

בעזרת ה' יתברך

ספר

חיבת דבר

יכיל בקרבו משא ומתן חידושים וביאורים
בתורתו דגאון ישראל מרן חגר"ד לנדרו שליט"א
עם דברים שהשיבנו ואשר זכינו לשמוע מפי קדשו

• חלק שני •

שנת תשפ"ו לפ"ק

ספר

חיבת דבר

להערות והארות:
משה חליוה

רחוב הרב שבזי 7 אופקים
054-8544787

עימוד ועיצוב:

בראשית

עימוד ועיצוב ספרים מקצועי
058-322-7375
ybv2025@gmail.com

מכתב ברכה מגאון ישראל מרן רבינו שליט"א
ומהגאון הגדול רבי איתמר גרבוז שליט"א

ומהגאון הגדול רבי איתמר גרבוז שליט"א

382

பொது சிலை

[illegible]

הפ"ה / כרז' המטה ואומניה

שבת 17

1766 61 834 25 02

כ' חשוון תש"ח

מחלקת המבחן
מחלקת המבחן
מחלקת המבחן

אנחנו דברים האלה

12.7.21

61 שני קצוות במרחק 10

האם יש?

۱۳۸۲

7/15
KBC 15f

22

מילין זעירין

השיר והשבח לחי העולמים נותן התורה אשר זיכנו ברב טובו וחסדו מאוצר מתנת חנם לעמוד בשערי ספרא דנא **חיבת דבר** חלק שני אשר יכיל בקרבו משא ומתן בתורתו דגאון ישראל וקדושו מרן רבינו הגר"ד לנדו שליט"א.

שפתי רננות יהלל פינו לצור ישענו על כל הטוב אשר גמלנו באשר ספר חיבת דבר חלק ראשון התקבל בחיבת הקודש ובאהבה ביני עמודי דגרסי בהו רבנן ורבים נשאו ונתנו באמריו ועל ידי זה גדל כבודה של תורה וכבוד חכמיה ותפילתנו כי אף ספרא דנא יתקבל כאחיו קודמו ויהא רעוא דנימא מילתא דתתקבל.

עלינו לשבח לאדון הכל על אשר זיכה את דורינו באוצר גליונות אהלי התורה הנודעים לשם ולתהלה ומאירים באורה זו תורה ארץ ומלואה כאשר ככתר בראשם נדפסים דברי תורתו של מרן שליט"א הרחבים מני ארץ ועמוקים מני ים ואותו יום ים ידרושון בי מדרשא באהבת איתן ובמלחמתה של תורה כשמרן שליט"א בידו הגדולה משים העקוב למישור ומעמיד השמועה על מכונה, אשרי העם שכבה לו, ויה"ר שיזכו הרבנים הגאונים רבני מערכת אהלי התורה שליט"א שיתמלאו כל משאלות לבבם לטוב להם כל הימים.

כמעשינו בראשון כן מעשינו בשני קיבצנו מאשר כתבנו משך השנים בגליונות אהלי התורה (ושאר מקומות) על דברי מרן שליט"א ונוסף עליהם אוצר יקר הערך אשר חננו השי"ת בחסדו, והמה תשובות שהשיבנו מרן שליט"א בכתב יד קדשו ונדפסו בגליונות האהלים, ואת לרבות דברים שזכינו לשמוע ממרן שליט"א ולדון קמיה. וזאת למודעי שישנם דברים שנדפסו משמי' דמרן שליט"א מתוך דברים שכתב בהרחבה במק"א או מדברים שליט"א תלמידיו באופן שאין לראות בהם אלא כמפי השמועה (זולת בדברים שנדפסו מגליונותיו וכה"ג) באופן שאם מצא תמצא איזה מילתא דתמיהא אין לתלותה ח"ו במרן שליט"א (ועי' בהקדמת אחיו דמרן שליט"א לס' מנחת דבר) ואכמ"ל.

והנה במילין זעירין לחיבת דבר ח"א הבאנו איזה דברים שזכינו לשמוע ממרן שליט"א בענין "מלחמתה של תורה" והשתא קאתינא לאוסופי מרגניתא ממרן שליט"א אשר נדפסה בריש ספר שיח תורה וז"ל "וע"ד מליצה י"ל ויאבק איש עמו, האבקות במלחמתה של תורה, עד עלות השחר, עד שהדברים מתבררים ומאירים כאור השחר ואז מסתימת שמעתתא לתרוויהו, ואת והב בסופה, בין בקיימו בחדא שיטה בין בקיימו בפלוגתייהו", עכ"ל.

והנה דברי מרן שליט"א באו לרוב כרמזים וכידוע למביני מדע אשר בכל אות ואות בהם גנוזים אוצרות ומטמונים, ולאשר לא זכיתי לידיעת התורה והשגתה אין לראות בדברינו

אלא כקטן שבקטנים הודן בקרקע באפסותו ובמיעוט ידיעתו ושומע ומוסיף בדלי דלותו, וכבר כתב הגר"א גנחובסקי זלה"ה בענוותנותו בהקדמתו לספרו בר אלמוגים על עניני ברכות "שמא יביאו הדברים תועלת ואף אם יתברר למעיין הפכם גם זו רבת התועלת", ע"ש. ותקוותי כי ימצאו בספרנו איזה דברי חפץ הראויים לעלות על שלחנם של מלכים להגדיל תורה ולהאדירה.

והנני בתפילה לעני קמיה השי"ת כי יחזק ויתמיד את בריאותו ושלומו של מרן שליט"א וימים על ימי מלך יוסיף יחד עם הרבנית תליט"א וכל אשר באהלם יחיו לאי"ט עדי נזכה לראות בגאולה שלימה ועד בכלל אכ"ר.

הכו"ח בהודאה להשי"ת על העבר ובתחינה על העתיד

הק' משה חליוה

מח"ס ענפי משה ושא"ס

החופקה"י אופקים יע"א

התורה והברכה לידידנו עוז רב הפעלים להגדלת תורה והאדרתה

הרה"ג שלשלת היוחסין צמ"ס

מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

מו"צ בבתי החוראה 'אור החכמה' ו'בירורי חיים' ובעמח"ס גם אני אודך ופרדס

יוסף החדש על המועדים ומו"ל קובץ מה טובו אהליך יעקב ל' חלקים

על עזרתו המרובה בהוצאת ספרא דנא לאור עולם, ימלא ה' כל משאלות ליבו

לשוב לו כל הימים אכ"ר

תוכן עניינים

עניני המועדים

א	בתיורוצא דתוס' פסחים (ג' ע"ב) דריב"ב לא עלה לרגל לפי שהיה בחו"ל.....	סימן א
	תשובת מרן רבינו שליט"א	
ג	אי השוחט את הפסח על חמצו של זורק לוקה.....	סימן ב
	תשובת מרן רבינו שליט"א	
ה	בהא דנטמא מיעוטו דק"פ דמצו לשורפו על גגותיהן.....	סימן ג
ו	שריפת פסח שנטמא רובו מעצי הקדש.....	סימן ד
	תשובת מרן רבינו שליט"א	
ח	ברש"י פסחים (פ"ה א' ד"ה לא) דש"מ דאכילת מוח אכילה היא.....	סימן ה
י	אי מוכח מהא דפסחים (פ"ח ב') האומר לעבדו וכו' דמהני שליחות להקדש.....	סימן ו
	תשובת מרן רבינו שליט"א	
יג	אי לשיטתיה דר"ש נשים מותרות באכילת פסח הבא בטומאה.....	סימן ז
יד	חילוקי משמרות בפסח ראשון ופסח שני.....	סימן ח
טז	ברכת המצוות ושהחיינו על אפיית מצה.....	סימן ט
יח	טיבול מצה דמצוה במלח.....	סימן י
כא	מי שיש לו רק מצה אחת שבלעה טעם מחמץ נוקשה.....	סימן יא
כב	בענין חיובא דמומר במצה.....	סימן יב
כד	בישל ביו"ט לצורך יו"ט ונמלך ולא אכל את התבשיל.....	סימן יג
כה	סבור היה שראובן התוקע ונתברר ששמעון הוא זה שתקע.....	סימן יד
כו	למ"ש הרמב"ן ז"ל דמעיקר תקנת ד' צומות מפסיקים מבעו"י היאך הבדילו במוצאי ר"ה.....	סימן טו
כז	סיכך סוכתו בשוגג בסכך של חבריו.....	סימן טז
כט	בענין שניים המחזיקים בלולב באופן שזה יכול וזה יכול.....	סימן יז
לא	אתרוג שחלקו מכתת שיעוריה.....	סימן יח
לב	היאך הדליקו המנורה בנס חנוכה מאחר שלא היה להם שלחן.....	סימן יט
לג	בשיטת בעל העיטור דקטן שהגיע לחינוך מוציא אחרים בנר חנוכה.....	סימן כ

לה	סימן כא	הדלקת נר חנוכה בשמן דמעשר שני
לז	סימן כב	הזכרת מעין המאורע בחנוכה ופורים בברכת מעין שלוש
לח	סימן כג	בדינא דירושלמי דבעינן למימר בקריאת המגילה ארור המן

עניני זרעים

מ	סימן כד	בדינא דהמניח פירות להיות מפריש עליהן תרו"מ מ"ט לא חיישינן לכבוש
מא	סימן כה	אם יו"ט קובע למעשר
מב	סימן כו	הפרשה בנתערב טבל בטבל מין בשא"מ
מג	סימן כז	בדינא דערלה בקפריסין
מד	סימן כח	בדינא דחלת סוריא
מה	סימן כט	באיבעיא דירושלמי חלה (פ"א ה"א) גבי קלי דאורז
מו	סימן ל	בהא דבני חוזאי היו מפרישים חלה מן האורז

עניני טהרות

מז	סימן לא	בסוגי' דפסחים (ל"ד א') והיו מחמין לו חמין בחיטין של תרומה ללוש בהן עיסה בטהרה
נ	סימן לב	אי חיטה מיקרי עץ לענין טומאה והמסתעף
נב	סימן לג	בגמ' יבמות (ק"ג ב') ואיס"ד כדמכתת דמי והא בעינן והבא אל הבית וליכא
נג	סימן לד	בגדר הנאה מבגד שטלאו בימי הסגרו
נד	סימן לה	ברש"י ביצה (ל"ה א') בענין טומאת אוכלין במחזיר הזיתים למעטן
נו	סימן לו	בהא דלולי קרא דאותה הו"א דלדורות נמי מעשה פרה דוקא בסגן כה"ג
נח	סימן לז	הכנסת מי חטאת ואפר פרה לעזרה
ס	סימן לח	אי בחורבן בית ראשון חרבו נמי הכתלים

עניני קדשים

סא	סימן טל	בהא דהכהנים אינם מחרימים שהחרמים שלהם
סג	סימן מ	בהא דאיצטריך קרא (זבחים ט"ו ב') דזר מחלל עבודה
סד	סימן מא	בדברי הרמב"ן ז"ל דיש מצוה מה"ת לאכול שלמים ביום הקרבנות

ענינים שונים

סה	סימן מב	שומע כעונה בשומע דברי תורה מעכו"ם
סו	סימן מג	בהחילוק דאיכא בין שחיטה לתרומה לענין קיומם במקום המטונף

סח	סימן מדר	אם יוצאים ידי הזכרת יצ"מ באמירת עשרת המכות
סט	סימן מה	אם חידוש בתפילה בעי שיהיה בפיו
ע	סימן מו	הערות בעניני קידוש בפרק ערבי פסחים א. מאי מברך בקידוש דיום + ב. בעובדא דרב אשי דאמרו ליה ליקדיש לן מר קידושא רבא + ג. לרב הונא דטעם אינו מקדש היכי הוא לגבי ד' כוסות
עב	סימן מז	איסור הוצאה בלקיטת המן
עג	סימן מח	באופני מפס מורסא בשבת
עה	סימן מט	במאי דהיה רבי מפזר ברכות ההבדלה וחוזר וסודרן על הכוס תשובת מרן רבינו שליט"א
עז	סימן נ	העמדת בעלי חיים כלחי דופן ומחיצה
עח	סימן נא	אם למצרים היה דינא דרשות היחיד
עט	סימן נב	אם כיסוי הדם בעי כוונה למצוה
פא	סימן נג	מ"ט לא מייתי בשו"ע להא דפת של כותים אסורה
פב	סימן נד	בדעת התוס' אם בנישואין מקדשין לפני הברכה
פג	סימן נה	צוואות אב ואם הסותרות זו לזו למי יקדים
פה	סימן נו	בשיטת הרמב"ן ז"ל גבי חמותו אחר מיתה
פו	סימן נז	בדינא דאמר לחתנו שילמד עם בנו וישלם לו דפטור
פח	סימן נח	ערל שהזיק אי מיפטר מתשלומין לשי' ר"נ בן הקנה דאין כרת ותשלומין
צ	סימן נט	הצלת אוהב או שונא
צא	סימן ס	באיסורא דגונב נפש
צב	סימן סא	בענין הגונב נפש ונשתטה הגונב והתעמר בו כשהוא בשטותו ושוב נתרפא ומכרו והמסתעף
צד	סימן סב	בדינא ד"והתעמר בו" אי עבד ביה ובאחר מלאכה בזה יכול וזה יכול
צה	סימן סג	אי כבוד הבריות מדחה לאו דלפני עור
צז	סימן סד	אי מ"ש בקרא "לכלב תשליכון אותו" הוי מצוה
צח	סימן סה	אם גרסינן בסוגיא דפסחים (ק"י א') רב יהודה או רבי יהודה
צט	סימן סו	בפסחים (ק"י ב') ואיכא דאמרי דלא תינסב גיורתא

ענינים על התורה

- סימן סז היאך היה מותר ליעקב אבינו ע"ה להשתמש בבגדי עשו החמודות שלא מדעתו.....קא
- סימן סח בהא דיצק יעקב אבינו ע"ה שמן על המצבה.....קב
- סימן סט בדברי הרמב"ן ז"ל אקרא (בראשית ל"ז כ"ב) אל תשפכו דם וגו'.....קג
- סימן ע אם יתרו מל עצמו מקודם שנתגייר.....קד

סימן א

בתירוצא דתוס' פסחים (ג' ע"ב) דריב"ב לא עלה לרגל לפי שהיה בחו"ל

א. ה. סימן זה נדפס בספרנו חיבת דבר חלק ראשון (סימן ג') ונשנה כאן מחמת שזכינו עתה לתשובת מרן רבינו שליט"א על דברינו וכדלקמן.

כתב מרן שליט"א בגליונותיו לפסחים (דף ג' ע"ב) אדברי התוס' דהתם (ד"ה מאליה) בהא דלא עלה ריב"ב לרגל א"נ נציבין חו"ל היא וז"ל "יל"ע רמב"ן במדבר ט' א' ["לדורות" וילע"ש]" עכ"ל.

ולכאורה כוונת קדשו דמרן שליט"א ליישב מ"ש התוס' דבני חו"ל מפטרי מפסח וראיה דמנ"ל הא, ועלה אייתי למ"ש הרמב"ן הנ"ל דכתב בתו"ד בעבור שלא נצטוו מתחילה בעשיית פסח דורות אלא בארץ דכתיב וכו' וכו' והנה אמר תחילה והיה כי תבואו אל הארץ לומר שאין מצוה זו נוהגת בחוצה לארץ לדורות ועכשיו צויה שינהגו בה במדבר, ע"ש.

איברא דלכאורה יל"ע דמדברי הרמב"ן ז"ל שמעינן דלדורות הוא דנוהג עשיית פסח בארץ ישראל. ולא בחו"ל, והיינו שאין עושים פסח בחוץ לארץ (משא"כ במדבר דנצטוו בזה). אך הא לא שמעינן דבני חוצה לארץ מפטרי מלעלות לארץ ישראל ולעשות פסח בא"י. ואולי דלזה נקט מרן שליט"א להא בלישנא דיל"ע, או דכוונה אחריתא אית ליה במאי דקמציין להרמב"ן ז"ל.

ואעיקרא דמ"ש בתוס' עיין במשנה למלך ריש הלכות קרבן פסח דנתקשה בזה מאד, ועי' במנחת חינוך (מצוה ה') ע"ש, ובהערות בשולי המנחה על המנ"ח אייתו דבאור חדש עמ"ס פסחים (דף ג') ובחידושי מהר"ם שיק לקידושין (דף ל"ז) כתבו בבאור דברי התוס' דכיון דכתיב גבי פסח ביאה. ובקידושין (דף ל"ז) מבואר דכל היכא דכתיבא ביאה היינו אחר ירושה וישיבה אכתי אין נוהגת חובה זו אלא ליושבי ארץ ישראל, ומעין זה עיין בקובץ ענינים (פסחים דף ג' ע"ב) דכתב דכיון דילפינן דמי שאין לו קרקע מיפטר מקרא דולא יחמוד איש את ארצו, ילפינן מהא דארצו דכל זה דוקא אם הוא בארץ ישראל וכע"ז הביאו מספר פרס יהודה, וי"ל.

ב. _____ בתירוצא דתוס' פסחים (ג' ע"ב) דריב"ב לא עלה לרגל לפי שהיה בחו"ל ♦ חובת דבר

תשובת מרן רבינו שליט"א

והנה עתה זכינו אשר ברוב רחמי ה' וחסדיו עלו דברינו על שלחנם של מלכים מרן רבינו שליט"א אשר השיב על דברינו בכת"ק וז"ל "תיבת "לדורות" ברמב"ן מה ענינה, דאין מתפרש על הקרבת הפסח בחו"ל דהרי בעינן מקדש, אלא מתפרש על חיוב הבאה על מי שהוא בחו"ל [ולא מתפרש על במה גדולה, את"ל שאפשר לעשותה בחו"ל, שלשון "דורות" הוא לדורות עולם]", עכ"ל. ונדפסה תשו' מרן שליט"א אדברינו בגליון אהלי העמוד היומי (פ' ויצא תשפ"ו לפ"ק) והתם כתבו אמ"ש מרן שליט"א במוסגר ולא מתפרש על במה גדולה את"ל שאפשר לעשותה בחו"ל וכו'. וז"ל עי' רש"י סנהדרין (פ"ג א' ד"ה תרומה) אבל נותר נוהג במדבר ובשעת היתר הבמות בכל מקום ומשמע לכאורה דנוהג גם בחו"ל, אמנם עי' מקד"ד פסחים סי' כ' דכתב להוכיח דבמה גדולה אינה אלא בא"י, וע"ע רבינו הלל לספרי פרשת שלח, עכ"ל.

תו מייתו בגליון הנ"ל דהבה"ח י"ב אפשטיין נ"י העיר אדברי מרן שליט"א דמייתי מהרמב"ן שפסח אינו נוהג בחו"ל לדורות, דצ"ע ממתני' קידושין (ל"ו ב') כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין בחו"ל. והשיבו מרן שליט"א בזה"ל "מתני' קידושין ענינה מקום קיומה של מצוה ולא מקום חיוב תושביה לעשותה" עכ"ל. ובהערה (שם) כ' וז"ל היינו המקום שבו מקיימים מצוה זו אבל הנידון הוא אם הדר בחו"ל צריך ללכת לא"י לעשות פסח [וכמש"כ בתשובת רבינו לדברי הר"מ חליוה] ולזה אין שייכות לדברי המשנה הנ"ל, עכ"ל.

סימן ב

אי השוחט את הפסח על חמצו של זורק לוקה

פסחים (ס"ג ב') תניא כוותיה דר"פ השוחט את הפסח עובר בל"ת אימתי בזמן שהוא לשוחט או לזרוק וכו' וכתב מרן שליט"א בגליונותיו לפסחים (גליה לדרעיה, פרשת ויצא) וז"ל נקט (השוחט) כענין האמור בתורה בעיקר הלאו דלא מסתבר דיעבור השוחט על החמץ של מי שעתיד להיות זורק, עכ"ל.

ויש לעיין דממשמעות לישנא דברייתא "אימתי בזמן שהוא לשוחט או לזרוק" משמע דהשוחט דמיידינן בו מיחייב אי איכא חמץ להזרוק (וראייתו מטין דהכי דייק נמי בספר אמרי סופר עמ"ס פסחים) ובפי' הריב"ן כתב וז"ל "אם היה לכהן הזורק חמץ עובר שוחט משום לאו דלא תשחט והזורק עצמו עובר משום זורק על החמץ" וכו', ומבואר דס"ל להריב"ן דשוחט מיחייב על חמצו דזורק, ועי' בחי' המאירי דכ' נמי לחיובי להשוחט בדאיכא חמץ להזרוק וז"ל אלא אף כל שהוא יודע שיש חמץ ברשות אותו שעומד עמו לקבל או להוליך או לזרוק וכו', ואיברא דמבואר בדבריו דדייקא בדידע מיהו העתיד לזרוק.

אמנם בצל"ח (ס"ג א' ד"ה חייב) כתב בתו"ד וז"ל ונראה דמה שאמרו לקמן אימתי בזמן שיש לשוחט או לזרוק וכו' וכו' האי לזרוק אין הכוונה שהשוחט עובר על חמץ שיש לכהן הזורק, דמי יודע בשעת שחיטה אם זה יהיה הזורק אבל הכוונה שהזורק עובר, עכ"ל. (ודוק בדברי הצל"ח ללישנא דהמאירי הנ"ל) והכי נמי במנחת חינוך (מצוה פ"ט) כתב וז"ל אבל אם אין לו (=להשוחט) ולא לאחד מבני החבורה חמץ רק הזורק או המקטיר יש לו חמץ ודאי השוחט אינו לוקה דיכול לזרוק מי שירצה ומה לשוחט עם הזורק והמקטיר, וזה פשוט עכ"ל, והוא כמ"ש מרן שליט"א.

תשובת מרן רבינו שליט"א

והלום זיכנו השי"ת שעלו דברינו על שלחנם של מלכים מרן רבינו שליט"א אשר השיבנו בכת"ק וז"ל "אמת כתב שכן הוא בדברי קדמונים [וכל"ע מענין התראת ספק ופסק ההלכה בזה] אך מסברא בעלמא [בלא ראיית דברי הראשונים] כמדו' דלא מסתבר כלל לומר כך. [=משכח"ל זריקה לפני גמר שחיטה בתוס' זבחים ק"י א' ד"ה ואי, יעו"ש]= עכ"ל.

ד. _____ אי השוחט את הפסח על חמצו של זורק לוקה ♦ **חיבת דבר**

ונדפסה תשו' מרן שליט"א אדברינו בגליון אהלי העמוד היומי (פ' וארא תשפ"ו לפ"ק) ואמ"ש מרן שליט"א גבי התראת ספק פי' דלכאו' בשעת שחיטה הוא ספק אם יהיה חמץ לכהן הזורק. ואמ"ש דמסביר בעלמא כמדו' דלא מסתבר לומר כך פי' דאיך יתכן שיעבור הכהן השוחט בשעת שחיטה על חמץ שיהיה ברשות הזורק בשעת זריקה. ובביאור מ"ש מרן שליט"א במוסגר מתו' דזבחים הנ"ל כ' לפרש וז"ל אמרינן בגמ' שם, בעי ר' יצחק נפחא קומץ מהו שיתיר כנגדו בשירים מישרא שרי או קלושי מיקלש אליבא דמאן אי אליבא דרבי מאיר דאמר מפגלין בחצי מתיר מישרא שרי, ופי' רש"י, מישרא שרי פלגא לגמרי. וכתבו שם בתוס' וצ"ע אי שחט סימן אחד וקבל אחר דמו וזרקו כיון דחשיב חצי מתיר אי אמרינן מישרא שרי, עכ"ל. ולפי"ז משכח"ל היכא תמצא דא"ש שיעבור הכהן השוחט בסימן השני על חמץ שברשות הכהן הזורק את הדם לאחר שחיטת סימן ראשון, מיהו פשיטא דא"א להעמיד את הברייתא בהאי גוונא, עכ"ל, וע"ש.

ומאי דכתב מרן שליט"א מענין התראת ספק ופסק ההלכה בזה, עי' בשדי חמד (כרך ב', כללים, מערכת הה"א, ס"ק נ"ג דכ"ז ע"ב מדה"ס ואילך) מאי דכתב באריכות עצומה גבי התראת ספק כמאן קיימא לן, ועיין נמי בשד"ח (שם, בסוה"ס מערכת הה"א שלהי סי' ט"ו, דף קנ"א ע"א מדה"ס) ע"ש, ואכמ"ל.

סימן ג

בהא דנטמא מיעוטו דק"פ דמצו לשורפו על גגותיהן

פסחים (פ"א ב') נטמא מיעוטו והנותר שורפין אותו בחצרותיהן או על גגותיהן מעצי עצמן וכו' וכתב עלה מרן שליט"א בגליונותיו (גליה לדרעיה, פ' ויחי) וז"ל עי' לקמן פ"ה ב' אמר רב גגין ועליות לא נתקדשו ושור"ר אור שמח הל' בית הבחירה פ"ו הלכה ז', עכ"ל. (וע"ש באו"ש דכתב דצ"ל דאה"נ כיון שיתכן לאכול קק"ל בלא בית כלל וכל האויר שבתוך ירושלים נתקדש ואין מצוה כלל לאכול בבית ה"ה דאויר שעל גגי ירושלים נתקדש ומותר לאכול בגגין ועליות, ע"ש בכ"ד).

הנה עי' נמי במלאכת שלמה אמתני' דפסחים (פ"ז מ"ח) דדן אי גרסינן במתני' או על גגותיהן והדר מייתי ממהר"ר אליעזר ארחא זלה"ה דמקשי היכי מצי למישרף הפסח שנפסל בגגין והא גגין לא נתקדשו, והמלא"ש גופיה כתב עלה וז"ל וחפשתי בדברי הרמב"ם ז"ל ולא מצאתי יותר ממה שכתבתי אלא שלא הזכיר מלת גגותיהן לא בהלכות קרבן פסח ולא בהלכות פסולי המוקדשין באופן שנסתפקנו שמה הרמב"ם לא גריס במתני' מלת גגותיהן, ע"כ.

מיהו בנוסח המשניות המיוחס להר"מ ז"ל (הנדפס ע"י מכון המאור) איתא בגירסת מתני' "על גגותיהם", ונראה מהא דהר"מ ז"ל גריס לה, ובלא"ה יש לעיין בזה דבירושלמי דפסחים (פ"ז ה"ח) איתא "לא צורכה דלא אמר הריני שורפו על גגי מעצי עצמי כל שכן אין שומעין לו", ע"ש. ועיין נמי בתוספתא דפסחים (פ"ג ה"י) דאיתא התם רצה לשורפו וכו' או על גגו מעצי המערכה אין שומעין לו, ע"ש. ואשר מבואר מכל הא דאין ריעותא מצד עצם השריפה בגג.

סימן ד

שריפת פסח שנטמא רובו מעצי הקדש

כתבו התוס' בפסחים (דף פ"א ב', ד"ה נטמא רובו שורפין אותו לפני הבירה מעצי כו') וז"ל נראה הטעם משום דלב ב"ד מתנה עליהם לפי שהזקיקוהו לשורפו לפני הבירה כדי לביישו לא הטריחוהו להביא עצים משלו ויכול להנות משל הקדש, ע"כ.

וכתב מרן שליט"א בגליונותיו (שם) וז"ל ענין לאו להנות ניתנו, ועוד ענין לא תעשון כן וכו', עכ"ל.

והנה אי כוונת מרן שליט"א דנימא דשרי לשרוף מעצי הקדש מה"ט דמצוות לאו ליהנות ניתנו, לכאורה יש לדון בזה למאי דדנו רבוותאי אי הא דמצוות לל"נ הוי לכתחילה, ושקלו וטרו בזה בדברי התוס' באיזהו מקומן וכמ"ש בשדי חמד כרך ה' (מערכת המ"ם כלל צ"ה, ובדברי חכמים סימן מ"ו) אמטו להכי י"ל דנקטי התוס' להאי טעמא דלב ב"ד מתנה וכו' דהוי לכתחילה, וי"ל. אמנם הרש"ש ז"ל בהגהותיו אדברי התוס' הנ"ל כתב וז"ל "ולע"ד י"ל משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו (ר"ה כ"ח א') מיהו צריכין אנו לדבריהם אליבא דרב יהודה דשם, ע"ש.

ומ"ש מרן שליט"א מענין דלא תעשון כן וגו' (ור"ל עפ"י מכות דף כ"ב ופסחים דף מ"ח ע"א) לכאורה האי לאו הוא דווקא במשתמש בעצי הקדש לחולין אך הכא לכאורה לא שייך האי לאו מאיזה טעם דנימא דהא לאו לחולין קעביד, אלא דעושה כן עבור שריפה דמצוה, ועי' בקרית ספר הל' קרבן פסח (פרק ד') מ"ש גבי שריפה בעצי הקדש מה"ט דלב ב"ד מתנה והדר כתב וז"ל ואיפשר נמי דבלאו לב ב"ד מתנה עליהם הוה שרי למשרפיה בעצי המערכה דהא קדשים נינהו וכיון דנטמאו דינן בשריפה מדאורייתא ומצי למשרפינהו מעצי הקדש, ע"כ.

מיהו בשו"ת חתם סופר (חיו"ד, סי' רס"ז, ד"ה והנה בגוף) העיר נמי אהא דפסחים דמצי למישרפינהו בעצי הקדש מהאי לאו דלא תעשון כן, וכתב דבע"כ מפני שלא היה דרך השחתה לית לן בה, ע"ש. ועמ"ש החת"ס לקמיה (שם, סי' רס"ח) ע"ש. ועי' בספר ליקוטי הערות על שו"ת חתם סופר (שם) מאי דמייתי מרבוותאי גדולים חקרי לב דהאריכו לדון בדברי קדשו דמון החת"ס ז"ל ומשם בארה, וע"ע בערוך לנר עמ"ס מכות (דף כ"ב א' ד"ה

בעצי הקדש) דחדית דכל אזהרת שורף עצי הקדש הוי דייקא בשורף עצים שאינם עומדים לשריפה וכגון עצים של כלי המקדש או של בנין דזה הוי דומיא דאשיריהם תשרפון באש דגם אשורות לא היו עומדים לעע"ז להיות נשרפים אבל עצים העומדים לשריפה בזה ליכא אזהרה מלא תעשון, ע"ש.

תשובת מרן רבינו שליט"א

והלום זיכנו השי"ת שעלו דברינו על שלחן מלכים מרן רבינו שליט"א אשר השיב בכתי"ק אמה דכתיבנא גבי מצוות לאו ליהנות ניתנו וז"ל "יש כאן נושא אי קיום חיוב קנס דרבנן חשיב מצוה לענין מצות לאו ליהנות ניתנו, ועי' אי ניתן לומר ד(קיום קנס דרבנן) בהדי קיום מצוה דאורייתא חשיב כהנאת הגוף בהדי מצוה אי הוה בכלל מצות לאו ליהנות ניתנו שדנו בזה", עכ"ל.

ונדפסה תשובתו דמרן שליט"א אדברינו בגליון אהלי העמוד היומי (פ' ויקהל פקודי תשפ"ו לפ"ק) ואמ"ש מרן שליט"א דיש כאן נושא אי קיום חיוב קנס דרבנן חשיב מצוה לענין מלל"נ ביארו בהערה וז"ל דיתכן דבזה לא נאמר מש"כ רש"י בסוכה (ל"א ב') דמצות לאו ליהנות ניתנו כלומר אין קיום מצות הנאת הגוף אלא עבודת עבד לרבנו, כיון דאין זה אלא קנס בעלמא וא"כ י"ל דניתן ליהנות מזה אע"פ שמקיימים בזה קנס דרבנן, עכ"ל.

ואמ"ש מרן שליט"א ועי' אי ניתן לומר דבהדי קיום מצוה דאו' חשיב כהנאת הגוף בהדי מצוה אי הוה בכלל מלל"נ שדנו בזה ביארו (שם) וז"ל דהנה הר"ן בנדרים (ט"ו ב') כתב וא"ת וכי אמר הנאת תשמישך אמאי מיתסר והא מצות לאו ליהנות ניתנו יש לומר דכי אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו ה"מ לומר שאין קיום המצוה חשוב הנאה אבל מ"מ אי מתהני גופיה בהדי דמקיים מצוה הנאה מקרי ומשום הכי אמרינן בפ' ראוהו ב"ד הנודר הנאה מן המעייין טובל בו בימות הגשמים אבל לא בימות החמה, ובחי' הרשב"א שם כתב ועדיין קשיא לי מ"מ הא איכא מצות פו"ר דרמיא עליה, ויש לומר דאינו מחוייב להקים זרע מזו דהא אפשר לו באשה אחרית, ומבואר דס"ל דלא חשיב הנאת הגוף. וכבר שו"ט האחרונים בדבריו, ועכ"פ לדברי הר"ן מבואר דהנאת הגוף בהדי מצוה חשיב הנאה, ויל"ד אם זה דוקא בהנאת הגוף, אבל קיום קנס דרבנן אמרינן דעיקר המעשה הוא מעשה מצוה, או דלא שנא, וכל שיש בזה גם קנס דרבנן חשיב הנאה, עכ"ל (ועי' בשדי חמד כרך ה' (דברי חכמים סי' מ"ו ס"ק ח' ואילך דף קע"ו ב' מדפי הספר) מ"ש בדברי הר"ן והרשב"א ז"ל ע"ש ואכמ"ל).

ח. _____ ברש"י פסחים (פ"ה א' ד"ה לא) דש"מ דאכילת מוח אכילה היא ♦ חובת דבר

סימן ה

ברש"י פסחים (פ"ה א' ד"ה לא) דש"מ דאכילת מוח אכילה היא

פסחים (פ"ה א') א"ל לא הכי קאמר אחד עצם שיש עליו כזית בשר מבחוץ ואחד עצם שאין עליו כזית בשר מבחוץ ויש עליו כזית בשר מבפנים במקום שבירה, ופירש"י (שם, ד"ה לא הכי קאמר כו') וז"ל לעולם אכילה במקום שבירה בעינן ואחד עצם שאין עליו כזית בשר דקאמר הכי קאמר אין עליו בשר מבחוץ ויש בתוכו מוח מבפנים ובמקום שבירה ואשמעינן דאכילת מוח אכילה היא, ע"כ.

וכתב עלה מרן שליט"א בגליונותיו (גליה לדרעיה, פ' שמות) וז"ל "עי' רד"ק שרשים ערך מח על קרא דעולות מיחים אעלה לך (ז"ל ופירושו הטלאים והכבשים השמנים) ותאר אותם בלשון מוח כי המוח שמן ונבחר", עכ"ל.

ואפשר דכוונת מרן שליט"א להעיר בזה דלדברי הרד"ק אכתי מאי בעי לאשמועינן דאכילה דמוח חשיבא אכילה, והא המוח הוא החלק השמן והנבחר, ועי' רש"י תהלים (ס"ו ט"ו) דפי' אקרא דעולות מיחים וז"ל "שמנים לשון מוח". והרד"ק גופיה (שם) פי' "מיחים, מן מוח, כלומר כבשים בעלי מוח ושומן", ועי' ישעיה (ה' י"ז) וחרבות מחים גרים יאכלו. ופי' רש"י (ד"ה וחרבות מחים) וז"ל בתי הרשעים שהם שמנים. תו פירש"י (שם, ד"ה מחים) וז"ל שמנים כמו עולות מיחים אעלה (תהלים ס"ו ט"ו), ע"ש. והרד"ק (שם) כתב בתו"ד (ד"ה ורעו כבשים) וז"ל ופירוש חרבות מחים, חרבות השמנים בעלי מוח וכו', ע"ש. מיהו יתכן דשפיר בעי לאשמועינן הא מילתא והיינו דקמ"ל דמוח שבעצם אף איהו בכלל אכילה (מפאת מקום המצאונו תוך העצם, ויתכן אף מצד פשוטו, ועי' לקמן). וכתבתי כל האמור מקופיא ובדרך אפשר, דיתכן דאיכא למרן שליט"א כוונה אחרייתא בכל זה.

והר"מ ז"ל הל' קרבן פסח (פ"י ה"ג) כתב דאין חייבים אלא על שבירת עצם שיש עליו כזית בשר או שיש בו מוח, אבל עצם שאין בו מוח ושאין עליו כזית בשר אינו חייב על שבירתו ע"כ, ובמהר"י קורקוס (שם, ד"ה אין חייבין) כתב בסו"ד ונראה דצריך כזית מוח דלא עדיף מוח מבשר, ע"כ (ועי' בספר זבח פסח על הרמב"ם (שם) דמיייתי שכן כתבו הר"ח בפסחים (דף פ"ח) והמאירי התם (דף פ"ד ב') ע"ש).

מיהו יש לדון בלישנא דהר"מ ז"ל דבריש דבריו כתב שאין חייבים אלא על שבירת עצם שיש עליו "כזית בשר" ואילו גבי מוח לא נקט דאית ביה כזית, ומשמע דאכל גווני מחייב, וגדולה מזו דהדר כתב הר"מ ז"ל אבל עצם שאין בו מוח ושארין עליו כזית בשר, דש"מ דבמוח לא בעי כזית, דאת"ל דבעי מ"ט לא נקט בסיפא אבל עצם שאין בו מוח כזית, ונטיר ליה לסיפא באמרו ושארין עליו כזית בשר, וש"מ דחלוקין המה לשיעוריהו.

ואמנם מצאתי בחידושי מנחת עני מהג"מ ראובן הכהן רפאפורט זלה"ה הנדפס בסו"ס מנחת חינוך (ד"ה שוב ראיתי) דהעיר מזה ות' לפימ"ש התוס' דפסחים (שם, ד"ה א' עצם וכו' ובכמה דוכתי) דדרך למינקט הפשוט קודם, ולזה שפיר ברישא נקט הר"מ ז"ל תחילה יש עליו כזית בשר דבזה פשיטא דחייב דהוי התראת ודאי. והדר נקט למוח דלא פשיטא דיתחייב עלה דהא קודם שבירה הו"ל התראת ספק שמא אין בו כזית מוח ורק כשרואים אח"כ בתר שבירה דאית ביה כזית מוח מיחייב, וע"ש בכל מאי דביאר בזה, ומבואר דמסבר בדעת הר"מ ז"ל דמחייב רק אהיכא דאית כזית מוח בהעצם, והוא כרבוותאי קמאי ז"ל דמיינתין לעיל, מיהו בצפנת פענח הל' מאכלות אסורות (פ"ה ה"ג) ובעוד דוכתי ס"ל בדעת הר"מ ז"ל דמיחייב אף בדאית ביה מוח פחות מכזית, ע"ש. (ועי' לישנא דתוספתא פסחים (פ"ו ה"ח) ע"ש היטב).

וראיתי בילקוט ביאורים דהעירו דמ"ש בברייתא ויש עליו כזית בשר מבפנים במקום שבירה אליביה דרש"י ז"ל היינו דגם במוח בעי כזית ע"ש, וילע"ע בכל זה.

י. _____ אי מוכח מהא דפסחים (פ"ח ב') האומר לעבדו וכו' דמהני שליחות להקדש ♦ חזית דבר

סימן ו

אי מוכח מהא דפסחים (פ"ח ב') האומר לעבדו וכו' דמהני שליחות להקדש

מתני' פסחים (פ"ח ב') האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח, וכתב עלה מרן שליט"א בגליונותיו (גליה לדרעיה, פ' וארא) וז"ל והקדשו בכלל, ומשמע דמהני שליחות ולא חשיבי מילי, ועי' למהרי"ט, עכ"ל. (והיינו למאי דס"ל למהרי"ט ז"ל בתשו' (ח"א סי' קכ"ז) דאין שליחות להקדש מדהוי מילי, ומילי לא מימסרן לשליח, ע"ש).

אכן יש לדון בכל זה אם הכא הוי מילי גרידא, ועיין בשדי חמד (כרך ב', כללים, מערכת הה"א ס"ק צ"ג, דף ל"ו ע"ב מדפי הספר) דכתב בהאי ענינא וז"ל ובזה מתיישב מה שהקשה הרב מט"א בדף רכ"ו ע"א לסברת מוהרי"ט מדתנן בפסחים (דף פ"ח ע"ב) האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח וכו' והביא מ"ש בירושלמי אמתניתין דהאשה בזמן שהיא בבית בעלה וכו' דבעי הרב מהו שיצא בהקדש העבד ולא מתניתין היא האומר לעבדו וכו' מתניתין מדעת רבו דמוכח דמדעת רבו מיהא מהני ומבואר בדברי הרמב"ם דדין זה לאו דוקא בעבד (דיש סברא לומר יד עבד כיד רבו) אלא ה"ה על ידי שליח יכול להקדיש וכו' עי"ש. והנה בלשון המשנה והרמב"ם אין הכרח דעושה שליח להקדישו אלא לשוחטו וא"כ אינו ענין למאי דחידש מוהרי"ט דלא אמר אלא במילי, וכן ראיתי להרב מזל שעה בפ"ה מהל' זכיה ומתנה בדף פ"ג ע"ב שהוקשה לו אסברת מוהרי"ט מההיא דפסחים ות' דהתם לאו מילי הוו דאיכא מעשה שחיטה וכו' עי"ש. אלא דהרב מט"א כתב בשם הירושלמי דמשמע דמפרש הירוש' מתניתין דהאומר לעבדו צא ושחוט וכו' דעושהו שליח להקדיש הקרבן והוי מילי וכו' ואף דיש ליישב דמהירוש' אין ראיה אלא לעבד דידו כיד רבו. ומהרמב"ם אין הכרח דמיירי להקדישו וא"כ אין מזה סתירה לסברת מוהרי"ט, מ"מ אף אם לא נאמר כן אלא גם שליח מהני להקדישו כמו שהבין הרב מט"א י"ל עפי"ד החת"ס הנ"ל כמובן (ע"ש לעיל מיניה משו"ת ח"ס חיו"ד סי' שכ"א ואו"ח סי' פ"ד) וע"ש בכ"ד.

והנה במנחת חינוך (מצוה ה' סק"ז) אקשי אמ"ש בפסחים (פ"ח ב') שכח מה שא"ל רבו אם טלה או גדי דאמרינן הולך אצל רועה וכו' דניח"ל בתקנתא דרביה ונותן לו ומתנה אם טלה א"ל רבי טלה שלו וגדי שלי ומקשה הש"ס הא מה שקנה עבד קנה רבו ומתרץ דנותן לו ע"מ שאין לרבו רשות וכו', וצ"ב מאי קושיא דמאי אכפ"ל דהוי של הרב כיון דניח"ל להרב

חיבת דבר • סימן ו' _____ יא

דאי לא, לא יוכל לאכול פסח שלו וכו' וכו' ומ"ט איצטריך ליתן ע"מ שאין לרבו רשות. ועי' במנ"ח דאייתי מחד מחבריו דאמר בזה דהוא מה"ט דפסח צריך להקדיש (עי' פסחים דף ס"ו ב') ואינו יכול להקדיש דאין אדם מקדיש דש"ש, אף שזכות הוא להרב דזכיה מטעם שליחות להרבה ראשונים ולסברת מהרי"ט (ח"א סי' קכ"ז) א"א להקדיש ע"י שליח דמילי לא מימסרן לשליח, וע"כ צריך שיהיה שלו ונותן לו ע"מ שאין לרבו רשות, וקמסיים המנ"ח "ויש ראייה למהרי"ט מגמרא זו".

איברא דצ"ע בזה דהא במתני' גופא דלעיל מבואר דאי לא פירש לו רבו איזה בהמה להקדיש או שידוע רצון האדון מצי למישחט עליה וש"מ דאף דל"ה שלו מצי להקדיש בשליחות האדון (וכדמייטין לעיל מהאחרונים דהעירו אדברי מהרי"ט).

ועיין בהערות בשולי המנחה על המנ"ח (שם) מאי דהביאו לבאר בדברי המנ"ח מספר מנחה חדשה וס' פתי מנחה, וצ"ע בכל זה. (ובעיקר דברי מהרי"ט ז"ל עיין בספר ונגש הכהן מהג"מ הלל דוד טריווש זלה"ה (כלל י') אשר הרחיב היריעה בכל זה ע"ש).

תשובת מרן רבינו שליט"א

והשתא זיכנו השי"ת שעלו דברינו על שלחנם של מלכים מרן רבינו שליט"א אשר השיב על דברינו בכת"ק וז"ל בענין דברי השד"ח {מש"כ לתרץ דלא חשיב מילי משום דעושה שליחות לשחיטה ולא להקדש} עי' חזו"א דמאי סי' ט' ס"ק י"ד דלא מהני דליחול אחר זמן מה שיתברר אז רק בכרם שאפשר לחלל כל הכרם, ולענין פסח א"א להימנות על ב' פסחים, עי' חזו"א סי' קכ"ד ד"ה צ"ח ב', עכ"ל.

והכי כתב החזו"א ז"ל בדמאי (שם) ויש מקום לומר דזה הוי בכלל ברירה ואע"ג דכל הנלקט לא חשיב ברירה אע"ג שאומר בשחרית, התם אפשר לחלל את כל הכרם וכיון שחלות החילול הוא בזמן שידוע מה שמתחלל לא חשיב ברירה אבל לברר מה שהוא מעשר ומה שנעשה חולין ועיקרה של הפרשה הוא ליחד שזה יהיה מעשר ע"ז כל שאינו מיחד בשעת אמירתו אלא הדבר תלוי במקרה שיקרה אח"כ אין זה הפרשה למ"ד אין ברירה עכ"ל.

ומ"ש מרן שליט"א גבי פסח דא"א להמנות על ב' פסחים וקמציין לחזו"א או"ח הנ"ל דהתם נו"נ בטעמא דא"א להמנות על ב' פסחים כתבו בהערות לגליון אהלי העמוד היומי (פ' ויקה"פ תשפ"ו לפ"ק) לבאר דברי מרן שליט"א וז"ל וכדתניא בפסחים (פ"ח ב') אין נמנין על שני פסחים כאחד וא"כ א"א לומר דאיירי ששולח את העבד רק לשחוט את הפסח ואילו

יב_____אי מוכח מהא דפסחים (פ"ח ב') האומר לעברו וכו' דמהני שליחות להקדש ♦ חזית דבר

ההקדש או המינני נעשים ע"י הבעלים, כיון דזה תליא בדין ברירה, ואף אם הבעלים יאמרו שמקדיש ומנה על הפסח לאחר שיקנהו העבד לא מהני וכמשנ"ת בדברי החזו"א דלא מהני לומר כל הנלקט אלא בדבר ששייך לעשותו כולו אבל בקרבן פסח שא"א להמנות על ב' פסחים כאחד הרי א"א להחיל המינני על כל הפסחים וזה תליא בברירה, וא"כ בהכרח צ"ל דהעבד הוא עושה גם את ההקדש והמינני, והדרא הקושיא על המהרי"ט לדוכתה, עכ"ל.

ואמה דמייתנין מהשד"ח גבי יד עבד כיד רבו השיבנו מרן שליט"א בכתי"ק וז"ל על התני' יד עבד כיד רבו, עי' שו"ת מהרי"ל דיסקין כתבים סי' ס"ג וז"ל מה שהקשוני ריש פרק ב' דקידושין (מ"ב א') בתוס' (ד"ה ודילמא) שהביא ראיה מעבד דמהני שליחות בלא שותף, והא בפרק השואל (צ"ו א') סבירא להו לש"ס דעבד עדיף משליח, י"ל דמעשה פשוטית שא"צ כונה עבד עדיף, וכמ"ש בירושלמי (פאה ב' ז') לענין פאה בקצרו עכו"ם שכירו קצירך מיקרי, אבל מעשה שצריכה כונה ודאי עבד גרע, ובפרט אי נימא דנשים בראשון רשות א"כ הוא הדין עבד ולית' במצות פסח, עיי"ש, עכ"ל. (ובהערה דשם כ' לבאר מאי דהשיבנו מרן שליט"א וז"ל וא"כ הקדש ומינני הפסח דבעי כונה בזה לא עדיף עבד משליח בעלמא ולא אמרינן בזה יד עבד כיד רבו, ע"ש).

סימן ז

אי לשיטתיה דר"ש נשים מותרות באכילת פסח הבא בטומאה

פסחים (צ"א ב') אשה בראשון עושין אותה טפילה לאחרים, וכתב עלה מרן שליט"א בגליונותיו (גליה לדרעיה, פ' בא) וז"ל **עי' לענין** (אי מותרות באכילת) פסח הבא בטומאה, ודו"ק [ויל"ע לעיל ע"ט ב' ול"ע] עכ"ל. והיינו דהתם אמרין הא דתנא טהורין עושין את הראשון וטמאין את השני היכי מתרצי לה כגון שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין ונשים משלימות לטמאים וקסבר נשים בראשון רשות דל נשים מטמאין והו"ל טמאין מיעוטא וכו', ומבואר שאין הנשים מכריעות לענין ציבור בטומאה.

והנה מרן שליט"א כתב דבריו לשיטתיה דר"ש, וצ"ע דלקמיה (דף צ"ה ב') אי' הפסח שבא בטומאה לא יאכלו ממנו זבין וזבות נדות וילדות ואם אכלו פטורין מכרת ור"א פוטר אף על ביאת מקדש, ע"ש. ומהשתא את"ל דאין לנשים לאכול בפסח הבא בטומאה למאי איצטריך תנא לאשמועינן שלא יאכלו ממנו זבות נדות וילדות, הא כל נשים בכלל האי איסורא. ומשמע דלסתם נשים מישרא שרי, ואולי י"ל דמתני' אשמעינן דפטורין מכרת. מיהו יל"ע אי ר"ש ס"ל כהך מתני' וצריך עיון בזה (ועי' תי"ט פסחים פ"ט מ"ד ד"ה לא).

אמנם איכא למידן בהא למ"ש הצ"ח פסחים (ס"ז ב') בתו"ד וז"ל ומעתה לפי זה למאן דס"ל נשים בראשון רשות ולקמן דף צ"א ע"ב מבואר דלמ"ד נשים רשות אינן דוחות את השבת ופשוט הוא דאם אינן דוחות שבת כך אינן דוחות הטומאה, וא"כ שוב לא משכחת כלל שעה שאין טמאי מתים משתלחים אפילו בפסח הבא בטומאה שהרי אף בשעה ההיא טמאי מתים משתלחים שהרי בשילוח מחנות כתיב מזכר ועד נקיבה והרי נשים משתלחות וכו', ע"ש בכ"ד. ולכאז' משמע מדבריו כמ"ש מרן שליט"א דלר"ש אין להם היתר דאכילת פסח הבא בטומאה (ועי' בספר המאיר לעולם ח"א (סימן כ"ז) ע"ש).

סימן ח

חילוקי משמרות בפסח ראשון ופסח שני

מתני' פסחים (צ"ה א') מה בין פסח ראשון לשני, וכתב עלה מרן שליט"א בגליונותיו (גליה לדרעיה, פ' בשלח) וז"ל ענין דכל המשמרות עובדין בפסח ראשון [וצ"ע במנחת חינוך] וליתא בפסח שני, לכאורה ל"ש, עי' תוס' יומא כ"ט ב', עכ"ל.

והנה מבואר דפשיטא ליה למרן שליט"א דאיכא חילוקא בין פסח ראשון לפסח שני גבי חילוק משמרות, ויש לעיין אם איכא לתלויי הא מילתא בפלוגתא דפסחים (צ"ג א') אי פסח שני הוי תשלומין לראשון או רגל בפני עצמו, דאת"ל דהוי תשלומין לראשון אכתי כיון דבשלהי סוכה (דף נ"ה ב') ילפינן דבג' רגלים הוי לכל המשמרות נימא דה"ה פסח שני דהוי תשלומין לענין משמרות מדמישך שייך לעבודת הרגל, אך את"ל דפ"ש הוי רגל בפ"ע ממילא ל"ה בכלל ג' רגלים, וה"ה לענין משמרות, דשייך לאנשי משמר דההוא זימנא. ועיין במנ"ח דקמציין מרן שליט"א (מצוה ה' ומצוה תק"ט).

ומ"ש מרן שליט"א בביאור מה דלא נקטה מתני' להא דחילוק משמרות "לכאורה ל"ש", יתכן דכוונתו דענין חילוק משמרות ל"ה דין "בפסח" אלא דהוי דין "ברגל", ור"ל דכיון שקרבנות הרגל הוו לכל המשמרות וכדילפינן בסוכה (שם) ה"ה נמי פסח בכלל זה. וממילא דמסתעפת מינה נ"מ בין פסח ראשון לשני להא, ומאחר דל"ה דין בפסח לא נקטה ליה מתני' (ומה שציין מרן שליט"א לעיוני בתוס' יומא (כ"ט ב') לכאו' כוונתו למ"ש התם אתנא דמתני' הכא דתנא ושייר, ולא משמע דקאתי מרן שליט"א ליישב מאי דלא אתני' תנא דמתני' הא דחילוק משמרות מדתנא ושייר דכאמור לעיל מינה כתב עלה דלכאורה ל"ש וכדפירשנו כוונתו בעזה"י. ובתוס' דקמן (ד"ה מה) נמי כתבו כמ"ש התוס' ביומא דתנא ושייר לענין אחר, ע"ש).

תו איכא לציוני דהרש"ש ז"ל בתמורה (דף י"ד א') כתב בתו"ד במוסגר וז"ל ודע דמשמע לי דבעבודת הפסחים כל המשמרות שוות ובשלהי סוכה דתנן בג"פ בשנה היו כה"מ שוות כו' ופירש"י בג' רגלים י"ל דעה"פ נכלל ברגל שלו או דלא חשיב רק אותן שיש בהן הנייה לכהנים וכפרש"י שם ובפסח אין להם הנאה של כלום, אך אמר שם ושאר ק"צ ואמרינן בגמרא לאתויי פר העלם דבר של ציבור כו' והרי בהם ג"כ אין לכהנים כלום, עכ"ל. (ומ"ש בספר בשולי המנחה סי' ה' וסי' תק"ט משמיה דהרש"ש ז"ל דפר העלם דבר של ציבור הוי לכל המשמרות

חיבת דבר • סימן ח. _____ טו

הוא טעות דמוכח וכמפורש בסוכה (דף נ"ו א') דפר הע"ד הוי רק לאנשי משמר ע"ש, וכוונת הרש"ש ז"ל אחרת, וק"ל). ועיין בספר חמדת ישראל להגרמ"ד פלאצקי זלה"ה (מו"ע אות י"ג דף ב' ע"ב מדפי הספר) דאייני למנ"ח דסי' תק"ט דמבואר מדבריו דאת"ל דבפסח ראשון זהו לכל המשמרות ובפ"ש רק לאנשי משמר אכתי איכא נ"מ נוספת בין פ"ר לפ"ש, ברם החמד"י גופיה כתב לחילוקי בין קרבנות שיש להם זכות דהיינו בק"ק אכילת כהנים ובעולות בעורות ובקק"ל החו"ש משא"כ בפסח דליכא שום זכות לכהנים לא בעור ולא בבשר זה אינו נכלל בחילוק משמרות ויד כל הכהנים שווה בו וממילא אין נ"מ בין פ"ר לפ"ש, ע"ש בדבריו, וצ"ע בכל זה.

סימן ט

ברכת המצות ושהחיינו על אפיית מצה

כתב מרן שליט"א (הו"ד בגליון אהלי מועד פסח תשפ"ו לפ"ק, דבר הפסח, עמוד ד') וז"ל שיטת הירושלמי (ברכות פ"ט ה"ג) שהעושה סוכה מברך ברכת המצות על העשייה וגם בלולב ציצית תפילין ומזוזה מברכים על העשייה. ויש לעי' למה לא אמרו כיוצא בו באופה מצה (וגם על האמור בש"ס דין סוכה דף מ"ו שהעושה סוכה ולולב מברך שהחיינו ואין הדין כן במצה) עכ"ל. ועמ"ש מרן שליט"א דמצינו דין דיחוי באתרוג ולולב והגרעק"א ז"ל ס"ל דאיכא נמי דיחוי בסוכה, ויל"ע אי איכא דיחוי במצה, ונו"נ בהא וסו"ד כ' וז"ל אבל נראה לדון שהמצה אינה חפצא דמצוה לומר בה דיחוי אלא מקיימים בה את המצוה של מעשה האכילה, והרי הוא כלחם של מצוה בליל סוכות שודאי לא שייך בו דיחוי ואף שבמצה צריך אפיה לשמה שלא מצינו כן בסוכה ולולב, מ"מ אין בה חשיבות של חפצא דמצוה ואין בה פסול דיחוי, ולכן גם לא מצינו ענין זה קלי ואנוהו במצה כאשר בסוכה ולולב ועי' בכל בו סי' מ"ח שכתב שיעשה את המצה פת נקיה כדי להתנאות במצות (ובגליון דבאהלי מועד (שם) כ' אדברי הכל בו ויתכן שהוא חיוב וכבוד מצוה ולא קיום של זה קלי ואנוהו) ובהו יש להבין גם למה לא יברך העושה מצוה כעושה סוכה ולולב כי אין כאן חפצא דמצוה אלא שעל ידו הוא עושה את המצוה, עכ"ל.

ואפשר די"ל בזה לפימ"ש הגר"ש לנדא זלה"ה בהגהתו אתשו' אביו רבינו הנודע ביהודה ז"ל (מהדו"ת חיו"ד סי' קכ"ג) דאין מברכין בשעת עשיית מצת מצוה "דשמא תחמיץ העיסה ויהיה ברכה לבטלה" וע"ש דמה"ט גם לא תקנו ברכה על שמירת המצות אע"פ שהוא מצות עשה "ושמרתם את המצות" וכו' ע"ש בכ"ד. ואכתי נימא נמי דל"ש לברך שהחיינו עלה מה"ט דשמא תחמיץ העיסה (מיהו צ"ע אם שייך שיברך כשתצא המצה מן התנור בכשרות).

ועי' בספרנו ענפי משה בהל' ועניני פסח (סימן קל"ב) דמייתנין למ"ש הגר"ש לנדא זלה"ה הנ"ל וכתבנא דאפשר די"ל נמי דאין מברכין ברכת שהחיינו על עשיית המצה לפימ"ש בשו"ע סי' תרמ"א דהעושה סוכה היה ראוי לברך אהא שהחיינו "אלא שאנו סומכים על זמן שאנו אומרים על הכוס של קידוש" ע"ש. ויתכן דה"ה נמי גבי מצה, וע"ע בספרנו הנ"ל מאי דהארכנו בכל זה, ויל"ד לנידון דידן.

חיבת דבר • סימן ט _____ יז

וכשזיכנו השי"ת להיות אצל מרן רבינו שליט"א (שבת חוהמ"פ תשפ"ו לפ"ק) זכינו להציע קמי' לדברי הגר"ש לנדא זלה"ה (ע"י הגרמ"ח אולמן שליט"א) ושאל מרן שליט"א דמ"ט ניחוש שתחמיץ המצה. והיאך אופים מצה בפסח, ושוב אמר די"ל דלענין ברכה חמיר טפי (וחיישינן להא), ועל מ"ש הגר"ש לנדא זלה"ה מ"ט אין מברכין על מצות שימור המצות אמר לן מרן שליט"א די"ל דאין המצוה עליו דיכול לקחת מצה ממשהו אחר (ויל"ד אי המכוון בזה לחילוקי בין מצוה חיובית למצוה קיומית).

ומ"ש מרן שליט"א בתו"ד דלא מצינו ענין זה קלי ואנוהו במצות, עי' בספרנו הנ"ל (סימן קכ"ו) מאי דכתיבנא בהאי ענינא, וע"ע בתשובותינו גם אני אודך חלק ל"ו (סימן י"ד) וחלק נ"א (סימן י"א) מ"ש בזה, ואכמ"ל.

סימן י

טיבול מצה דמצוה במלח

שו"ע סימן תע"ה (סעיף א') ואח"כ יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה משתייהן ביחד ויטבלם במלח: הגה: ואין המנהג לטבלם במלח בלילה ראשונה דפת נקי אין צריך מלח, ע"כ. ובמ"ב (שם, ס"ק ד', ד"ה ואין המנהג לטבלם וכו') כתב וז"ל רוצה לומר אף שבכל ימות הפסח מטבילין במלח אעפ"י שהיא נקיה ואינה צריכה טיבול מן הדין וכדמבואר לעיל סימן קס"ז ס"ה, מ"מ בלילות ראשונות של פסח אין נוהגין כן דטפי הוא נראה לחם עוני כשארין טבול במלח, עכ"ל.

וכתב אהא מרן שליט"א בגליונותיו (שולחן מלכים, פ' ויקהל פקודי) וז"ל "עי' מ"ב לעיל סי' תנ"ה ס"ק מ"א", עכ"ל. ובהערות (שם) פי' כוונת מרן שליט"א וז"ל דכתב [לענין קיטוף פני המצה במלח ולהחזירה לתנור] ומ"מ למצת מצוה בשתי הלילות יש ליזהר עכ"ל, ומבואר דאין זה רק שאין נוהגין כן, אלא דיש ליזהר שלא לעשות כן, עכ"ל.

ולפענ"ד י"ל דשאני התם דאיירי גבי קיטוף מצה בְּמִי מלח דהוי דומיא דמִי פירות דכתב המ"ב סי' תס"ב (ס"ק י"ז) משמִי' דהאחרונים דאפילו מצה שקיטפוה במי פירות יש ליזהר מלקחתה ללילות ראשונות לכזית של חובה דהוי כעין מצה עשירה, ועמ"ש בשעה"צ (שם, ס"ק כ"ב) בכע"ז מהא"י והא"ר דאין לקחתה בלילות ראשונות אף שלא לכזית דחובה לזכרון משום מצה עשירה, ע"ש. ומשא"כ מניעת טיבול מצה במלח בלילות ראשונות דעניינו משום דהכי נראה לחם עוני טפי (ויל"ע בביאור"ל סי' תנ"ה (ד"ה נוהגין) מ"ש דהטור סי' תס"ב ס"ל דמי מלח הוו כמי פירות, ודבד"מ סי' תס"ב נקט דזה ל"ה במלח שלנו רק במלח שחופרים מהקרקע ומלח שלנו הוי כמים, ולפי"ז יש לדון במאי דכתיבנא, אך אפשר דנמנעו מלקטף אף במי מלח שלנו לזכרון הנ"ל וביותר את"ל דאתי לאחלופי בין מלח מלח. ועי' בחזו"א מכשירין סימן ד' (ס"ק ח') דמבואר דס"ל דליכא לחילוקי בין מלח למלח, ועי' בשו"ת הלכות סי' תנ"ה (סעיף כ"א) ע"ש).

והנה יסוד דברי המ"ב דסי' תנ"ה גבי קיטוף המצה במי מלח המה מהעטרת זקנים דהתם (וכדמציין בשעה"צ) דכתב וז"ל אבל אחר אפיה ודאי שרי לקטוף פני המצות במי המלח ולהחזירם לתנור כמו שעושין בחוה"מ במי מלח וביצים דוקא בחוה"מ שרי לקטוף, אבל שני לילות ראשונות אסור, ואף לטבלן במלח שהתיר הירושלמי כדלקמן בסימן תע"ה

נמנעין העולם, וגם בזה איתא ביה משום אל תטוש וגו', ומיהו גם בזה בדיעבד אין לחוש, אפילו קטף אחר אפיה במי מלח וביצים ובשמים כמו שעושין בחולו של מועד, דלא גרע האי קיטוף התבלין משנאפת דיוצא בה יד"ח מצה (מורי בב"ח) עכ"ל. ובחק יעקב (שם, ס"ק י"ז) ובבאה"ט (שם, ס"ק י"ד) הביאו ללישנא דהעטרת זקנים דכ' אבל שני לילות ראשונות "אסור", ברם המ"ב כאמור נקט לה בלישנא דיש לזהר.

ואמנם יש לדון בכל זה משרשי הדברים, דבטור ס' תנ"ה כתב וז"ל והרבה נוהגין שלא ליתן מלח בפת בפסח וכן נוהגין בכל אשכנז, ואין טעם ברור לאסרו ומ"מ אין לשנות משום ואל תטוש תורת אמך, וי"א שבלילה הראשונה אין ליתן בה מלח משום מצה עשירה וגם זה אינו שאינה נקראת עשירה אלא שנלושה ביין ושמן ודבש אבל מלח אינו מעשירה, ע"ש. ובב"ח (שם) כתב עלה וז"ל ומה שכתב ויש אומרים דבלילה הראשון וכו' כ"כ המרדכי לשם (ס' תקצ"ד) וכ"כ הג"מ בשם רשב"ט, ואיכא למידק כיון דכתב רבינו בתחלת מסקנתו דאין ליתן מלח משום אל תטוש וגו' היאך חזר וכתב ד"א דבלילה הראשון אין ליתן מלח והשיג עליו דמשמע שסובר להקל ליתן אף בלילה הראשון, ונראה דדעת רבינו כמ"ש בתחילה הוא שלא ליתן מלח בעיסה משום אל תטוש וגו' ואפילו בשאר לילות מטעם חשש חימוץ, דלפי"ז לאחר אפיה ודאי שרי לקטף פני המצות במי מלח ולהחזירם לתנור כמו שעושין בחולו של מועד במי מלח וביצים כך יכול לעשות במי מלח לבדן אף בלילה הראשון כיון דאין בזה חשש חימוץ, אבל ליש אומרים דאסור מפני שהוא מצה עשירה אף במי מלח לבדן אסור אף לאחר אפיה בלילה הראשון, והשיג ע"ז דמלח אינו מעשירה, מיהו עכשיו נהגו כל ישראל שלא לקטף אחר אפיה אף בלילה הראשון אף במי מלח לבדן ואף לטבול במלח שהתיר בירושלמי בפירוש כדלקמן בסימן תע"ה נמנעין העולם וגם בזה איתא ביה משום אל תטוש וגו' מיהו בדיעבד אין לחוש אפילו קיטף פניה לאחר אפיה במי מלח וביצים ובשמים כמו שעושים בחולו של מועד דלא גרע האי קיטוף מתבלה משנאפית דיוצא בה ידי חובת מצה כמבואר בסמוך בס"ד, עכ"ל. ואכתי יש לדון בזה למ"ש הטור גופיה שלהי סימן תס"ב דמי מלח הוו בכלל מי פירות, ועמ"ש הב"ח (שם) לבאר בזה, ע"ש.

ומהשתא למאי דמסיק הב"ח דס' תנ"ה, הנה מבואר דגבי קיטוף המצה במי מלח אחר אפייתה בלילה ראשון "נהגו כל ישראל שלא לקטף". וגבי טבילת המצה במלח בלילה ראשון "נמנעין העולם", והא מיהא משמע לכאורה דקיטוף המצה במי מלח אחר אפייתה, בלילה ראשון חמיר טפי (ומשמע נמי דהוא מחששא דהך יש אומרים דהוי כמצה עשירה או משום דדמי למצה עשירה) אך טבילת המצה במלח הא בירושלמי התיר זה בפירוש ורק דהעולם נמנעים מזה ודאיתא ביה משום אל תטוש וגו', ואיברא דאכתי כמדומה זכינו להשכיל על כוונת קדשו דמרן שליט"א בהערתו אדברי המ"ב דס' תע"ה דכתב אטיבול המצה בלילה ראשון "אין נוהגין כן", והעיר מרן שליט"א דהא טפי מינה יש לזהר מעשות כן מאחר דנגעו בה מחד טעמא, ואיתא ביה משום ואל תטוש וגו', ודוק היטב.

כ. טיבול מצה דמצוה במלח ♦ חיבת דבר

וליישב דברי המשנה ברורה יתכן שיש מקום לומר דסבר כוותיה דהב"ח בחדא והיינו גבי קיטוף במי מלח, ולא גבי טבילת המצה במלח, וגדולה מזו לכאורה י"ל דהמ"ב דסי' תע"ה גבי טיבול המצה במלח קמסתמיך וקאי אלישנא דרמ"א ז"ל דכתב ואין המנהג לטבלם במלח בלילה ראשונה וכו'.

מיהו בעיקר דברי הירושלמי העירו דלפנינו בירושלמי ליתא ועי' בביאור הגר"א סי' תע"ה (ד"ה ויטבל במלח) דמייתי להאי ירושלמי "וטמיש ליה במלחא", ע"ש. ויש להתיישב בכל זה. והעירני ידידנו הרה"ג ר"י קושניר שליט"א דיתכן דכוונת מרן שליט"א בציונו הנ"ל לעורר החילוק דאיכא בזה ודלא כדפירשו כוונתו בהערה הנזכרת, וקוב"ה חדי בפלפולא דאורייתא.

סימן יא

מי שיש לו רק מצה אחת שבלעה טעם מחמץ נוקשה

כתב מרן שליט"א (דברי חכמים וחידותם, פ' בא) וז"ל בספר זהר הרקיע לרשב"ץ סי' מ' כתב שיש עשה לפרוש מאכילת חמץ כל שבעה ואם אכל חמץ עבר בלאו הבא מכלל עשה, והנה מי שיש לו רק מצה אחת ובלעה טעם מחמץ נוקשה, לכ' מותר וחייב לאוכלה למצות מצה, שעשה דוחה לא תעשה, ויתכן סמך לדבר מהמבואר ברש"י פסחים ע"ו א' שאם נטף מרוטבו של פסח על הסולת מותר באכילה [תוד"ה אלא] והרי שיטת רש"י [פסחים ל"ו ד"ה אין] שמי פירות לבד אוסרים משום חמץ נוקשה. וא"כ החמץ הסולת, וי"ל כנ"ל דעשה דאכילת פסח הוא גם על הרוטב, ועשה דוחה ל"ת. אבל אם יש איסור עשה שלא יאכל חמץ, גם חמץ נוקשה בכלל העשה, שמכל מקום אינו מצה, ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, ועי' תוס' מנחות דף נ"ג א' ד"ה אלא, עכ"ל (ועמ"ש מרן שליט"א במנחת דבר מצוה ז' סק"ו, ע"ש).

והנה במאי דפירש מרן שליט"א בדעת רש"י דהיתר אכילת הסולת הוא מה"ט דעשה דוחה ל"ת, לכאורה לפום ריהטא צ"ע בזה מלישנא דתוס' (שם) דכתבו וז"ל אלא למ"ד תתאה גבר אוקורי מיקר ליה ה"ג בכל הספרים ובפר"ח ביטול את מקומו סגי ורש"י מחקו משום דקשיא ליה כיון דאוקורי מיקר מה איסורא יש ברוטב וכו', ע"ש. ומשמע מתוס' דס"ל לרש"י דאין בכה"ג שום איסור, ואי היה זה מטעמא דעדל"ת הול"ל לאשמעין דמשו"ה הוא דשרי.

תו איכא לעיוני דמ"ש מרן שליט"א דשי' רש"י דמי פירות לבד אוסרים משום חמץ נוקשה זהו לשי' הר"ן דס"ל בשי' רש"י כי האי (ועי' בטור ר"ס תס"ב), ברם למ"ש הרשב"א בתשו' ח"א (סי' של"ג) לפרושי בדעתיה דרש"י דמ"פ לבד אין מחמיצין כלל ואפילו לכתחילה הוא דשרי, וזה הוא ותיקא ושיבולי דאביי ורבא. ואך היכא דאית בהמי פירות מים פלוגתא דתנאי אי קאתו לידי חימוץ גמור או לא, אכתי בנידון דידן דנטף מרוטבו של פסח על הסולת הא מיירי במוהל דנפיק מן הבשר דדיינין ליה כמי פירות, וממילא למאי דמסבר הרשב"א ברש"י י"ל דאין מחמיצין כלל, ואם כנים אנו בזה יש לפרש דתוס' נמי סברי הכי בדעתיה דרש"י ולזה פירשו בדעתיה דמה איסור יש ברוטב, וילע"ע בזה. ועיין בספר דבר טוב (סימן ל"ח) מ"ש ממרן שליט"א בהאי סוגיא, ע"ש.

סימן יב

בענין חיובא דמומר במצה

כתב מרן שליט"א בגליונותיו לפסחים (דף כ"ח ע"ב) אמ"ש תוס' דהתם (ד"ה כל) גבי מומר "פשיטא שחייב לאכול מצה דהא חייב בכל מצוות האמורות בתורה" וז"ל לכאורה נפ"מ אי אכל בהיותו מומר וחזר בתשובה בו בלילה אי חייב לאכול עוד פעם ועי' [ועי' לשונם ביבמות ע"א א' ד"ה בו] עכ"ל. ופי' דכוונתו דביבמות (שם) כ' התוס' ואי בעי למימר אבל חייב במצה ומרור פשיטא הוא דחייב לעשות תשובה ולקיים כל המצוות ע"כ. ומבואר מדברי התוס' דקודם שעשה תשובה יהא מיפטר לולי קרא, ונ"מ להאמור.

והנה בשו"ת מהרש"ם חלק שני (סימן ק"י) אייתי לתוס' דפסחים (דף כ"ח) וקמוסיף שכ"כ התוס' בפסחים (דף ק"כ ע"א ד"ה כל) והוכיח מדבריהם דמדאורייתא ישראל מעליא הוא לכל דבר, ואיברא דהדר מייתי לתוס' דיבמות (דקמציין מרן שליט"א) וכתב לדיוקי מדבריהם וז"ל א"כ י"ל דודאי אם יעשה תשובה יהיה דינו כישאל אבל כל זמן שאינו עושה תשובה דינו כנכרי גמור, עכ"ל. וע"ש מאי דדן בזה למאי דאיפלגו הפוסקים בדין מומר אי חשיב בן ברית ע"ש [והביאו בספר שדה צופים עמ"ס פסחים דף כ"ח].

והכי נמי עיין בשו"ת מהרש"ם חלק שיש (סימן צ"ה) מ"ש לדיוקי כי האי מדברי התוס', ועי' בהגהה הנדפסת בשולי הגליון מנכדו הגר"ש הכהן שבדרן זלה"ה מ"ש להעיר בזה ודפשיטא ליה דדברי התוס' דיבמות כדברי התוס' דפסחים, ע"ש בכל דבריו [ועיין מ"ש מרן שליט"א בחידושו ליבמות (עמוד רצ"ט) בענינא דמומר באכילת קדשים ותרומה, ע"ש היטב].

ויש לדון בכל הא מלישנייהו דרבוותאי קמאי דקמאי דאמנם בתוספות דיבמות הנ"ל כתבו דפשיטא דחייב לעשות תשובה וכו' ואיברא דבתוספות ישנים השלם ליבמות (דף ע"א א' ד"ה בו) כ' בתנו"ד וז"ל דאי אתא לומ' דחייב במצה ומרור תיקשי שהרי בכל המצוות נמי הוא מיחייב, ע"כ. ושכ"מ בתוספות הרשב"א משאנץ לפסחים (דכ"ח ב' ד"ה לא גרע) דכ' וז"ל אמאי איצטרך קרא שאוכל מצה ומרור הא כל מצוות שבתורה הוא מחוייב לעשות ע"ש, והוא כתוס' פסחים דקמן, מיהו בתוספות מהר"ם מרוטנבורג (הו"ד בקובץ שיטות קמאי ליבמות ח"ב עמוד אלף רנ"ד) כ' וז"ל וכי תימא שכן הפירוש בו הוא דאינו מחוייב אבל מחוייב לאכול במצה ובמרור פשיטא שאם היה רוצה היה מחייב עצמו בכל מצוות שבתורה, ע"ש, ויל"ד

חיבת דבר + סימן יב _____ כג

במ"ש שאם היה רוצה וכו' אם זהו ע"י שהיה עושה תשובה. ויל"ד בזה למ"ש תוס' דפסחים (דף ק"כ ע"א ד"ה כל) [דקמציין המהרש"ם דמיייתין לעיל] דכ' אין לפרש בו אינו חייב לאכול דהא ודאי חייב לאכול דהא חייב בכל המצוות אלא שאינו רוצה, ע"כ, וי"ל. ועיין בשו"ת אבני נזר (חאו"ח, סימן תקל"ד) מ"ש מהר"מ ז"ל בסה"מ (מצוה נ"ו) ובהל' ק"פ (פ"ט ה"ח) ומ"ש לפרושי בדעתיה דס"ל דהא דערל וכן נכר אוכלים במצה ומרור היינו שמוותרים לאכול ור"ל דמיעוטא דבו וגו' קאתי להתיר בזה ואיברא דתנוס' דפסחים ס"ל דלהתיר לא בעי קרא, ע"ש. ועמ"ש ידידנו הרה"ג ר"א הכהן טיגר שליט"א בספרו זבח פסח על הרמב"ם הל' קרבן פסח (פ"ט ה"א).

וכשזיכנו השי"ת להיות אצל מרן רבינו שליט"א (ש"ק חוהמ"פ תשפ"ו לפ"ק) שמעתי דשאל ידידנו הרה"ג ר"ד איסטריק שליט"א מקמי' אי מי שיש לו בן מומר מקיים בו מצות והגדת לבנוך והיה פשיטא ליה דל"ש לקיומי ביה הא ונשאל על מ"ש בהגדש"פ רשע מה הוא אומר וכו' אף אתה הקהה את שיניו וכו' דמשמע דשייך בו סיפור יצ"מ וכמדו' אמר דלא מייירי ברשע דהוי בגדר מומר, והזכרתי קמיה למאי דדן גבי חיוב מומר באכילת מצה וצהבו פניו ותיכף ומיד אמר דהמכוון לתוס' דפסחים (דכ"ח ב') הנ"ל.

כד. _____בישל ביו"ט לצורך יו"ט ונמלך ולא אכל את התבשיל ♦ חובת דבר

סימן יג

בישל ביו"ט לצורך יו"ט ונמלך ולא אכל את התבשיל

שאלתי מקמיה מרן שליט"א (חווה"ס תשע"ח לפ"ק) בהיכא דבישל קדירה ביום טוב ושוב נמלך ואינו חפץ לאכול הימנה אי שרי לאימלוכי ולא למיכל מינה או דבעי ליה למיכל מינה ע"מ שלא יהיה אגלאי מילתא למפרע שבישל שלא לצורך יום טוב.

והעיד מרן שליט"א מהא דכתב המ"ב הל' פסח סימן תע"ג (ס"ק ל"ב) בתו"ד וז"ל ואסור לאכול הזרוע בלילה דאין אוכלין צלי בלילה אבל הביצה אף שהיא צלויה מותר שאין איסור צלי בביצה, ולפי"ז אסור לצלות הזרוע בלילה מבעו"י אם לא שדעתו לאכלו למחר באותו היום וע"כ אם שכח וצלאו בלילה יזהר לאכלו מחר בבוקר כ"כ המ"א ושאר אחרונים ואם דעתו שלא לאכול הביצה עד ליל ב' גם הביצה אסור לצלותה בלילה אלא מבעוד יום עכ"ל, וע"ש. ואמר נמי דדנו בגוונא שבישל ביו"ט עבור חול ושוב אכל מיניה ביו"ט אי קעביד איסורא.

תו אמר מרן שליט"א דאפשר לתלויי האי שאילתא בדברי התוס' והרמב"ן ז"ל, דהנה בתוס' פסחים (פ"ד א' ד"ה ולא מילה שלא בזמנה דאתיא בק"ו) מיתנו מהר"ח ז"ל "ור"ח פי' ק"ו, ומה אוכל נפש שלא נכרתו עליו י"ג בריתות דוחה י"ט", ע"ש היטב, דמבואר דס"ל להר"ח ז"ל דהוי ליה גדר דחיה, וא"כ אפשר שלדבריו יש לו לאכלו, ברם לפימ"ש הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה (פ' אמור כ"ג ז') בתו"ד וז"ל אבל פירוש מלאכת עבודה כל מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש כענין שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ' ט') ובכל עבודה בשדה (שם א' י"ד) וקין היה עובד אדמה (בראשית ד' ב') ומלאכה שהיא באוכל נפש היא מלאכת הנאה לא מלאכת עבודה, ע"ש, וע"ע בכ"ד, אכתי אפשר דא"צ למיכל מיניה, ונו"נ בזה מכמה דוכתי. ועיין בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני יום טוב (סימן כ"ח) מה שהארכנו בזה בעזה"י, ע"ש.

סימן יד

סבור היה שראובן התוקע ונתברר ששמעון הוא זה שתקע

נשאל מרן שליט"א באהלי מועד (דבר הסוכה, סוכות תשפ"ו לפ"ק) בזה"ל השומע תקיעת שופר מחבירו וברירא ליה דהוא שראובן תוקע לו ונמצא ששמעון היה התוקע לא ברירא לי לגמרי דיצא ואשאלה אי יש צד לדון בדבר והשיב מרן שליט"א וז"ל אטו נימא דכות' נמי בש"ץ המוציא בתפילתו וכסבורים בברירות שהעובר לפני התיבה הוא אחר לא יצא, עכ"ל. ומבואר דפשיטא ליה למרן שליט"א דבכל כי האי יצא.

ויש לעיין אם זהו נמי בגוונא שראובן אינו סומך על שמעון בתקיעותיו (מחמת שחושש לאיזה חששות או חומרות שונות) והשתא בעת התקיעות נראה לו שלוי תוקע ואחר מכן נתברר לו שהתוקע היה שמעון אם בזה נמי פשיטא דיצא יד"ח או דבזה י"ל דאילו היה יודע ששמעון הוא התוקע לא היה סומך עליו בזה דלהכי י"ל דכל שהוברר לאחר מכן ששמעון הוא התוקע לא יצא בזה יד"ח.

וכשיזכני השי"ת להיות אצל מרן שליט"א (ליל שמח"ת תשפ"ו לפ"ק) הצעתי קמיה למאי דמסתפקנא לדברי קדשו, ואמר דלכאורה יצא דאל"ה אין לו תקיעה ועדיפא ליה תקיעה זו מכלום וסיים באמרו דמסתמא (יצא) [ולכאו' ביאור דבריו דהא גופא מונח בעומק מחשבתו של השומע דאי לא שיהיה לו אופן אחר לצאת יד"ח שפיר קמכוין לצאת בזה].

סימן טו

למ"ש הרמב"ן ז"ל דמעיקר תקנת ד' צומות מפסיקים מבעו"י היאך הבדילו במוצאי ר"ה

כתב מרן שליט"א (שלחן מלכים, פרשת נצבים) וז"ל דלמש"כ הרמב"ן בתורת האדם שער אבלות ישנה דמעיקר תקנת ד' צומות תיקנו נביאים גם להפסיק מבעוד יום [ובזמן דאיכא צרה כך הדין] [וע"ש בסו"דובתחי"ד שם] ויעוין בהגר"א סי' תק"נ סק"ב, ובמ"ב שם] דא"כ היאך הבדילו על יו"ט דראש השנה, דבמוצאי ר"ה א"א להבדיל דאסור לשתות מחמת התענית, וגם לתינוק לכ' איכא כה"ג טעמא דאיכא למיסרך כמו בט"ב שחל במוצ"ש [ולא דמי למילה] ובמוצאי צום גדליה כבר עבר זמן הבדלה דיו"ט עי' מ"ב סי' רצ"ט ס"ק ט"ז בשם הגרע"א [ויעו' שי' הרמב"ן בתורת האדם שם לענין הבדלה דמוצ"ש שחל בט"ב (ד"ה כתוב בהלכות גדולות) דליכא כלל תקנתא דהבדלה יעו"ש, אך בנד"ד לא שמענו דתתבטל כל עיקר מצות הבדלה דיו"ט דר"ה מחמת עיקר תקנת הנביאים] עכ"ל.

מיהו יש לעיין בזה דבזמן שקידשו ע"פ הראיה היה ראש השנה יום אחד, ולפי"ז שפיר הוו מצו להבדיל על היין במוצאי ר"ה אשר היה אור לב' בתשרי, אמנם עי' בט"ז סי' תקמ"ט דכ' בתו"ד וז"ל הב"י הביא דברי רבינו ירוחם (נתיב י"ח ח"ב קס"ד א') וז"ל ג' בתשרי שבו נהרג גדליה אמרו בראש השנה נהרג ונדחה תעניתו ליום חול עכ"ל וכו', ע"ש. וכתב עלה היד אפרים וז"ל ועיין בראש השנה דף י"ט (ריש ע"א) דקאמר על תלתא בתשרי ותיפוק ליה דהוי יום שנהרג גדליה ואין לומר דכיון שנדחה התענית ליום ג' עשו אז יום טוב זה אינו דהא אז לא היה ראש השנה רק יום אחד ולא היה נדחה רק ליום ב' תשרי, עכ"ל.

ובמנ"ח (מצוה ש"א) כתב בתו"ד וז"ל ובזה נתיישב ג"כ מה שהקשו האחרונים אהא דמקשה הש"ס ר"ה י"ט ע"א ותיפוק"ל דהו"ל יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם לפי המבואר בב"י שם דבר"ה נהרג גדליה ונדחה לאחר יו"ט, א"כ למה ג' תשרי ששון ושמחה, וגם קשה למה קיבלו תחילת התענית בג' בו דאז היו מקדשין ע"פ הראיה והיה ר"ה יום אחד, ואפילו אם באו עדים מן המנחה ולמעלה מ"מ יום שני היה א' בתשרי והוה להו לקבעו תמיד יום ב' תשרי, ועוד כיון שהוא מדברי קבלה שהוא כד"ת איני יודע למה לא ידחה התענית שבת ויו"ט, עיין בב"י מביא שם דעשרה בטבת היה דוחה שבת ע"ש בסימן תק"נ כיון דהתענית מדברי קבלה וגם עונג שבת מדברי קבלה כמבואר בר"מ פ"ל משבת ה"א, ולפי מה שכתבתי

ניחא דבאמת דברי קבלה לא היה על יום מיוחד על כן אמרו שאינו דוחה שבת ויו"ט וגם בתחילה קבעו צום גדליה בג' כי היו יודעים דהרחוקים עושים שני ימים ר"ה אף שהוא חסר וא"כ אצלם הוא יו"ט עד ג' ימים לחודש, קבעי אף להבקיאים בבית הועד ג"כ בג' בתשרי כיון דהברירה היתה בידם וקבעו ביום ג' שיתענו כל ישראל ביחד ואחר זה בבית שני היה זה יום ששון ושמחה כי היו יוצאים ביום זה וקבעו ליום שהיו מתענין בו עכ"ל, וע"ש בכ"ד. ולפי"ז יל"ד בהאמור, ועמ"ש הריטב"א ז"ל בחידושו לר"ה דף י"ח ע"א ד"ה ועל אלול מפני ר"ה ע"ש, וצ"ע. (וגבי ר"ה בזה"ז הראני ידידנו הרה"ג ר"י מדלסי שליט"א מ"ש הרא"ש ז"ל בביצה (פ"א ס"ד) ע"ש. ועמ"ש מרן ז"ל בבית יוסף שלהי סימן תר"א ע"ש. וע"ע בשו"ת אבני נזר חאו"ח ח"ב (סימן תכ"א סקט"ו וסקי"ח) ע"ש).

ובמאי דאייתי מרן שליט"א מהמ"ב דסי' רצ"ט דמייתי מהגרעק"א ז"ל דאין תשלומין להבדלה דמוצאי יו"ט אלא עד יום אחד העירני ידידנו הרה"ג ר"א הכהן טוויל שליט"א דבתשו' הראב"י (סימן ל"א) ס"ל דמוצאי יו"ט כמוצאי שבת דמבדיל והולך עד שלישי ע"ש (ועמ"ש בברכי יוסף ריש סי' תצ"א).

[ודאיירינן בהבדלה דמוצאי ראש השנה עי' ירושלמי סוטה (פ"ז ה"ח) רבי חגיג' בעא קומי רבי יוסי ואינו צריך להבדיל אמר ליה כבר הבדיל מראש השנה, ע"כ. ובגליוני הש"ס אירושלמי (שם) כ' וז"ל נ"ב פי' דשאל מדוע אין מבדילין במוצאי שביעית הרי בכל הזמנים המקודשים מבדילין ביציאתם א"ל כבר הבדיל מר"ה פי' דמוצאי שביעית הרי הוא תמיד ר"ה של שמינית והוא יו"ט וקדושת יו"ט גדולה מקדושת שביעית וא"כ הרי א"א להבדיל או דכל שהנכנס חמור אין מבדילין וא"א להבדיל איפוא רק במוצאי ר"ה ואז הרי אומרים בלא"ה ברכת הבדלה בשביל ר"ה והיא עולה גם לקדושת שביעית שקדמה דאפי' היו מבדילים לשביעית בפ"ע ג"כ היו אומרים רק ברכה זאת דסדר הבדלות הוא מונה עי' בבלי חולין כ"ו ב' ובירושלמי ברכות פ"ה ה"ב אפי' יו"ט שחל להיות באמצע שבת כו', ע"ש, ואכמ"ל].

סימן טז

סיכך סוכתו בשוגג בסכך של חבירו

דנתי קמיה מרן שליט"א במי שביום טוב של סוכות ראה כי בשוגג סיכך את סוכתו בסכך של חבירו מאי יעביד, ואמר מרן שליט"א דמאי שנא זה משימוש בכלי רעהו שאסור (ולכאורה כוונתו נמי למ"ש בשו"ע חו"מ סימן קל"ו (סעיף ב') נתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה לא ישתמש בהם: הגה: וכשיבא בעל החפץ צריך ליתן החפץ לבעליו אעפ"י ששלו נאבד וכו', ע"ש). ואמרתי למרן שליט"א דיתכן דהכא בסכך י"ל דניחא ליה לאיניש דלתעביד מצוה בממוניה, ואמר מרן שליט"א "יכול להיות", ועי' בקובץ דבר הפסח מ"ש ממרן שליט"א בענין מי שבטעות נתחלפו מצותיו במצות של חבירו, ע"ש. (ועיין בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני סוכה ולולב (סימן ע"ד) דהבאנו לדברי מרן שליט"א, וע"ש מה שכתבנו בזה, ועי' בשו"ת אבני נזר חאו"ח ח"ב (סי' תע"ו) מ"ש אי סוכה גזולה מיקרי ראויה לשבעה, ע"ש).

סימן יז

בענין שניים המחזיקים בלולב באופן שזה יכול וזה יכול

במאי דדן מרן שליט"א (אבוקות של אור, פרשת לך לך תשפ"ו לפ"ק) גבי שנים שמחזיקים בלולב באופן שזה יכול וזה יכול, מהו, ומייתי דאיפלגו הפוסקים בדין חציצה במקצתו שיש רצועת תפילין או טבעת על מקצת היד אי הוי לעיכובא, ובמ"ב סי' תרנ"א (ס"ק ל"ו) החמיר בזה, ולכאורה אף שיש חציצה במקצת הרי הוא מחזיק גם בלי חציצה ולא גרע מאחר שמחזיק עמו, ומשמע שהחזקה אחרת מעכבת, ואמנם בשו"ע סי' תרנ"ח (סעיף ו') כ' שלא יתן את הלולב ביום ראשון לתינוק לפי שקטן קונה ואינו מקנה, ואם תופס עם התינוק כיון שלא יצא מידו שפיר דמי שלא קנה התינוק ולכ' משמע שיש כאן נטילה הראוי למצוה אצל תינוק, אף שאחר אוחז עמו, ותו מייתי מרן שליט"א משו"ת האלף לך שלמה (סי' שע"ב) דס"ל ששנים שנטלו לא מהני דכתיב ולקחתם לכם שתהא לקיחה לכל אחד ואחד (וציין למ"ש בויק"ר פ' אמור) אתו"ד.

ויש לדון דאיכא לחילוקי בין חציצה דאיכא למחזיק גופיה להיכא שמחזיק אחר עמו, דאה"נ סגי שיחזיק המחזיק את הלולב אף באצבע אחת, ובלבד שלא יהיה בה חציצה ללולב ומיניו, אך כל שמצורף אליה אצבע עם חציצה תו חסר בלקיחתו התמה (דבעינן שמידו לא תהיה שום תוספת) וכל המוסיף גורע, משא"כ כשנטל הלולב עם אחר אין שום חסרון בלקיחתו התמה של כל חד מינייהו לגופיה, דהא כל חד מינייהו קיים לקיחה שלימה מצד עצמו, ובזה א"ש מה שפסק המ"ב דגבי חציצה מחמירין משא"כ במחזיק עם הקטן שאין בזה חסרון (ואולי דלזה נתכוין הגר"ח פ' ברמן שליט"א כפי שהיה נשמע במידי דעל פה כשנו"נ בזה קמיה מרן שליט"א).

ומאי דמייתי מרן שליט"א מהאלף לך שלמה דס"ל דשנים שנטלו לולב יחד לא מהני מה"ט דכתיב ולקחתם לכם, שתהא לקיחה לכל אחד ואחד, הנה עיינתי במדרש ויק"ר דקמציין והתם איתא לכם לכל אחד ואחד מכם, ופירש בעץ יוסף (שם, ד"ה לכא"א מכם) וז"ל שכל אחד מישראל חייב בנטילת ד' מינים, ע"ש. ולהאי פירושא לכאורה אין הכרח ששניים שנטלו לולב יחדיו לא יהני לתרוויהו, דהא בפועל נטל כל אחד ואחד מינייהו להלולב ומה מגרעת איכא בזה שאף חבירו מחזיק עמו.

תו יש לעיין במאי דנקט האלף לך שלמה דלא מהני שניים שנטלו לולב יחד דאף את"ל דהכי מתפרש במדרש הנ"ל הא מיהא צ"ע אם זהו דוקא היכא ששניהם מתכוונים למצוה,

ל _____ בענין שניים המחזיקים בלולב באופן שזה יכול וזה יכול ♦ **חיבת דבר**

דבזה יש חסרון בהלקיחה דמצוה אך אילו אחד מתכוין למצוה ואחד אוחז בהלולב בסתמא (וכגון שכבר יצא ידי מצוותו) יתכן שלא יהיה בזה חסרון מאחר שאין כוונתו ללקיחה דמצוה, וצ"ע. שו"מ דהגרב"ד דיסקין שליט"א שאל למרן שליט"א דיתכן שהחסרון רק כששניהם רוצים לצאת דבזה נאמר שבעינן לקיחה לכאו"א אבל כשהאבא מחזיק ולא מתכוין לצאת אין חסרון, והשיבו מרן שליט"א שנדמה לו שאין חילוק בזה, וע"ש. והוא שלא כדציידנו דבכה"ג שאחד מהם אין מכוין למצוה שפיר מהני דלא חסר בלקיחה. ויתכן דס"ל למרן שליט"א דמאחר דכתיב ולקחתם ובעי לקיחה לכאו"א לא אכפת לן במה שאחד עושה לקיחה דמצוה ואחד עושה לקיחה דחולין. דמ"מ ל"ה לקיחה תמה כלפי עושה המצוה (ואמנם יש לעיין בכל זה ממאי דכתבנו בריש דברינו לחילוקי בכל זה). ובמק"א הרחבנו בס"ד בענין שניים שעשו מצוה יחד אי חשיב ששניהם קיימו המצוה והמסתעף, ואכמ"ל.

סימן יח

אתרוג שחלקו מכתת שיעוריה

שמעתי ממרן שליט"א (ליל שמח"ת תשפ"ו לפ"ק) לדון באתרוג שיש בו כשיעור הראוי ובחלקו הנוסף הוי מיכתת שיעוריה וכמדו' אמר שכתב בזה בספרו, ומצאתי בספרו דמרן שליט"א עמ"ס סוכה (סי' י"ט) דנשאל מהגר"א גרבוז שליט"א עמש"כ התוס' בסוכה (ל"ה א') לאקשויי למה לי בתרומה טמאה טעמא דל"ה לכם תיפוק"ל דכתותי מכתת שיעוריה, וצ"ע דנ"מ באתרוג שיש בו יותר מכשיעור ורק חלקו הוא תרומה ונטמא ונשאר עדיין כביצה חולין דמדין לכם ל"מ דבעי כולו לכם. אך מדינא דכתותי מכתת שיעוריה לא מיפסיל שנשאר שיעור, וכתב הגרא"ג שליט"א דמרן שליט"א השיבו דבר"ן ר"פ לולב הגזול מוכח דכתותי מ"ש לא הוי רק חסרון בדין שיעור וגם אם אתרוג א"צ שיעור פסול מדין כתותי מ"ש דליכא חשיבות אתרוג. ולזה בגוונא שחציו תרומה טמאה פסול מדין חסר. והגרא"ג שליט"א מקשי עלה דמתנו' סוכה (ל' א') מוכח דכתותי מ"ש הוי רק מדין חסרון שיעור, ועי' במכתבו דמרן שליט"א הנדפס שם מ"ש דעפי"ד הגרעק"א ז"ל בחידושיו דהתם כמדומה דליכא ראייה מדברי התוס', וע"ש במאי דחזר הגרא"ג שליט"א לדון בזה קמי' מרן שליט"א ומאי דהשיבו ע"ש בכל זה.

לב. _____היאך הדליקו המנורה בנס חנוכה מאחר שלא היה להם שלחן ♦ חזקת דבר

סימן יט

היאך הדליקו המנורה בנס חנוכה מאחר שלא היה להם שלחן

כתב מרן שליט"א (שלחן מלכים, פרשת מקץ) וז"ל וכתב החזו"א מנחות סימן ל' סק"ח, ירושלמי שקלים פ"ד ה"ב כל הן דכתיב נוכח מעכב [נראה דר"ל דהשלחן מעכב את המנורה שאם אין שלחן אין מדליקין את המנורה דלא קרינן בה נוכח השלחן] עכ"ד. ויל"ע בנס חנוכה דלא היה שולחן איך הדליקו המנורה, עכ"ל.

ואפשר דיש ליישב דכל הא דשלחן מעכב את המנורה היינו בדאיכא שולחן ואך שאין מונח במקומו, אך כל דליכא שולחן כלל ל"ה לעיכובא, ומצאתי סמך לזה ממ"ש הכלי חמדה (ריש פרשת פקודי) לדון אמ"ש בירושלמי דהתם תני ר"י השלחן והמנורה והמזבחות מעכבין זה את זה וכו' ואמר ר' אילא בשם ר' שמואל בר נחמני אפי' שימה מעכב אמר ר' חנינא כאן בעבודת שבפנים כאן בעבודת שבחוץ, ומבואר בירושלמי דבעבודת פנים כגון הקטרת והטבת הנרות מעכב הכל ולמ"ד גם שימה מעכב כתב בקה"ע דגם הארון מעכב ושכ"כ התקלין חזתין. ועפי"ז הקשה הכלי חמדה דצ"ע גבי זמן שהיה הארון נשבה וכו' דאטו לא הקריבו כל הקרבנות וקטורת פנימיות ועבודת יוה"כ וח"ו לומר כן וכו' וע"ש דהאריך בזה ובסו"ד כתב דלהרמב"ן ז"ל יש פירוש אחר בירושלמי והוא דכל הא דמעכבין עבודת פנים היינו דוקא כשהם במקדש והם שלא במקומן דאז הם מעכבין, אך אם ליתנייהו כלל אינם מעכבים זה את זה. ולמד כן מתוספתא דמנחות (פ"ו ה"ו) ודיש לומר דדמי לתפילין של יד ושל ראש דכתב שם דמעכבין זא"ז והיינו דוקא כשיש לו את שניהם, הא לאו הכי צריך להניח אותה שיש לו, וסובר הרמב"ן דגם הא דתני בתוספתא דשלחן ומזבחות מעכבין זא"ז היינו רק כשיש לו את כל הכלים האלו אז מעכבין זא"ז אבל אם נשבר אחד הכלים ואינו לפנינו אינו מעכב את שאר העבודות שבמקדש, וע"ש בכל דבריו. ומהשתא ניחא נמי הא דבנס חנוכה הדליקו המנורה אע"פ שלא היה שלחן ודוק היטב. מיהו אי היה שלחן ואך שהיה טמא צ"ע אי יש לחלק מהנ"ל, ויל"ע בזה (ובעיקר פירושו דמרן החזו"א ז"ל בירושלמי צ"ע אי שאר מפרשי הירושלמי פי' זה באופ"א).

סימן כ

בשיטת בעל העיטור דקטן שהגיע לחינוך מוציא אחרים בנר חנוכה

הובא ממרן שליט"א (ורעי את גדיותיך, פ' ויגש) בזה"ל בשו"ע סי' תרע"ה סעיף ג' כתב שיש אומרים שיוצאים ידי חובה בהדלקת קטן שהגיע לחינוך. וצריך עיון גם אם הקטן נחשב כבר חיובא הרי אינו בתורת שליחות ואיך הגדול יכול לקיים המצוה על ידי הקטן [וכע"ז צ"ע במשנ"ב תל"ב ח', שיוצאים בבדיקת חמץ בקטן] והנה בתוס' גיטין ס"ד ב' כתבו שלדעת רב יהודה קטן נעשה שליח במידי דאיתא בדנפשיה, ועי' רשב"א קידושין י"ט א' שלדעת תוס' הלכה כרב יהודה, ולפי זה יש לבאר שיטה זו שקטן נעשה שליח להדלקת נר חנוכה, כיון שהגיע לחינוך חשיב דאיתא בדנפשיה, עכ"ל, ועמ"ש לדון בכל זה.

איברא דיש להעיר בזה דהנה מקור דברי השו"ע דסימן תרע"ה די"א שיוצאים יד"ח בהדלקת קטן שהגיע לחינוך הם המה דברי **בעל העיטור** (הל' חנוכה) אשר הביאם מרן ז"ל ביה יוסף שלחי סימן תרע"ה, ע"ש. **והרואה יראה דבעל העיטור גופיה** (אות ד' זיכוי) כתב וז"ל וזיכוי כדקאמר דוקא שיהא הזוכה בן דעת והמקבל ילוד כדגרסינן בפרק התקבל אמר רב יהודה אמר רב אסי אגוז ונוטלו צרור וזורקו זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים חפץ ומניחו ולאחר שעה נוטלו זוכה בין לעצמו בין לאחרים, ושמואל אמר אחד זה ואחד זה זוכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים עד שיביא שתי שערות וכן **הלכתא**, ע"כ. וע"ש דזהו דוקא גבי ממונא אבל גבי עירוב דרבנן לא בעינן שתי שערות כדמוכח בפ' התקבל, ע"ש (והו"ד בקש"ק עמ"ס גיטין דף ס"ד) וחזינן דבעל העיטור פסיק להלכתא כשמואל ולא כרב יהודה. ומאיך יש לעיין לדיני דרבנן, וצ"ע בכל זה ברבוותאי דהתם [והיינו דצ"ע אי העיטור ס"ל דבעירוב דייקא מקילינן או"ד דהוא בכל דיני דרבנן ונ"מ לנד"ד גבי הדלקת נר חנוכה דהוי מדרבנן]. אחר זמן ראיתי שציינו דמרן רבינו הגרי"ג אדלשטיין זצוק"ל באסיפת שמועות (חנוכה, סי' א') כ' להעיר נמי מדברי בעל העיטור גופי' וברוך שכיוונתי לדעת גדולים.

ואעיקרא דמילתא יש לדון בהא לפימ"ש הא"ר סי' תרע"ה (ס"ק ה') בתו"ד וז"ל ודעת השו"ע אפשר דס"ל כיון דר"ן (שבת י' ע"א) הביא לעיטור אף דפסק הר"ן במגילה (ו' ע"ב ד"ה מתני') דפסול משמע דיש חילוק בין מגילה לחנוכה וכמו שאכתוב (ס"ק ו') בשם התוס' וכו' והתם (ס"ק ו') כ' גבי אשה דמוציאה בנר חנוכה וז"ל כתב שלטי הגבורים דף קע"א (על

לד _____ בשיטת בעל העיטור דקטן שהגיע לחינוך מוציא אחרים בנר חנוכה ♦ חיבת דבר

המרדכי שבת סי' רס"ה) שכתבו התוס' אף על גב דמקרא מגילה לא פטרה, שמא נר חנוכה קולא הוא כדאמר לקמן (כ"ג ע"א) דמשתתף בפריטי ע"כ, וע"ש (והעירו דהא ליתא בתוס' דקמן) והא מיהא נמצאנו למדין דשאני נ"ח משאר דוכתי ונימא הכי נמי לענינא דשליחות (ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק חמישי (סימן פ') מאי דדן בשי' בעל העיטור בכמה אנפי ודחאם והונח לו עפ"ד הא"ר, ע"ש היטב).

עוד יש לדון בזה למ"ש בחידושי שפת אמת עמ"ס שבת (דף כ"ג) לבאר דגדר מצות נר חנוכה שיהיה נר חנוכה בבית וכמזוזה ואפי' אחר שאינו מבני הבית מדליק נ"ח או קובע מזוזה כשר, אלא דבעי הדלקה מבר חיובא, דאל"ה לא הוי נר מצוה, ולזה כל שהגיע לחינוך כיון דמחוייב בנ"ח מיקרי נר מצוה ויוצאין בו וע"ש דנ"מ דעבור אחרים שאינם מבני הבית אינו יכול להדליק, ע"ש.

מיהו בגליון אוצר דבר (גליון כ"ג פ' ויגש תשפ"ו לפ"ק) הביאו דשאלו מקמיה מרן שליט"א דאולי י"ל דאי"צ שליחות בנ"ח ומיירי בקטן מבני הבית ומשום שי"ל שהמצוה היא שידליקו בבית ולא אבהע"ב דוקא ולא היה ניח"ל בזה, ואמר דבפשטות הבעה"ב צריך להדליק, וע"ש דהעירו ממזוזה ואמר שאינו מדמה נושאים, וע"ש דאמר דגם במזוזה זה שאלה גדולה מאד, ע"ש בכל דבריו. ולמאי דמיייתין מאי דהעירו קמי' מרן שליט"א הם דברי השפת אמת.

סימן כא

הדלקת נר חנוכה בשמן דמעשר שני

במאי דדן מרן שליט"א (דבר מעשר, פ' מקין) לשי' הר"ש ז"ל בשביעית (פ"ח מ"ב) דמעשר שני ניתן נמי להדלקת הנר, אי שרי לאדלוקי ביה נר דחנוכה, ונו"נ גבי הדלקתו בזה"ז מדאסור לבערו בטומאה וכ' דמיהו הא אין איסורו אלא כשבא ליהנות ממנו בשעת ביעור וכיון דהוי למצוה י"ל דשרי דמצוות לאו ליהנות ניתנו ודומיא דדנו האחרונים גבי שמן שריפה לנ"ח דשרי לזר (כשאין לו שמן חולין).

הנה עי' נמי מאי דכתיבנא בס"ד בספר **חיבת דבר** חלק ראשון (סימן ט"ז) אדברי מרן שליט"א ובתו"ד דיינינן מ"ט ל"ה הנאה במאי דקא משתרשי ליה ומרויח ההוצאה שהיה צריך להוציא אילו לא היה מדליק בו, ויל"ד למאי דקמן גבי שמן דמעשר שני אי דמי להא, ואת"ל דשרי לאדלוקי ביה נ"ח צ"ע אי בעי לצמצם שיהא דולק לזמן מצוותו ותו לא (ואי א"א לצמצם דִּיכָפָה תיכף אחר זמן המצוה, וי"ל). ויל"ע נמי לאדלוקי ביה נר דחשד, וכן נמי אי שרי לקטן לאדלוקי ביה, וצ"ע נמי מהנידון אי אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו במצוות דרבנן, ועי' בשד"ח כרך ה' (דף ק"פ ע"ב מדה"ס ועוד) ע"ש.

ומ"ש מרן שליט"א דיל"ד בזה נמי מה"ט דמע"ש ממון גבוה והיינו אי נימא דשמן דנ"ח בעי דלהוי ידידה, וע"ש מאי דדן בזה, עי' נמי בשו"ת בית יצחק להגר"י שמעלקיס זלה"ה האב"ד לבוב (חיו"ד, ח"א, סי' קמ"ה ס"ק ט') דכ' בסו"ד דבשער אפרים מספק"ל באיסוה"נ כגון בשר בחלב אי יוצא נ"ח מה"ט דמצוות לל"נ ואי בעי לכם ודאי אינו יוצא ומשמע דפשיט"ל דלא בעי דין ממון בנ"ח, והיתר אכילה ודאי דלא בעי מדיוצא בשמן שריפה לחד מ"ד וקמסיים הבית יצחק וז"ל "אך גם דין ממון נראה דלא בעי ויוצא בשמן של מעשר שני", ע"ש. ומייתי ליה נמי השדי חמד חלק תשיעי (מערכת חנוכה ס"ק ט"ו) ע"ש. (ועמ"ש בס' **חיבת דבר** דבר ח"א (סימן י"ב) גבי נטילת אתרוג דמעשר שני, ע"ש) ועי' בספר אכילה בהלל (חלק ההלכה, קונטרס הדלקה ושריפה, ענף י"ד) מ"ש גבי הדלקת נ"ח בשמן דמעש"ש ובזמן הזה, ע"ש.

ומ"ש מרן שליט"א וז"ל ויל"ע לענין ברכה על אכילת מע"ש, והנה על תרומה מברכין על אכילתה אף אי נימא דאינה אלא מצוה קיומית, ועי' ספר משנה ראשונה פ"ק דמע"ש ושמעתי שכ"ה בפרישה וצ"ב, עכ"ל.

לו. _____הדלקת נר חנוכה בשמן דמעשר שני ♦ חובת דבר

הנה עי' במהר"י קורקוס הל' תרומות (פט"ו הכ"ב) דכתב אמ"ש הר"מ ז"ל (שם) דמברכים אאכילת תרומה וז"ל תוספתא דברכות פ"ו (הלכה י"ד) העושה כל המצוות צריך לברך וכיון שאכילת תרומה מצוה ודאי שצריך לברך עליה, ובמסכת מעשר שני (פ"ה מי"א) ולא שכחתי מלברך ומלהזכיר שמך עליו, וי"מ (ערש"י ברכות מ' ב') דהיינו ברכת הפרשה, ואפשר לפרש דברכת אכילה קאמר דכולי קרא בהכי מיירי ומשם יש ללמוד שגם אכילת תרומה צריכה ברכה ע"כ, וחזינן דס"ל דמברכין אאכילת מע"ש.

ועי' בדרך אמונה למו"ר מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל הל' מע"ש (ריש פ"ב) דמייתי למהר"י קורקוס ז"ל הנ"ל וקמוסיף דנראה דמברכין אאכילת מעש"ש אף לדעת הר"מ ז"ל דהא גם תרומה אין הר"מ ז"ל חושב אכילתה למצוה בפני עצמה ואפ"ה ס"ל להר"מ ז"ל (שלהי הל' תרומות) דמברכין על אכילתה וא"כ ה"ה נמי למע"ש, ע"ש (ודוק בזה למאי דכתב מרן שליט"א).

סימן כב

הזכרת מעין המאורע בחנוכה ופורים בברכת מעין שלוש

כשהבאנו קמיה מרן שליט"א (מרחשון תשפ"ד לפ"ק) את ספרנו ענפי משה בהלכות ועניני חנוכה ראה מרן שליט"א מאי דכתיבנא (סימן ל"ד) אם יש לומר על הניסים בברכת מעין שלוש ותמה על כך דהא בשו"ע כתב בהדיא שאין אומרים (עי' בשו"ע הל' ברכת הפירות סימן ר"ח (סעיף י"ב) דכ' וז"ל מזכירין בה מעין המאורע בשבת ויו"ט ור"ח אבל לא בחנוכה ופורים, ועי' במ"ב, ועי' במ"ב (שם, ס"ק נ"ט) דביאר בזה וז"ל דהא אפילו בבהמ"ז אינו מחוייב להזכיר מצד הדין רק מצד מנהגא וכאן ליכא מנהג כלל על זה [הגר"א] עכ"ל) והראנו למרן שליט"א מה דמייננן התם מהכה"ח סי' תרפ"ב (ס"ק ג') דכ' וז"ל ואם אכל דבר שצריך לומר ברכת מעין שלוש צ"ל בזה ועל הנסים ונפלאות שעשית לנו בימים אלו כי אתה טוב וכו' ונודה לך על הארץ וכו'. יד נאמן דף ה' ע"א יפה ללב ח"ב אות א', וכ"כ ביפה ללב ח"ה סוף אות א' דהגם דבשלחן ערוך סימן ר"ח סי"ב פסק דאין להזכיר מעין המאורע בברכת מעין ג' בחנוכה ופורים נראה דעל צד הטוב להזכיר חסדי ה', ואין כאן משום בל תוסיף והפסק כל שהוא שייך ליומא יעו"ש, עכ"ל. ברם מרן שליט"א אתמוהי מתמה על כל זה דאטו פליג אדברי השו"ע. ועיין בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (אות תתקנ"א ואילך) מאי דהאריך בכל זה להפליא, ע"ש. ועיין בספר מועדי הגר"ח ח"ב (תשובה תרצ"ט) ע"ש.

לח.....בדינא דירושלמי דבעינן למימר בקריאת המגילה ארור המן ♦ חזית דבר

סימן כג

בדינא דירושלמי דבעינן למימר בקריאת המגילה ארור המן

כתב הטור סי' תר"צ וז"ל ירושלמי צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר וכו' וכתב עלה מרן שליט"א בהגהותיו לטור (שלחן מלכים, פ' תצוה) וז"ל לכאורה הוה מתבטע לאמרה ביום דאז עיקר חיוב מגילה דאז הוא מדברי קבלה [וכמו שכתב הטורי אבן והנודע ביהודה מהדו"ק סוף סימן מ"א] עכ"ל.

והנה משמע מדברי מרן שליט"א דמפרש דכוונת הירושלמי דזה הו' דין בקריאת המגילה, ויש מקום לעיין בהא דבירושלמי דמגילה (פ"ג ה"ז) איתא רב אמר צריך לאמר ארור המן ארורים בניו וכו' ר' ברכיה ר' ירמיה ר' חיה בשם ר' יוחנן כד דהוה מטי להאי פסוקא אשר הגלה נבוכד נצר הוה אמר נבוכד נצר שחיק עצמות שכל נבוכד נצר דכתיב בירמיה חי היה ברם הכא מת היה, ע"ש. ולפום מ"ש הירושלמי לעובדא דר' יונתן אפשר דה"ה במאי דאומרים במגילה ארור המן וכו' אין זה בהכרח מדינא דקריאת המגילה אלא דהוה מה"ט דהמזכיר שמו דהרשע צריך לקללו וכדאיתא במדרש רבה בראשית (מ"ט א') וה' אמר המכסה אני מאברהם רבי יצחק פתח ואמר זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב אמר רבי יצחק כל מי שהוא מזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה מה טעמיה זכר צדיק לברכה, וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה מה טעמיה ושם רשעים ירקב, ע"כ.

מיהו במדרש דהתם איתא נמי "רב כי הו' מטי להמן בפורים אמר ארור המן וארורים בניו לקיים מה שנאמר ושם רשעים ירקב", וצ"ע אי איכא לדיוקי מינה דדייקא בפורים הוא דעביד רב הכי ואם כן נימא דהוה מדין "קריאת המגילה", או די"ל דאינו מוכרח ומאי דרב עביד הכי דייקא בפורים הוא מה"ט דבפורים קורין המגילה אך אה"נ אילו הו' מתרמי ליה לאדכורי באמצע שתא לשמא דהמן רשיעא הו' נמי אמר ארור המן.

וכע"ז יש לעיין ממאי דאיתא במסכת סופרים (פ"ד ו') ועוד אמרו שכן צריך ליתן שבח והודאה על הגאולה ועל הפדות וחיותם בא"י האל הנקמות המשלם גמול לאויבים ומגן לצדיקים ומושיע עמו מיד שונאיהם ואח"כ מקלס לצדיקים ברוך מרדכי ברוכה אסתר ברוכים כל ישראל ורב אמר צריך לומר ארור המן וארורים בניו וכו', ע"ש. וצ"ע אי מוכח

חיבת דבר • סימן כג. _____ לט

מינה דהוא מדיני קריאת המגילה מאחר שנמנה עמהם ואל"ה מאי חידושא אית ביה הא בכל הזכרת שמייה דרשע צ"ל נמי הכי.

מיהו אפשר דיש לומר דדייקא הכא איצטריך רב לאשמועין להא דהו"א דמאחר שא"א להזכיר בתוך קריאת המגילה להא דארור המן מחמת הפסק נימא דאחר שקרא כל המגילה תו עבר זמן קללת הרשע וקמ"ל רב דאפ"ה אחר שגמר קריאתה ובירך עלה צריך לומר ארור המן, ודוק היטב הדק.

איברא דיש לעיין בזה למאי דאית דמפרשי דמ"ש בירושלמי הנ"ל דמותר לומר זה תוך קריאת המגילה וכדמשמע נמי מעובדא דרבי יונתן וליכא למיחש בהא להפסק (ועמ"ש בפ' מהרז"ו למד"ר (שם) וביפה מראה לירו' דהתם). ושמא נימא דבהא גופא איפלגי אם הוא דין מיוחד בקריאת המגילה או לא וכמש"נ היטב. ומינה אית לן למידן נמי בדברי מרן שליט"א אשר דברי קדשו ככוכבים יזהירו.

אחר זמן נתעוררתי די"ל עפ"י כל האמור דבר חדש דהנה בב"י שלהי סי' תר"צ כתב וז"ל כתוב בארחות חיים (הל' פורים ס"ק מ"א) כשמזכיר הקורא שם המן ובניו מנקשין התינוקות באבנים או בלוחות עץ שבידם וכתוב בהם שם המן ובניו ועל ידי הניקוש הם נמחקים ולמנהג יש שורש בהגדה דאמרינן כי מחה אמהה את זכר עמלק (שמות י"ז י"ד) אפילו מעל העצים ומעל האבנים לכן אין להלעיג על המנהגים כי לא לחנם הוקבעו והמנהג הזה נוהגים בצרפת ובפרובינציא ונותנים טעם ע"ש ושם רשעים ירקב (משלי י' ז') ע"כ, ועיין בספרנו ענפי משה בהל' ועניני פורים (סימן ל"ב) דהארכנו בהאי מנהגא, ואפשר די"ל נמי דהנה לעיל הבאנו דאיכא דס"ל דמותר לומר ארור המן בקריאת המגילה ול"ה הפסק, ומאידך דיש שפי' דהכוונה שאומרים ארור המן אחר קריאת המגילה דחששו להפסק, ומהשתא י"ל שלזה מכים בהמן דכמבואר בב"י משמ"י דהא"ח דבצרפת ופרובינציא נוהגים כן ונותנים טעם למנהג ע"ש "ושם רשעים ירקב", והיינו דכיון דחששו לומר בפה ארור המן בקריאת המגילה משום הפסק, לזה לכה"פ נהגו להכותו לקיומי הא דשם רשעים ירקב בדרך זו, ודוק היטב.

מ.____. בדינא דהמניח פירות להיות מפריש עליהן תרו"מ מ"ט לא חיישינן לכבוש ♦ חובת דבר

סימן כד

בדינא דהמניח פירות להיות מפריש עליהן תרו"מ מ"ט לא חיישינן לכבוש

הקשו למרן שליט"א (דבר מעשר, פ' וישב) אמתני' דגיטין (ל"א א') המניח פירות להיות מפריש עליהן תרו"מ ומיירי התם נמי בלח, דלכאורה כיון שחלק מהחבית נעשה תרומה והרי הוא כבוש עם שאר החבית נימא דנהפך ההיתר להיות אסור וכל החבית נעשית תרומה ושוב א"א להפריש מינה על טבל אחר, ומרן שליט"א השיב בזה דגבי היתר שנהפך לאיסור לכאורה רק שם איסור הנוהג בתרומה עליו ולא גם קדושת תרומה ולא יקבל טומאת טבול יום (עי' מתני' דטבול"י פ"ב מ"ג ובר"ש) ושפיר מצי למיחל עליה קדושת תרומה, וע"ש בכ"ד.

ולכאורה יש להעיר בזה למ"ש היתרון האור אמתני' דדמאי (פ"ז מ"ד) די"ל דבתרומה לא שייך לאסור משום כבוש, ע"ש היטב. (ומשכבר הימים ראיתי דמרן שליט"א עמד במאי דאקשי היתרון האור דהתם ואכמ"ל). ולפי"ז נימא נמי במאי דקמן דאין כל החבית נעשית תרומה מחמת חלק ההפרשה שבה (עוד יש לעיין למאי דדנו רבוותאי ז"ל אי שייך משום כבוש במשקין ועי' בשדי חמד כרך ח' מערכת חמין ומצה סימן ז' ס"ג, ע"ש).

סימן כה

אם יו"ט קובע למעשר

כתב מרן שליט"א (דבר מעשר, פ' וירא) אמ"ש בפסחים (דף ק"ה א') כשם שהשבת קובעת למעשר כך שבת קובעת לקידוש (והיינו דאסור לטעום קודם קידוש) וז"ל דו"ק אי יו"ט אינו קובע למעשר עיין שער המלך (הל' מעשר פ"ה הכ"ג) וצל"ח (ביצה ל"ה א') אטו שרי לטעום ביו"ט לפני קידוש וכו' כעת ראיתי בשם תשובות הרא"ש סי' כ"ה אות ב', עכ"ל. והיינו דבשו"ת הרא"ש (שם) מבואר דאסור, ע"ש היטב.

והנה בכמה מספרי זמנינו הביאו משו"ת יד אליהו להגר"א רגולר זלה"ה (פסקים סי' י"ח סק"ב) דס"ל דאכילה קודם קידוש דליל יו"ט מותרת כיון שיו"ט אינו קובע למעשר, ועיינתי בדברי היד אליהו וקחזינא ליה דכ' וז"ל קודם קידוש יו"ט אין איסור אכילה בבין השמשות, עיין פרק ע"פ, כשם שהשבת קובעת למעשר וכו' וכיון דלענין יו"ט אינה קובעת למעשר א"כ לא חשיבה כ"כ אכילה דיליה לאקבועי מספק, ועיין ברא"ש בזה, ובפרט דקידוש ידיה דרבנן, עכ"ל. ולכאו' מרהיטת לישניה משמע דמיירי בביה"ש ותו לא מידי.

ועי' בדע"ת סי' רע"א מ"ש מהברכ"י סי' קס"ח דמייתי מס' תניא (סי' פ"ד) שכ' וז"ל ת"ר אוכלין עראי חוץ לסוכה וכו' ומצאתי בשם רבינו אביגדור דאכילת עראי דשבת וי"ט ואפילו שתיה חשובה כקבע, ע"ש. ושכ"כ בשבלי הלקט (סי' קי"א) וע"ש בזה (וע"ע בס' חיבת דבר ח"א (סימן כ"ג) מה שכתבנו בס"ד בדברי מרן שליט"א גבי אי אימת יו"ט אעם הארץ, ע"ש).

סימן כו

הפרשה בנתערב טבל בטבל מין בשא"מ

במ"ש מרן שליט"א (דבר מעשר, פרשת שופטים) גבי נתערב טבל בטבל מין בשא"מ ויש שישים ברוב נגד המיעוט מהו להפריש על הרוב וע"י כן יגרום ביטול למיעוט או"ד חשיב כמבטל איסור לכתחילה וחייב להפריש מיניה וביה, וע"ש בכ"ד.

הנה יש לעיין אם שייך בזה המבואר בכמה דוכתי (ע"י שו"ע יו"ד סי' פ"ד סי"ג ובנו"כ ועוד) דאי אין מכוין לבטל האיסור אלא דקמכוין לדבר אחר ואך שעל ידי מעשהו מתבטל האיסור ל"ש בזה משום אין מבטלין איסור לכתחילה. ובנד"ד אית לן למידן נמי דדעת האדם לתקן את הרוב דהוא העיקר והחשוב ואין בדעתו לתקן את המיעוט ואך דממילא הוא דמיעוט איתקן, ומיהו בט"ז סימן קל"ז (ס"ק ד') מבואר דכל הא דאי אין מכוין לבטל האיסור מהני הוא דוקא בדליכא דרכא אחרינא, והכא יל"ד היכי לידיניה לפום הצדדים דכתב מרן שליט"א, וי"ל.

ומ"ש בהערה מירושלמי דדמאי (פ"ז ה"ז) בשיטתיה דר"א בן ערך דמעשר טבל שנתערב בחולין ואין לו פרנסה ממק"א יקרא שם לתרומת מעשר שבו ויעלה באחד ומאה, והעירו דהא אין מבטלין איסור לכתחילה וכתבו דבע"כ דביטול ע"י החלת חלות אינו בכלל איסור זה. ושוב דנו דטעמא דירושלמי ל"ה מה"ט אלא שמעולם לא עמד האיסור בעינו, ע"ש. ויש לעיין נמי למ"ש בספר מנחת שלמה (סימן ס', סק"ו) לפרושי בדעת' דר"א בן ערך דכיון שאין לו פרנסה ממק"א אכתי אמרינן דאין כוונתו לבטל התרומה אלא לתקן את השאר, ע"ש. ועי' בציון ההלכה הל' תרומות (פ"ג ס"ק שמ"ו) דלא קי"ל כר"א בן ערך דהר"מ ז"ל השמיטו ושכ"מ בירושלמי רפ"ג דחלה ועמ"ש מהרש"ס דדמאי ע"ש, ואכמ"ל.

סימן כז

בדינא דערלה בקפריסין

מיייתי מרן שליט"א (דבר מעשר, פ' וישלח) למ"ש הר"מ ז"ל הל' ברכות (פ"ח ה"ו) דמברכין אקפריסין בופה"א וכו' ולמאי דביאר השאג"א (סי' כ"ג) בדברי הר"מ ז"ל דזהו בכדי דלא להוי תרתי דסתרי בב"א דמחד גיסא אין נוהג בהו ערלה בחו"ל אלמא לאו פרי איהו ומאידך לכשיברך עליהו בופה"ע משוי ליה כפרי, וכתב מרן שליט"א אדברי השאג"א וז"ל ואם יביא קפריסין אלו לארץ ישראל ותגמר מלאכתן כאן יתחייבו במעשר וכשיפרישם יברך על הפרשתם וא"כ הו"ל תרתי דסתרי, ועוד יש למצוא בדיני מעשר עצמם כגון פרוטה חמורה (ועי' להפריש מהם על אביונות, ועי' ירושלמי) וכו', וע"ש בכ"ד.

והנה משמע דפשיטא ליה למרן שליט"א דמברכין אהפרשה דקפריסין בארץ ישראל, ועי' בדרך אמונה הל' תרומות (פ"ב בציון ההלכה ס"ק קל"ב) מ"ש "ואפשר שג"כ אין מברכין על המעשר שלהן שאינו אלא ספיקא דדינא וצ"ע", ע"ש. ותו יתכן דהשאג"א מסבר להא בדעתו דהר"מ ז"ל באורחא דארעא דהגדל בחו"ל אוכלים אותו בחו"ל ואה"נ אפשר דכל שיהיה בזה שאלה של תרתי דסתרי נימא דימנע עצמו מהא, ועיין בשו"ת עונג יום טוב (חאו"ח, סימן י"ד) מאי דנתקשה בסוגיא דברכות (דף ל"ו) בענינא דתרתי דסתרי גבי קפריסין (ועל דרך דברי השאג"א) ע"ש.

ומ"ש מרן שליט"א מירושלמי סופ"ד דמעשרות גבי הפרשה מקפריסין אביונות, ובהערה דשם כ' דהוא מה"ט דהוי כב' מינים, עי' בציון ההלכה (שם) מ"ש מהריב"מ צ"ד דקמפרש דהוי מן שאינו גמור על הגמור ופי' דכוונתו דהוי כמו מן הרע על היפה ועי' מ"ש לדון עפ"י"ז, ע"ש (ועמ"ש ידידנו הרה"ג רי"מ אקוקה שליט"א באהלי זרעים פ' ויגש תשפ"ו לפ"ק, ע"ש).

סימן כח

בדינא דחלת סוריא

נשאל מרן שליט"א (דבר מעשר, פ' שמות) למאי דייסד בחי' רבינו חיים הלוי הל' תרומות (פ"א הכ"ב) דאע"פ דחיוב תרו"מ בסוריא הוי מדרבנן מ"מ אין דינו כדין טבל חו"ל אלא כדין טבל א"י וכל קולות האמורות בתרו"מ דחו"ל אין נוהגות בתרו"מ דסוריא ושכ"מ ברמב"ם הל' תרומות (פ"א ה"ד) מיהו צ"ע דברמב"ם הל' ביכורים (פ"ח ה"ח ואילך) מבואר דדין חלת סוריא כחלת חו"ל וכל קולות הנוהגות בחלת חו"ל נהגי אף בחלת סוריא, ע"ש.

והשיב מרן שליט"א וז"ל על כרחך צ"ל דבחלה הקלו ובעי טעמא ואולי י"ל ע"ד השערה שלא רצו לתקן בסוריא שיהא דינה כשל א"י דכיון דיראו שדינה בענין ב' חלות שוה לא"י [כיבוש עולי מצרים] אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב שיחשבו שגם דרגת חיובם שוה [ובתרו"מ אין חשש שכיון שדינם שוה בכל מקום חיובם לא אתו למטעי שדרגת חיובה של סוריא כשל א"י], ועל כן כללו דינה של סוריא בכל הדין הכללי דחו"ל ולא אתו למטעי ועי' [ויש לעיין לפני שגזרו טומאה על ארץ העמים ודו"ק] עכ"ל.

והנה מרן שליט"א נקט דבעל כרחך קל הוא שהקילו בחלה ועל כן נחית לפירושי מ"ט אקילו בה ול"ה כתרו"מ, אמנם בספר גבורת יצחק עמ"ס שביעית (פ"ו מ"א, עמוד ע"ז) מייית דמון הגר"ד זלה"ה העיר נמי ממ"ש הר"מ ז"ל בהל' ביכורים הנ"ל אמ"ש רבינו הגר"ח ז"ל, ואמר לבאר בזה דחלוק דין חלה מדין תרו"מ לענין זה, דהנה הרמב"ם בכ"מ הנ"ל (ע"ש מקודם לזה) כתב דהקונה שדה בסוריא כקונה בירושלים דמה"ט נאמר בסוריא כל מצוות התלויות בארץ ולכא' צ"ע בלשון זה דהקונה בסוריא כקונה בירושלים דהול"ל בפשיטות דסוריא הוי כא"י לענין מצוות התלויות בארץ, והנראה מזה דהא דאמרין דסוריא הויא כא"י זה הוא רק גבי חיובי קרקע וגידולים כמו לענין תרו"מ דעיקר חיובם בא מכח דין גידולם וכדכתיב בקרא דגנך, אבל לענין חלה דאינו ממצוות התלויות בארץ מדין גידולים, דחלה עיקר חיובה הוא ע"י מעשה הגלגול וכל דין חלה תליא רק בשם עיסה וכדכתיב בקרא עריסותיכם לענין זה אין סוריא שוה לא"י וכל דין חלה דסוריא הו"ל כחלת חו"ל וזהו שכ' הר"מ ז"ל הך לישנא דהקונה שדה בסוריא כקונה קרקע בא"י כיון שרק לגבי חיובי קרקע וגידולים שוה דין סוריא לדין א"י. ועי' בגבורת יצחק (שם) מאי דחדית עפי"ז נפק"מ לדיני שביעית בסוריא, ע"ש. ולפי"ד לכאורה הא דחלת סוריא הויא כחלת חו"ל הוא ענין אחר ול"ה כשארי קולי דאיתאמרו גבי מצוות התלויות בארץ בסוריא (ועי' בדרך אמונה הל' תרומות פ"א (ס"ק מ"ד) מאי דקמציין איזה קולות אקילו בהם בסוריא, ודוק למש"נ).

סימן כט

באיבעיא דירושלמי חלה (פ"א ה"א) גבי קלי דאורז

במאי דנו"נ מרן שליט"א (דבר חלה, פ' משפטים) מירושלמי דחלה (פ"א ה"א) גבי קלי דאורז מהו שיהיו חייבים על קלי שלו משום חדש א"ר זעירא כתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו את שחייבים על לחם שלו משום חדש חייבין על קלי שלו משום חדש את שאין חייבין על לחם שלו משום חדש אין חייבין על קלי שלו משום חדש, ע"כ. ומייתי דבגליוני הש"ס (שם) כתב דהוא ט"ס וצ"ל "לחם" תחת "קלי" והאיבעיא היא על העושה עיסה מן החיטים ומן האורז דע"י הגרירה נעשה האורז לחם אם חייבים על לחם שלו משום חדש, וע"ז פשיט ר"ז את שחייבים על קלי שלו משום חדש חייבים על לחם שלו משום חדש את שאין חייבין על קלי שלו משום חדש אין חייבים על לחם שלו משום חדש. ועיין מאי דכתב אירושלמי דלקמיה (הלכה ג'), ע"ש. וכ' מרן שליט"א דמאד נראית גירסתו, ועמ"ש עפ"ז. והן אמת דמפרשי הירושלמי (שם) פירשו להאי שמעתתא אליבא דג' הירושלמי דהתם, איברא דמצאתי בעזה"י בשו"ת חלקת יואב חיו"ד (סי' ל"ג) דדן בענינא דחדש ובריש דבריו כתב גבי עיסת חיטים ואורז דלטעמא דגרירה נעשה האורז לחם ובודאי חל עליו איסור חדש ובהגה"ה דבשו"ת חלק"י (שם) קמוסיף וז"ל ולכאורה זה נגד דברי הירושלמי פ"ק דחלה ה"ג גבי תבואה של"ה שליש דדריש הירושלמי כל שאין חייבין על קלי שלו משום חדש אין חייבין על לחם שלו, עיי"ש. וא"כ ה"נ בחיטין ואורז לא יוכל לחול עליו איסור חדש מאחר דמעולם לא היו חייבין על קלי שלו, אולם באמת המעיין בצדק בירושלמי יראה שהוא ט"ס, וצ"ל להיפוך כל שאין חייבין על לחם שלו אין חייבין על קלי שלו דהרי במשנה שם פשיטא לי' לרבי אליעזר מצד הסברא דבלא הביאה שליש אין עליו שם לחם מטעם דאינו בא לידי חימוץ, והירושלמי מספק"ל אי חייבין על קלי שלו וע"ז קאמר כל שאין חייבין על לחם שלו וכו' ודרשה זו מבואר בירושלמי שם ה"א עיי"ש, והסברא ג"כ נותנת כן דהא בקרא לחם כתיב ברישא ע"כ עיקר תליא אי חייבין עליו משום לחם שו"ר כן גם בס' ניר על ירושלמי שם עיי"ש ודברינו נכונים, עכ"ל. וע"ע בחלק"י (שם) מאי דהאריך בהאי סוגיא (ועי' בשו"ת אבני נזר חא"ח סי' שנ"ח).

סימן ל

בהא דבני חוזאי היו מפרישים חלה מן האורז

פסחים (דף נ' ע"ב) בני חוזאי נהגי דמפרשי חלה מארוזא אתו ואמרו ליה לרב יוסף אמר להו ניכלה זר באפייהו איתיביה אביי דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהם אמר לו ולא מי איתמר עלה אמר רב חסדא בכותאי כותאי מ"ט משום דמסרכי מילתא הנך אינשי נמי סרכי מילתא אלא אמר רב אשי חזינן אי רובן אורז אכלי לא ניכלה זר באפייהו דילמא משתכחא תורת חלה מינייהו ואי רובן דגן אכלי ניכלה זר באפייהו דילמא אתי לאפרושי מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב, ע"כ.

וכתב מרן שליט"א אהא דאי רובן אורז אכלי לא ניכלה זר באפייהו וז"ל עי' ממה נפשך אי היו מברכין על הפרשה זו אם כן היו נכשלין בודאי [וכן הכהנים על אכילתה עי' רמב"ם סוף הל' תרומות] ואי לא היו מברכין מהיכי תיתי יבואו לאפרושי מן האורז על החיטין וצ"ע, עכ"ל.

ויל"ד דאף את"ל דהיו מברכין אהפרשה וקעברי בלאו דלא תשא, הא מיהא חששא דמשתכחא תורת חלה חמיר לן מדקאתו למיכל טבל, ואחר זמן מצאתי בספר מנחת שלמה עמ"ס פסחים (ריש דף נ"א א') דמקשי דמשמע דבני חוזאי היו מברכים אהפרשה עפ"י טעותם והיאך נניחם לברך ברכה לבטלה, וכתב וז"ל וצ"ל דכדי שלא יבואו להכשל בטבל מוטב שיעברו בשוגג על ברכה לבטלה וכמו שיש מורים בטבילת נשים מספק שיברכו דבלא ברכה יש שאינה חשובה אצלם לכולם, ע"ש.

ולכאורה כל הנידון בהאמור הוא מה"ט שלא היה בידם להזהיר לבני חוזאי דאת"ל דהיה בידם להזהירם הא נימא דהיו מזהירים אותם לפרטי פרטים. מיהו יל"ע דהא כל דאפשר לאצולי מצילינן, וי"ל.

והנה בגמ' שם אמרו גופא דברים המותרין ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהן וכו'. ובתוס' (שם, ד"ה אי אתה רשאי להתירן בפניהן) מקשו דהיאך התיר רבי בית שאן בפ"ק דחולין (דף ו' ע"ב) ומייתו דתי' רבינו נסים במגילת סתרים דהך דברים המותרים וכו' היינו שיודעים שהם מותרים והם רוצים להחמיר על עצמם, ושכ"מ הלשון "דברים המותרים", ברם דברים שנוהגים מחמת טעות שסוברים שהוא אסור ובאמת הוא מותר

חיבת דבר • סימן ל _____ מז

יכול להתיר לפנייהם ושכ"מ בירושלמי דהכא, וכתבו עלה וז"ל "וא"ת א"כ אמאי קאמר דילמא אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב כיון דידעי שהוא פטור וי"ל דלא כ"ע ידעי" ע"כ, וע"ש.

ובשו"ת חתם סופר חאו"ח (סי' ס"ו) מייתי להא דפסחים הנ"ל וכתב עלה דעל כרחק שבירכו על ההפרשה דאל"ה הא היה להם היכר שאינו חלה גמורה, ולא יבואו להפריש מן הפטור על החיוב, ורב יוסף לא חשש לברכה לבטלה כיון שנהגו ואין במנהג עצמו שום איסור שייך וציוונו ואפ"ה כיון שחשש שישתרבב מזה מכשול אחר זמן שיפרישו מן הפטור על החיוב נתאמץ לבטל ע"י אכילת זר באפייהו וש"מ דכל כה"ג מצוה לבטל מנהגם וקמוסיף וז"ל ומ"מ מתוך הדברים אנו למדים מדאמר ר"י ליכול זר באפייהו ולא ביטל מנהגם בהדיא וגזר עליהם או אסר עליהם להפריש חלה מארוזא ש"מ דלא טב לבטל מנהגם בכח משום דאתי לאנצויי וכו' וכו' ע"כ התחכם רב יוסף דליכול זר באפייהו וכשיראו נוהגים זלזול בחלה שלהם ממילא ירפו ידיהם אחת לאחת ויתבטל המנהג מאליו, עכ"ל, וע"ש בכ"ד ומ"ש ביסוד הדבר ע"ד מהרי"ק ז"ל (שורש ט') ע"ש היטב. ולפי"ד יל"ד במאי דכתיבנא לעיל, ועי' בשו"ת חת"ס (חיו"ד סי' קצ"א) ע"ש. והא מיהא בעי עיונא היכי מיירי ואי עשה כן בפני רבים כשמודיעם שאוכל מחלתם, דאל"ה היאך יודע זה לכולהו, ואולי מה"ט דר"י גדול הדור היה וחברא חברא אית ליה לספר מעשיו עד שיתבטל המנהג, וצ"ע בכל זה.

מח. בסוגי' דפסחים (ל"ד א') והיו מחמין לו חמין בחיטין של תרומה ♦ חזית דבר

סימן לא

בסוגי' דפסחים (ל"ד א') והיו מחמין לו חמין בחיטין של תרומה ללוש בהן עיסה בטהרה

פסחים (ל"ד א') והיכא איתמר דרב אשי אהא דאמר רבי אבין בר רב אחא א"ר יצחק אבא שאול גבל של בית רבי היה והיו מחמין לו חמין בחיטין של תרומה טמאה ללוש בהן עיסה בטהרה אמאי ניוחש דילמא אתי בהו לידי תקלה א"ר אשי בשליקתא ומאיסתא ע"כ, ופירש"י (ד"ה ללוש בהן עיסה בטהרה) וז"ל כלומר אע"פ שרבי אוכל חולין בטהרה היה לא חייש דילמא נגעו הני חיטים טמאים בעיסה דבטלו להו מתורת אוכל ולא מטמאו, ע"כ.

וכתב עלה מרן שליט"א בגליונותיו לפסחים (הו"ד בגליה לדריעה פרשת נצבים) וז"ל "כבר הובערו אז וכלו, וצ"ל הנותרים שמשייכים להסקה לפעם אחרת", עכ"ל.

ויש לעיין דילמא היו חיטים רבים באופן שלא כלו. אמנם הנה בגמ' משמע דהיו מחממים מים באש שהובערה מאותם חיטים ואכתי צ"ב היאך יגעו הני חיטים "בעיסה" ושמה דהא גופא הוקשה למרן שליט"א במ"ש דכבר הובערו אז וכלו, ועל כן פירש דמיירי אחיטים שנותרו דאותם משייכים להסקה דפעם אחרת, ומיהו יש לעיין דמ"ט ניוחש שיגעו הני חיטים בהעיסה דמה להם ולהאי עיסה, ואפשר דיש מקום לפרש דהחשש דילמא כשמניח העיסה בתנור תגע העיסה בהחיטים המונחות על העצים שבתנור, ואת"ל דמאחר שנשרפו תו אין חשש בזה, לזה קאמר מרן שליט"א דצ"ל דאיירי אחיטים הנותרים שמשייכים להסקה בפעם אחרת ור"ל כדרך הסקה שמוסיפים עצים לתנור שיבער כדבעי וממילא תו איכא למיחש דהשתא כשהו בעין טרם שנשרפו יגעו בהעיסה, וקמ"ל רש"י דלהא לא חיישין מאחר שאותם החיטים בטלו מתורת אוכל ולא מטמאו, ולכאורה לפי"ז הא מילתא הוי למסקנא דגמרא דאוקמוה בשליקתא ומאיסתא ומשמע דעל ידי זה תו בטל מינייהו שם אוכל.

ועיין נמי בחזון איש (דמאי סימן ט"ו סק"א ד"ה ועל דבר להשליך) דבתו"ד מצדד דע"י שליקתא ומאיסתא לא מקרי דמיפסל מאכילת אדם אלא דמשמר זה שלא יבואו בזה לידי תקלה ואיברא דתו כתב דמרש"י הנ"ל מבואר דבשליקתא ומאיסתא נפסלו מאכילת אדם ואינם מטמאים עוד בטו"א, ועמ"ש בדעת התוס' דפליגי ארש"י, ע"ש היטב.

חיבת דבר • סימן לא. _____ מט

ובקרני ראם (שם, ד"ה ללוש) כתב דנראה דמ"ש רש"י דבטלו מתורת אוכל היינו אחר שנשרפו דנפסלו מאכילת כלב אבל מקודם לא בטלו מתורת אוכל דע"י שליכתא ומאיסתא נראה דאין נפסל מאכילת כלב וע"ש בכל מאי דנו"נ בזה. וסו"ד כתב וז"ל וא"כ ה"ל למיחש פן יגעו באוכל קודם שריפה ויטמאו העיסה ואפשר דמקודם שבטלו מתורת אוכל ל"ח שמא יגעו בעיסה דחממו מקודם מים בהם ואפשר המים להשיקם אבל אח"כ חיישינן שמא בתנור יגעו בעיסה ויטמאו וע"ז כתב רש"י דבטלו מתורת אוכל, עכ"ל, וע"ש. ויש לדון בזה למ"ש לעיל בדברי מרן שליט"א, וכתבתי כל זה מקופיא ובעי עיונא רבא.

סימן לב

אי חיטה מיקרי עץ לענין טומאה והמסתעף

שמעתי ממרן שליט"א (בעת שנשא דברים בקידוש שערך בביתו בשמחת תורה תשפ"ה לפ"ק) לדון בשיטתו דר"מ (ברכות דף מ' ע"א) דעץ הדעת חיטה היה, דנ"מ מהא אי שייך בנוטע חיטה בחצר ביהמ"ק משום לא תטע לך אשרה וגו' והביא בזה מה שנדפס משמו בגליון אהלי טהרות (גליון ז') [אשר נערך ע"י תלמידו הגרמ"ח אולמן שליט"א] בזה"ל בתוס' שבת דף ס"ו א' ד"ה כוורת הקש כתבו שרבי עקיבא מטמא מן התורה כלי קש, דקש נמי חשיב של עץ כדאמר בברכות דף מ' א' פרי שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה, היינו שקראה תורה את החיטה עץ לענין דיני טומאה (ועי' ר"ש כלים פרק י"ז משנה י"ד ויש במה שנברא ביום השלישי טומאה היינו אילנות ודשאים שכלי עץ מקבל טומאה, ויש לפרש לפי זה דדשאים היינו תבואה אבל יש לדחות ולפרש בטומאה דרבנן שישנה גם בשיפה וגמי כמבואר בתוס' שם) ושמעתי ממרן הגר"ד לנדו שליט"א לעי' לפי זה בשבת דף פ"ד א' שאמרו בגמ' אין טומאת מדרס בדבר שאין לו טהרה במקוה כגון כלי חרס והקשו תוס' ד"ה לאפוקי הא כופת שאור שייחדה לשיבה טמאה מדרס אע"ג דלית לה טהרה במקוה, ולכא' כיון שכלי חיטה בכלל כלי עץ שפיר יש לה טהרה במקוה, ואין לומר דכופת שאור היינו משעורה וכיו"ב, שלא אכל מהם אדה"ר ולא נקראו עץ, שברש"י בכורות דף ח' א' ד"ה וכנגדו משמע שכל מיני תבואה בכלל עץ, ואף שאוכלין אין להם טהרה במקוה (ע"ז נ"ב א') לכא' אין לכופת שאור דין אוכל שהרי כשיחדה לשיבה ביטלה מתורת אוכל כמבואר בפסחים דף מ"ה ע"ב ובתוס' שם, ועוד יש לדון שאוכל שהוא גם כלי תהיה לו טהרה במקוה שאין שם אוכל מגרע בשם כלי לטומאה ולטהרה, ואם קיבל טומאת כלים תהיה לו טהרה במקוה, וצריך לומר שאף שנקראה חיטה עץ היינו הקש אבל לפרי החיטה אין שם עץ עכ"ל (עי' תוס' הרא"ש שבת דף פ"ד א' ד"ה לאפוקי דקש עדיף משיפה וגמי לפי שהוא קשה וחשיב ליה עץ כדאמר בפ' כיצד מברכין עץ שאכל ממנו אדם הראשון חיטה היה משמע שדוקא החלק הקשה שבחטה נידון כעץ) עכ"ל.

ואחר דמייתי מרן שליט"א לכל הא הוסיף עלה דבשיטה מקובצת בבכורות (דף ח' א') דן מ"ט אין מברכים בורא פרי העץ על החיטה [וז"ל השיטמ"ק (שם) הרא"ש ז"ל אין ראייה מכאן שמברכין ב"פ העץ על כל המינים הנקראים תותין דהכי נמי קאמר וכנגדו באילן תבואה ופי' רש"י ז"ל כמ"ד עץ שאכלו וכו' לענין ברכה אמרינן (ברכות ל"ז) הכוסס את

חיבת דבר • סימן לב. _____ נא

החיטה מברך ב"פ האדמה", וכו'. תו אמר מרן שליט"א דלמעשה מי שבירך בורא פרי העץ על החיטה אף בדיעבד לא יצא (ואך דחזינן לעצם הנידון הנ"ל).

שוב זכיתי לדון קמיה מרן שליט"א (ש"ק בראשית תשפ"ה לפ"ק) בהנידון הנ"ל דהנה במדרש רבה (בראשית פט"ו ז') אי' "רבי שמואל בר ר' יצחק בעי קמי רבי זעירא א"ל אפשר חטים היו, אמר לו הין, א"ל והכתיב עץ א"ל מתמרות היו כארזי לבנון". ואמר מרן שליט"א (דבגמ') ובראשונים לא משמע הכי ויתכן שהגמ' חולקת על המדרש. תו אמרתי למרן שליט"א דבפירוש עץ יוסף (שם) כתב דלהכי אז נקראו פרי עץ ואחר החטא נתמעט קומתו עד שנעשה כפרי האדמה [ונ"מ לדברי מרן שליט"א] ואמר לן מרן שליט"א דכאמור ל"מ הכי בראשונים וכדחזינן נמי בשיטמ"ק דבכורות דשואל מ"ט לא יברכו על החיטה בורא פרי העץ (ואינו מחלק בין קודם החטא לאחריו) ות"ח אחד שליט"א אמר למרן שליט"א דבנשמת אדם הל' ברכות (כלל נ"ח ס"ק ג') דן ע"פ המדרש הנ"ל ובתו"ד כתב דאכתי יש לחלק בין חיטה דקודם החטא לחיטה שאחר החטא, ודן מרן שליט"א דמהראשונים ל"מ הכי (מיהו יל"ד דהנשמ"א קאמר הא לדברי המד"ר). [ועי' כתובות (דף ק"א ב') ת"ר יהי פסת בר בארץ בראש הרים אמרו עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים וכו', ע"ש]. ועי' בתשובותינו גם אני אודך חלק ע"ב (סימן י"ב) ע"ש.

סימן לג

בנמ' יבמות (ק"ג ב') ואיס"ד כדמכתת דמי והא בעינן והבא אל הבית וליכא

במ"ש מרן שליט"א (שלחן מלכים, פרשת בשלח) מהחזו"א (סי' י' סקי"ב) דמקשי אמ"ש ביבמות (ק"ג ב') ואי ס"ד כדמכתת דמי והא בעינן והבא אל הבית וליכא דיל"ע מאי קושיא הא בגד גע"ג וכזית אבן מטמא ולא ק"ל דע"כ לא אמדינן מכתת שיעורו כיון דאפילו כתות מטמא וכו', ומרן שליט"א כתב אהא וזה לשון קדשו "לרמב"ן קידושין ל"ג מש"כ בשם תוס' לחלק בין בית לאילן א"ש", עכ"ל. והיינו דהתם נתפרש דל"א עמידה ושיבה אלא באילן שאין בו ביאה משא"כ נכנס לבית משנכנס שם טמא שבביאתו הוא מטמא וכו', ולכאורה משמע דמרן שליט"א ס"ל דהא תליא בגדר חשיבות דבית וכל דכתות ל"ש בו גדר בית לענין שם ביאה אליו, איברא דאפשר דיש לומר דהגם דהאי בית ככתות דמי מכל מקום כיון שצורתו עליו שפיר לא פקע שם ביאה בכניסה אליו (והיינו מה"ט שהכתיתים העומדים זה על יד זה יוצרים צורה של בית וסגי בהא לאחשובי כבית לענין ביאה). ועי' סוגיא דעירובין (דף פ') ומ"ש הר"מ ז"ל הל' שבת (פרק י"ז) גבי לחי וקורה מעצי אשרה, ומ"ש בחידושי רבינו חיים הלוי (שם) דיסוד הא דכתותי מיכתת הוא שהשיעור מיכתת ובטל שיעוריה, אבל עצם הדבר איתיה בעיניה ולא בטל, ע"ש. ודוק לפי"ז גבי שם ביאה לבית דמיכתת, וצריך עיון.

סימן לד

בגדר הנאה מבגר שטלאו בימי הסגרו

במאי דאייתי מרן שליט"א ממ"ש בתו"כ (סו"פ תזריע) הטולה מן המוסגר בטהור וכו' וכו' והמטלית תשמש את הבגד השני בסימנים, ובפי' הראב"ד ז"ל (שם) כתב דהאי דקתני תשמש דמשמע שמותר להשתמש בו, לאחר שעברו ימי הסגרו קאמר וכו' אבל בתוך ימי הסגרו אסור בהנאה כדדרשינן לעיל צרעת ממארת, תן בו מארה שלא תהנה ממנו, וכתב אהא מרן שליט"א וז"ל ולא קעביד איסורא בזה שיטלה בגד טהור בימי הסגר דלא חשיב להשתמש בו כעת ומיהו ליהוי הנאה משום העתיד, וי"ל, עכ"ל.

ויל"ע בגדר זה דליהוי הנאה משום העתיד, דהא מיהא יכל לטלותו לכשיטהר ומאי הנאה הוי בזה, ושמא דמרויח בזה הזמן שהיה לו לטלותו לכשיטהר וי"ל, תו יש לדון היכי הוא כשרוצה להראות הבגד לקונה (שיקנהו לאחר זמן) אי מיקרי זה הנאה במה שטלה הבגד דעל ידי זה מוכן הקונה לקנותו (דבגד עם חסרון לא שוי' כולי האי כבגד שלם) ויל"ד בזה מכמה דוכתי.

נדר _____ ברש"י ביצה (ל"ה א') בענין טומאת אוכלין במחזור הזיתים למעטן ♦ חזית דבר

סימן לה

ברש"י ביצה (ל"ה א')

בענין טומאת אוכלין במחזור הזיתים למעטן

כתב מרן שליט"א (דבר מעשור, פ' חיי שרה) אמ"ש רש"י דביצה (ל"ה א') מן המעטן טהור חייב לעשר שאין ראוי להחזיר מותרו כדמוקי לה לקמיה בגברא טמא שנטמא במגעו וכשמחזירן מתערבין הטמאים עם הטהורים ונטמא השמן וכו' וז"ל "לטמא השמן בעינן כביצה אוכלין [אלא אם כן נימא דהשמן שבתוך הזית נטמא ועי' בזה בסוגי' דפסחים ל"ג ב'] ואי אינם מחוברים ביניהם [ודו"ק דע"י משקה נמי דמהני] יש בזה נידון, וע"ש בכ"ד.

והנה מ"ש מרן שליט"א דלטמא השמן בעינן כביצה אוכלין, משמע דקמפרש דקאי אשמן דבמעטן, ויל"ע דברש"י ביצה (שם, ד"ה מעטן) כתב וז"ל כלי גדול שצוברין בו את הזיתים כדי שיתחממו ויתבשל שמן בתוכן ויהא נוח להוציאו בבית הבד, ע"ש. ומשמע דבמעטן גופיה לא נפיק שמן מן הזיתים, וי"ל.

והעירני ידידנו הרה"ג ר"א הכהן טוויל שליט"א מסוגי' דשבת (דף קמ"ד ב') תנן התם נפל לתוכו יין או חומץ ומוחל ושינה מראיו פסול מאן תנא דמוחל משקה הוא אמר אביי רבי יעקב היא דתניא ר"י אומר מוחל הרי הוא כמשקה ומה טעם אמרו מוחל היוצא בתחילה טהור לפי שאינו רוצה בקיומו ר"ש אומר מוחל אינו כמשקה ומה טעם אמרו מוחל היוצא מעיקול בית הבד טמא לפי שא"א לו בלא ציחצוחי שמן וכו' ומפירש"י (שם, ד"ה נפל לתוכו) מבואר דמוחל הוא כמין מים הזב מן הזיתים וג' מינים יש בו כשטוענן מתחילה במעטן להתחמם ולהתבשל מאליהן מוחל זב מהן והוא צלול כמים ולאחר שעמדו ימים ודחקו זא"ז חוזר מוחל לזוב מהן והוא קרוב להיות כשמן ולאחר שעצרן להוציא שמן בבית הבד ומשתהה התפוח של גפת בעקלים שהוא אגוד בהן בבית הבד חוזר מוחל זב מהן, ע"ש. ומהשתא יש לעיין את"ל דמוחל הוא דאית במעטן דיהיה תליא זה בפלוגתא דר"י ור"ש, וצ"ע.

ומ"ש מרן שליט"א במוסגר אא"כ נימא דהשמן שבתוך הזית נטמא וקמציין להא דפסחים (ל"ג ב') לכא' כוונתו דבגמ' דפסחים איפלגו ר"י ור"ח אי משקין מיפקד פקידי או דמיבלע בליעי, ע"ש. ולפי"ז יהיה תליא כל זה בסוגיא דהתם.

חיבת דבר • סימן לה. _____נה

שוב כתב לן ידידנו הרה"ג ר"א שליט"א הנ"ל וזה לשונו מיהו יש ליישב דאתי ככו"ע דמבואר ברש"י (ברכות ט"ל א') דזית אגורי ששמנו אגור בתוכו לא מבלע הוא אלא מפקד פקיד. והק' שם הרש"ש דדין זית אי הוי מפקד פקיד או מבלע בלע שניא בפלוגתא בפסחים (ל"ג ב') ואיך נקט כאן רש"י בפשיטות דהוי פקיד. ויש שרצו לומר דאין כוונת רש"י כאן שדינו כפקיד ורק מתאר ענין הזית האגורי. אבל בשו"ת שבט הקהתי (ח"ו סי' כ"ה) יישוב דרש"י כאן פירש משום דר' יוחנן הוא הסובר בפסחים (ל"ג ב') דדינו כפקיד, וכאן הסוגיא קאי בשיטת ר' יוחנן. ואיך שיהיה עכ"פ הא ודאי מבואר ברש"י שיש הבדל בין הזיתים לענין האי מילתא דהוי כפקיד, שבאגורי הוי כפקיד. ומבואר בתפא"י (כלים פי"ז מ"ח) דהטעם שהאגורי שמנו אגור בתוכו משום שנתבשל היטב על העץ וכן מתבאר מדברי מרן הח"ח בליקוטי הלכות (מנחות פ"ט) אדברי הגמ' (פ"ו א') דתניא שמן זית מזיתו ופרש"י כלומר האומר הרי עלי שמן זית יהיה השמן שיתבשל ויתמלא שמנו בעודו בזית דקרא קא דריש משמן זית זך כלומר מבושל שיצא ממנו בלא טעינה וע"ז מייתי הח"ח בליקוטי הלכות להך רש"י דברכות (ל"ט א') דזית אגורי שמנו אגור בתוכו. ומבואר דמהותו שנתבשל עד שיוצא בנקל, וא"כ י"ל בפשיטות דזיתים שבמעטן אינם בגדר זה דהא ברש"י (ביצה שם) "שהמעטן כלי גדול שצוברין בו את הזיתים כדי שיתחממו ויתבשל שמן בתוכן ויהא נח להוציאו בבית הבד". וכיון שאלו לא נתבשלו עדיין כראוי, ועכ"פ חלקם. ממילא דינם כבליעי ולא כמפקד פקיד אף לר' יוחנן והלכך השמן שבהם נטמא. וכן כ' בס' בית אהרן להג"ר דב בעריש צוקרמן (הל' איסורי מזבח פ"ו ה"ז) שהקשה על מש"כ הרמב"ם שם זיתים וענבים שנטמאו דורכן פחות מכביצה, דהלא בגמ' פסחים (ל"ג א') נקטו בזה רק ענבים ולא זיתים. ויישב דהסוגיא מיירי גם באלו שנטמאו בעוד שלא נגמר בישולם עדיין ובכה"ג דווקא ענבים מבלע בליעי ולא זיתים, כמבואר ברש"י ברכות (ט"ל א'). אבל ברמב"ם מיירי בזיתים שנגמרו ועומדים לסחיטה, עכ"ל ידידנו הנ"ל שליט"א, ויש לדון בכל זה.

תו יש לדון בכל זה למ"ש התוספות רי"ד בסוגיא דביצה הנ"ל, ע"ש היטב (ועי' במדור זהב הארץ ובמדור זרעא חיא מש"כ לדון בזה עפי"ד התוריד, ואכמ"ל).

נו. _____ בהא דלולי קרא דאותה הו"א דלדורות נמי מעשה פרה דוקא בסגן כה"ג ♦ חזית דבר

סימן לו

בהא דלולי קרא דאותה הו"א דלדורות נמי מעשה פרה דוקא בסגן כה"ג

כתב מרן שליט"א (שולחן מלכים, פ' תולדות) בתו"ד וז"ל ובגמ' יומא (מ"ב ב' ובפירש"י שם) דלולי קרא ד"אותה" הוה אמינא שגם לדורות מעשיה דוקא בסגן כה"ג דומיא דאלעזר שהיה סגן כה"ג, והק' החזו"א (סי' ח' סק"ה) מה שייך לקבוע הלכה בסגן, הלא סגן כהן הדיוט הוא לכל דבר ותירץ שסגן יש לו כבר מינוי בפה לכה"ג ואף שחסר לו חינוך דכה"ג, מ"מ כיון שכבר נתמנה שייך לקבוע הלכה דוקא בו. ויש להעיר על תירוץ החזו"א שבדברי תוספות סוטה (מ"ט א' ד"ה סגן) מבואר שסגן אינו אלא מינוי של תפקיד בפועל של גזברות ואין לו שום מינוי לכה"ג וז"ל אין לו שום מינוי ושררה יותר על אחיו הכהנים ואינו אלא כעין מינוי אמרכל וגזבר, עכ"ל. ועמ"ש מרן שליט"א דבעיקר קו' החזו"א י"ל דאלעזר היה ממונה מפי הגבורה לעשות פרה ונתחדש בו מעלה לענין זה ואי הוה כן לדורות הוה בעינן לפרה שיהא כהן ממונה לזה (לכאור' ע"י סנהדרין) ואי עשאה כהן הדיוט בעלמא לא מהני, וע"ש בכל דברי קדשו.

והנה לשון החזו"א (שם) ולכאורה סגן כהן הדיוט הוא לכל דבר שהרי צריך חינוך כדאמר יומא י"ב א' ומשמש בד' בגדים וכל תורת כהן הדיוט עליו, ואינו אלא מזומן להיות כהן גדול אם יסכימו עליו בשעת חינוך, ויכול המלך ואחיו הכהנים למנות אחר ואיך יתכן לקבוע הלכה בסגן, וע"כ צ"ל כיון דכבר נתמנה בפה ואין חסר אלא חינוך מיקרי מינוי שאפשר שתקבע ההלכה שיהא עבודת הפרה דוקא בו ועי' נזיר מ"ז ב', עכ"ל.

ולולי דמסתפינא היה נראה לומר דאין כוונת החזו"א דיש לסגן זה גדר "מינוי לכהן גדול" (כדנקט מרן שליט"א בדברי החזו"א) זולת מאי דמתקרי בשמיה "סגן כהן גדול", וּבְשֵׁם זה דמתקרי סגן כהן גדול אפשר שתקבע ההלכה שתהא עבודת הפר דוקא בו, וזהו דקאמר החזו"א "וע"כ צ"ל כיון דכבר נתמנה בפה ואין חסר אלא חינוך", והיינו שנתמנה בפה למהוי ליה שם דסגן, וְשֵׁם זה הוא יחודיותו מכהן הדיוט דעלמא אך אה"נ דאין בנתינת שם דסגן שום מינוי ושררה, והא גופא כוונת החזו"א במ"ש דזה "מיקרי מינוי שאפשר שתקבע ההלכה שיהא עבודת הפרה דוקא בו", ור"ל כיון שרצון התורה שתעשה עבודת הפרה ביד הסגן ממילא כל דמתקרי סגן סגי בהא, וקמסיים ומציין לנזיר (דף מ"ז ב') והיינו דהתם

חיבת דבר • סימן לו _____ נו

מבואר דההפרש בין משוח מלחמה לסגן הוא במאי דהסגן "חזי לעבודה" (והא ודאי דכל מאי דיוכל הסגן לעבוד הוא דוקא אחר חינוך וש"מ דאע"פ כן אית ליה מעליותא מדמשוח מלחמה מה"ט). ולמאי דפי' לא תקשי ממ"ש בסוטה הנ"ל, ודוק בזה (ועי' בספר מנחת סוטה מרבינו אברהם בן מוסא ז"ל (שלהי דף מ"ב א') מ"ש אדברי התוס' מהא דתניא למה סגן ממונה שאם אירע בו פסול בכה"ג נכנס ומשמש תחתיו וז"ל לאו דוקא קתני אלא ה"ק אין לו מינוי מן התורה אלא למה שממנים אותו אחיו הכהנים שאם יפסל הכהן יכנס זה תחתיו שממנים אותו אחיו לכך וכיוצא, אבל מן התורה הרי הוא כאחיו, ושקולים הם, ע"כ, וי"ל).

סימן לז

הכנסת מי חטאת ואפר פרה לעזרה

בענינא דהכנסת מי חטאת ואפר פרה לעזרה כתב מרן שליט"א (שולחן מלכים, פ' וישלח) וז"ל לכ' י"ל אי שרי להכניס מי חטאת בעזרה [ועי' שלהי עירובין] ועי' פרה פ"ג מי"א שו"מ באו"ש בהוספות הל' עיוה"כ, ע"ש. שו"ר רמב"ם פ"ג ה"ד מהל' פרה דמייתי דרשה דאין מכניסין אפר פרה לעזרה [ועי' מקורו ברמב"ם החדש] והנה המדרש י"ל דס"ל כמ"ד דמכניס שרץ למקדש פטור, ולענין דברי הרמב"ם תליא בשי' אי אפר פרה מטמא עי' חזו"א פרה סי' ט' ס"ק י"ז עכ"ל (ובסו"ד הוסיפו במוסגר אמ"ש מרן שליט"א מהחזו"א דר"ל דאי אינו מטמא א"ש הא דבעי ילפותא דאינו מניחו בעזרה כיון דאין בזה הכנסת טומאה למקדש, ע"ש).

והנה כוונת מרן שליט"א דהר"מ ז"ל בהל' פרה (שם) כתב "אין מכניסין כלום מאפרה להניחו בעזרה שנ' בו והניח מחוץ למחנה", ע"כ. ובר"מ מהדו' הר"ש פרנקל ז"ל ציינו עלה דבספרי זוטא (הו' במדה"ג) כ' "מחוץ למחנה, חוץ למחנה שכינה", ע"ש.

ומידי עיוני בס"ז לא מצאתי כדרשה זו אלא דהתם איתא דחולקים אותה לשלשה חלקים (כמ"ש במתני' דפרה) "לקיים מה שנאמר ואסף איש טהור והניח אוסף היה לפני מחנה ישראל ומניח במחנה ישראל", ע"ש. וע"ע בפיה"מ להר"מ ז"ל אמתניתין דפרה דכתב נמי דאין מכניסין מאפר הפרה כלום להצניעם בעזרה אלא כולו חוץ לעזרה וכו' "וזה לפי שאמר יתעלה באפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור", ע"ש. ועכ"פ המכוון בכל זה אחד הוא, ומ"ש מרן שליט"א דהמדרש ס"ל כמ"ד (בעירובין ק"ד ב') דמכניס שרץ למקדש פטור, היינו דאלת"ה מ"ט בעינן קרא דאסור להניח מאפר הפרה במחנה שכינה.

ולפענ"ד אפשר די"ל דבעינן קרא ביחוד לגילויי דאסור להכניס מאפר הפרה למחנה שכינה והיינו דהא חזינן בפרה חידוש דאפר פרה מטהר הטמאים וטהור שנושא אפר פרה מטמאו (ועי' יומא דף י"ד ע"א) ואם כן מהכ"ת למילף אפר פרה משאר דברים המטמאים, ואם כנים הדברים אין הכרח דהמדרש ס"ל כמ"ד דמכניס שרץ למקדש פטור, ודוק בזה.

איברא דיש לדון דליכא לדיוקי מהספרי זוטא לענין אי אפר פרה מטמא ולא מידי, דהנה כאמור לישנא דהס"ז דחולקים אותה לשלשה חלקים וכו' לקיים מה שנאמר ואסף איש טהור והניח אוסף לפני מחנה ישראל ומניח במחנה ישראל, ומלישנא דא דלקיים מה

שנאמר י"ל דהס"ז קאתי למימר דמקום הנחת אפר הפרה הוא במחנה ישראל ולא דמשום טומאה וטהרה הוא דנגעי בה אלא דהוי גזירת הכתוב (ור"ל דאין כוונת הס"ז למידרש דאסור להכניס את האפר פרה למחנה שכינה אלא שמקום המצאותו דהאפר פרה צריך שיהיה מחוץ למחנה שכינה) ואדרבה אי אית לן לדיוקי נימא איפכא דמהא דנקט הס"ז לישנא דלקיים מה שנאמר, שמע מינה דזולת האי גזיה"כ שפיר הוי מצי לאנוחי לאפר פרה במחנה שכינה, ועפי"ז יל"ד נמי בדברי הר"מ ז"ל, (והלום עיינתי במדרש הגדול וחזינא דאמנם אייתי הך לישנא דחוץ למחנה שכינה ובהערות דשם ציינו לספרי זוטא ונראה שם שכוונתם למהדורא אחרינתא דהס"ז דאית בה כגירסא דא, וע"ש עוד גירסא בזה, ועכ"פ אף את"ל כג' דא דמחוץ למחנה שכינה מנין דהוא מטעמא דטומאה וטהרה דילמא המכוון בזה מגזיה"כ דמחוץ למחנה, ויש להתיישב בכל זה).

סימן לח

אי בחורבן בית ראשון חרבו נמי הכתלים

ע"י בר"ש פרה (פ"ג מ"ג) מ"ש מהתוספתא דפרה פ"ג ובסו"ד כ' וז"ל פירוש כשעלו מן הגולה ולא היה להם אפר להטהר ומזה שנשאר לא היו יכולין ליקח שהיו טמאין הילכך לא אפשר אלא בהכי וכשהחריב נבוכדנצר לא החריב אלא התקרה אבל הכותלים הניח, ע"כ.

ואמ"ש הר"ש ז"ל דכשהחריב נבוכדנצר לא החריב אלא התקרה אבל הכותלים הניח כתב מרן שליט"א (שלחן מלכים, פ' וירא) וז"ל ע"י מגילה א' לצניעותא כו' [דתנן אר"א שמעתי כשהיו בונים בהיכל עושין קלעים להיכל וקלעים לעזרה וכו' וכ"ת קלעים לר"א ל"ל לצניעותא בעלמא] וע"י מש"כ בגי' גמ' יומא נ"ב א' (וע"י מלכים ב' כ"ה ט') וע"י זבחים ס"ב א' וברש"י שם ד"ה (שניכרים) ע"י ירמיה' ל"ט ח' ודו"ק, עכ"ל.

הנה מאי דמיייתי מרן שליט"א ממגילה (דף י' ע"א) לצניעותא כו' דמינה מבואר דלא היו כתלים, ע"י בר"ש הנדמ"ח (מהדו' עוז והדר) דנוסף הגהה מדברי הר"ש גופיה במהדורה אחריתא דכתב וז"ל "והא דמשמע בפרק שני דשבועות (ט"ז א') כשהיו בונים במקדש היו עושין קלעים לעזרה ולהיכל, זה היה בבנין הורדוס", ע"כ. וגמ' דשבועות דמיייתי הר"ש ז"ל היא היא גמ' דמגילה דמיייתי מרן שליט"א, ודוק בזה.

ובחסדי דוד אתוספתא הנ"ל נמי מקשי מקראי דמבואר דביהמ"ק חרב כולו, וכתב ליישב בזה וז"ל וצ"ל דס"ל להאי תנא דמ"מ נשאר קצת מן הכותלים דרך נס שלא נשרף ושלא יכלו להחריבו ותדע דע"כ אפילו האידנא נמי עינינו הרואות שיעורי ברכה דהא איכא קצת מכותל מערבי שאחורי בית הכפורת וכמשאחז"ל (שמו"ר ב' ב') מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי וה"נ לא רחוקה היא כי להיות גלוי לפניו ית' שהיה עתיד לגאלם בקרוב ולבנות בית ד' הוא ציוה ויעמוד אותו מקום של הכותל שהיה מונח בו הקלל כדי שיוכלו ליטרה, ע"כ, וע"ש בכ"ד.

והרבה יש להאריך בזה מירושלמי דיומא (פ"א ה"ה) ומדרש שוחר טוב (פרק קל"ז) [דמיייתי מו"ר מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בספרו דרך חכמה הל' בית הבחירה (פ"א ה"י בבה"ל ד"ה נעקרה אבן וכו')], דמבואר דבבית ראשון נחרבה רק התקרה, ע"ש. ועמ"ש הגרא"מ באקאן שליט"א בהערה אדברי מרן שליט"א מהתפא"י מדות (פ"ג, אות י"ג) ע"ש, ויש לדון בכל זה בכמה אנפי, ואכמ"ל.

סימן טל

בהא דהכהנים אינם מחרימים שהחרמים שלהם

כתב מרן שליט"א (דבר מעשר, פ' תולדות) אהא דמבואר בתוס' ב"ב (פ"א ב' ד"ה תרומה) דר"ע ס"ל דכהנים אינם נוטלים מעשר ראשון מה"ת ומ"מ אין מוציאין מע"ר מכהנים וכמבואר ברמב"ם הל' מעשר (פ"א ה"ד) דאין הכונה דהו"ל כעין נתינה אלא דדין פטור מנתינה הוא ושכ"כ בחי' המיוחדים להגרי"ז עמ"ס בכורות (ומצאתי נמי שכ"כ בצפנת פענח הל' תרומות פ"ב דנ"א ע"א מדפי הספר ד"ה והנה, ע"ש) ולפי"ז כתב מרן שליט"א דבכל תרומה אצל כהנים ומע"ר אצל לויים לא בעינן דליזכו בהו אלא פטורים הם מנתינה ועמ"ש ק"ו מכהנים במע"ר ומייתי דיש שחקרו אי נמצאים התרו"מ ברה"ר אם זכו בהו. (ואי מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי בלא"ה זוכים מקודם אך גם בזה י"ל דגם בטיבלם היו ברה"ר) ולהאמור מפטרי מנתינתן וכהק"ו דעביד התם, ע"ש.

איברא דקמוסיף מרן שליט"א דבשיטמ"ק עמ"ס ערכין (כ"ח א') עלה דתנן התם הכהנים אין מחרימין שהחרמין שלהם, מייתי לאקשווי מהרא"ש ז"ל דנ"מ באין נמצאים החרמים בחצרו דאינו זוכה, ע"ש. ולכא' אי פטור נתינה יש כאן גם בחרמי כהנים נימא הכי וממילא לא תחול עלייהו קדושה, "וצריך לומר דכיון דהוה הקדש עד דמטו ליד כהן שאני, ועי' ", אתו"ד, וע"ש היטב.

והנה במאי דדן מרן שליט"א לדמויי גדר תרו"מ דכהנים לחרמים שהחרימו כהני איכא לאתווי עלה בס"ד דבתורת כהנים פ' בחוקותי (פי"ב ו') איתא יכול הכהנים והלויים יהיו מחרימים ת"ל אך דברי ר"י ר"ש אומר הכהנים אינן מחרימים שהחרמים שלהם וכו', ובפי' הר"ש משאנץ ז"ל קמפרש אהא דהכהנים אינם מחרימים שהחרמים שלהם וז"ל "פי' וזוכין בשלהם כמו בתרומות ומעשרות", ע"כ, וע"ש (וציינו בהערות לשיטמ"ק הנדמ"ח).

איברא דמבואר מה שכתב מרן שליט"א דצ"ל דכיון דהוה הקדש עד דמטו לידי כהן שאני ממעשר, הוא דייקא להרא"ש ז"ל, ואולם מכמה לישני דרבוותאי הראשונים ז"ל נראה דהא דכהנים אין מחרימין שהחרמין שלהם היינו שחרמם לא חל כלל (והיינו אפילו בגוונא שהחרם אינו ברשותם) דדוק במ"ש לעיל מהר"ש משאנץ ז"ל, וע"ע בפ' הראב"ד לתו"כ הנ"ל דכתב דכי מחרים להו כהן לאלתר זכי איהו בגווהו, ע"ש. וטפי מינה עי' בספר החינוך (מצוה שנ"ז) דכ' "כלומר שאפילו אמר הכהן או הלוי על שדהו שיהא חרם אין נתפס בו כלל כי הוא

כשוכן בית אדוניו מקום הברכה והחסד והטוב וכל אשר יש לו לה' הוא ובתוך הברכה אין מקום לחרם חלילה, ע"כ. ועי' בפ' רבינו גרשום ז"ל לערכין (שם) דכ' הכהנים והלויים אין מחרימין נכסיהן שאין נוהג בהם דין חרמים כדמפרש לקמן, שהחרמין שלהן. מה יתרון אילו היה מחרים היה שלו שהחרמים לכהנים, ע"כ. ויל"ד בזה ללישנא דרש"י ז"ל (שם, ד"ה שהחרמים שלהם) דכתב וז"ל דכתי' כל חרם בישראל וגו' וכיון דדידיה הוא מה הנאה בכך אי הוה מחרים איהו גופיה זכי ביה ולא יהיב לכהן אחר, ע"כ. אי כוונתו דאי יחריס מצי לזכות בו ולא לתיתו לכהן אחר, אך אה"נ אי לא זכה בו מצי כהן אחר לזכות בו, וצ"ע. ועיין בספר מעשה חושב עמ"ס ערכין (שם), ע"ש.

והנה יל"ע בשיטתיה דהרא"ש ז"ל, דהר"מ ז"ל בהל' ערכין (פ"ו ה"ז) כתב אבל קרקע או מטלטלין של כהנים ולויים אינן מחרימין אותן שהרי הוא אומר בשדה כי אחוזת עולם הוא להם ומטלטלין הוקשו לקרקעות בחרמין שנ' מכל אשר לו ומשדה אחוזתו, ובלח"מ (שם) כתב לבאר הא דמייתי הר"מ ז"ל להאי קרא דאחוזת עולם, אע"פ שבגמ' יהבו בהא טעמא שהחרמים שלהם ז"ל לפי שהתוס' כתבו בפ' המקדיש (כ"ח ב') בד"ה כמאן דלא מקיש דההוא טעמא דכהנים דקאמ' משום דהחרמים שלהם אינו עיקר הטעם דהא צריך ליתנם לכהן שבאותו משמר אלא לרווחא דמילתא נקט הכי ועיקר הטעם מקרא דאחוזת עולם ואע"ג דגבי הלויים הוא דכתיב מסתמא לכהנים נמי הכי הוא וכו', ע"ש היטב. ועי' נמי בשו"ת חיים שאל למרן הגר"ח ז"ל ח"ב (סימן ל"א ס"ה) דמייתי מזקנו הגה"ק החסד לאברהם ז"ל דכתב אדברי הרא"ש ז"ל ואפשר לומר דהאי טעמא דקתני שהחרמין שלהם אינו עיקר הטעם דעיקר הטעם משום דמיעטן הכתוב מאך כל חרם כדשנינו בת"כ, עכ"ל. ועמ"ש בשו"ת חיים שאל (שם) לדון עפ"י בדברי הרא"ש ז"ל (ויתכן דאף הרא"ש ז"ל מודי בהא ואך דדבריו קאי לפום האי טעמא דגמ' וכדמתמה התם "ותימה מאי נתינת טעם הוא זה" ע"ש, וש"מ דאה"נ מהא דאך ילפי' דלא מצי להחרים כלל, ומיהו הרא"ש ז"ל פליג ארבוותאי ז"ל בביאור האי טעמא דהחרמים שלהם, וכמבואר).

סימן מ

בהא דאיצטריך קרא (זבחים ט"ו ב') דזר מחלל עבודה

במאי דכתב מרן שליט"א (עמוד הימיני, פ' וישלח) ליישב הא דמקשי הגרעק"א ז"ל לשיטתיה דרבא (תמורה דף ד' ע"א) דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני מ"ט איצטריך קרא דזר מחלל עבודה (עי' זבחים ט"ו ב') תיפוק"ל דאי עביד ל"מ, די"ל לפימ"ש המנ"ח (שלהי מצוה קנ"ב) דאם צריכים להקריב קרבן הקבוע לו זמן ויש רק כהנים שאכלו דברים המשכרים שהן בלאו ועבודתן כשרה יעבדו אלו בהקרבת הקרבן, דעשה דהקרבן הקרבן דוחה ל"ת דשכור, ועפי"ז י"ל דאם אין כהנים אלא זרים יקריבו הזרים דעשה דוחה ל"ת דעבודת זר, אתו"ד מרן שליט"א (והוא מספרו מנחת דבר על המנ"ח) ועי' מאי דנו"נ הגרחי"מ שטינברג שליט"א קמיה מרן שליט"א בזה ומאי דהשיבו.

ולפענ"ד צריך עיון בזה דהא המנ"ח דהתם דן באותם שאין מחללים עבודה "וגם אין בהם חיוב מיתה", וכגון שכור משאר המשכרים שעובר רק בלאו דבזה יתכן שעשה דרבים מדחה לל"ת, ע"ש. ברם במאי דקמן הא זר שזורק את הדם מיחייב מיתה וכמבואר ביומא (דף כ"ד א') [והוא מילפוטא אחריתא] ואכתי אף אם אין כהנים לא מצי זר לאקרובי דהא לא מצי לזרוק הדם ול"ש עדל"ת כל דאיכא חיוב מיתה (ובלא זריקת הדם לא אהני ולא מידי) ושמא כוונת מרן שליט"א אהיתר עבודות דעד זריקה, ולא משמע דלזה מיכוין לפום ריהטא, וצ"ע בזה.

סימן מא

בדברי הרמב"ן ז"ל דיש מצוה מה"ת לאכול שלמים ביום הקרבנות

מייתי מרן שליט"א (דברי חכמים וחידותם, פ' ויחי) למ"ש בתרגום אונקלוס (בראשית מ"ט כ"ז) בצפרא ובפניא יהון מקרבין כהניא קורבנא ובעידן רמשא יהון מפלגין מותר חולקיהון משאר קודשיא. והעיר אהא למ"ש הרמב"ן ז"ל (ויקרא ז' ט"ז) דיש מצוה מה"ת לאכול שלמים ביום הקרבנות והיינו עד הערב (ולא יום ולילה, עי' שו"ת חכם צבי סי' קנ"א) והא בתרגום הנ"ל מבואר שחילקו חלק הכהנים בלילה, וע"ש מאי דנו"נ בזה, ובהערה פי' דאולי הכוונה לעורות הקדשים שחילקו בערב וכפסחים (דף נ"ז) ע"ש. ואמנם הכי מצאנו בס"ד בצפנת פענח עה"ת דכתב אדברי התרגום הנ"ל ז"ל "ולערב דהיינו העורות כמבואר פסחים דף נ"ז זה הוה חילוק הגמורה ומקדשין בו אשה וזה נקרא שלל וחלוקה", ע"ש.

ומאי דהעיר מרן שליט"א מקרא דשופטים (כ' כ"ו) ויצומו ביום ההוא עד הערב ויעלו עולות ושלמים, והא קמן דאכלו מן השלמים רק בלילה ולרמב"ן דיש מצוה לאכול עד הערב איך ביטלו מצוה זו. ובהערה דשם פי' משמי' דמרן שליט"א דכוונתו להעיר היאך נהגו צום כשיש עליהם מצוה לאכול שלמים.

ולענ"ד יש ליישב זה בעזה"י דהנה מרן שליט"א כתב לעיל מינה דאולי דברי הרמב"ן הם רק בשלמים שמצותם לשני ימים ולילה שיקדים אכילתם ולא בקדשי קדשים שנאכלים ליום ולילה, ואילו התרגום מיידי בקדשי קדשים שנאכלים לכהנים, ע"ש (ועי' בהערה דשם דמתפרש דחילוקו דמרן שליט"א הוא לא מצד קק"ל או ק"ק ואך מצד זמן האכילה ע"ש היטב ויל"ד בזה).

ומהשתא הא הרמב"ן גופיה (בראשית י"ט ח') כתב שהשלמים שהקריבו ישראל (בקרא דשופטים) היו תודה על שניצלו מהמלחמה עם בני בנימין, ע"ש, והא תודה אינה נאכלת רק ליום ולילה, ואתי שפיר (ועיין בספר משבצות זהב מ"ש אקרא דשופטים הנ"ל מספר אהל דוד ח"ב ושו"ת בנין שלמה (סי' נ"ו) ואכמ"ל).

סימן מב

שומע כעונה בשומע דברי תורה מעכו"ם

כתב מרן שליט"א בספרו עמ"ס ברכות (סימן ג', ס"ק ב') וז"ל בגמ' בסוכה דף ל"ח ע"ב מנין לשומע כעונה דכתיב את הדברים אשר קרא יאשיהו וכי יאשיהו קראן והלא שפן קראן וכו' אלא מכאן לשומע כעונה, ומבואר דשייך שומע כעונה לענין אמירת דברי תורה וקריאתם [והעירוני לחתם סופר ח"ו סי' י"ט ד"ה וענין] ואייתו בזה מדברי תוס' בסוגין ד"ה דאשכחן שכתבו שבסיני היו צריכים לטבול מפני קריין אע"ג שהיו שותקין והרהור מותר בבעל קרי, מ"מ כיון דשומע כעונה היו אסורין בקריין ונפ"מ אי בתורה הוה נמי שומע כעונה לענין מילי טובא דהרהור בדברי תורה מותר בהם ודיבור אסור כגון ללמוד לפני ברכת התורה לדעת השו"ע דשרי בהרהור ובשומע כעונה אסור, וכמתבאר בשערי תשובה סי' מ"ז סק"ה בשם הלכות קטנות דלשמוע דברי תורה לפני ברכות התורה אסור דעדיף מהרהור, עכ"ל, וע"ש עוד נ"מ בזה.

ובהערה (שם, ס"ק ב') כתב מרן שליט"א במוסגר וז"ל ויל"ע בשומע קול עכו"ם שעוסק בתורה אי שרי דאפשר דלא שייך אלא במי שנצטוה, וכי היכי דלענין שומע כעונה ידי חובת מצוה בעינן בר חיובא ובר ערבות, ומיהו לכאורה תרי עניני ניהו (וצ"ע מנא לן תירויהו) ויעויין חזו"א או"ח סי' כ"ט ס"ק א' וצ"ב בכל זה עכ"ל.

ובהיותי אצל מרן רבינו שליט"א (ש"ק וארא תשפ"ו לפ"ק) זכיתי לדבר עמו על ספיקו הנ"ל וביאר לי דמצינו מציאות של "קול" אף לא של אדם שדנו בה מצד שומע כעונה והיה זה במתן תורה (ועי' לעיל, ועל כן ילה"ס נמי במציאות קול דעכו"ם ודוק היטב).

ויש לעיין למ"ש מרן שליט"א היכי הוא בשומע עכו"ם העוסק בשבע מצוות בני נח, דהתם מחד גיסא מצווה עליהם, ומאידך הא אינו מצווה על לימודם, ולכאו' י"ל דדמי למ"ש בשו"ת בית הלוי ח"א (סימן ו') גבי תלמוד תורה בנשים דליכא להם מצוות ת"ת זולת ידיעת הדינים, ע"ש (ועי' בס' ענפי משה על סדר שו"ע או"ח ח"א (סימן רע"ז) מ"ש בזה בס"ד, ע"ש).

סימן מג

בהחילוק דאיכא בין שחיטה לתרומה לענין קיומם במקום המטונף

הנה גיסי וידי"נ הרה"ג מוה"ר אליעזר אלבז שליט"א כתב בגליון אהלי העמוד היומי (גליון קי"ד) וז"ל הקשה מרן הגרד"ל שליט"א (גליון קי"ג) לשי' המושנ"ב (סי' ס') שלבית ציצית בלא כוונה עובר בעשה ולשי' בסי' תקפ"ח שכונה למצוה אסורה במקומות המטונפים איך לובשים ציצית בבית המרחץ ומנהג העולם שלובשים ציצית בבית המרחץ, הקושיה אינה ממנהג העולם לבד אלא יש להקשות מכמה דוכתי דשרי במקומות המטונפים אף דבעינן כונה למצוה, א. עי' דרכי תשובה (יור"ד סי' י"ט סקכ"א) דמוכיח ממש"כ הרמ"א שם שאם שוחט בבית המטבחים שהוא מקום מטונף יברך ברחוק ד' אמות קודם שיכנס לשם ולא ידבר עד אחר השחיטה הרי דרך משום הברכה הוא דאסור אולם עצם המצוה שרי, עכ"ל (וע"ש עוד מאי דנו"נ בדברי מרן שליט"א).

ובס"ד זכה שהשיבו מרן שליט"א אהא (בגליון קכ"ד) וז"ל ק יש חילוק בין תרומה לשחיטה שחיטה היא התקנת האכל דמתבני לשם האכילה להמית את הבע"ח, שאין אוכלים בע"ח בחייהם, ומחשבתו למצוה י"ל דאין חשובה דברי תורה בהאי גוונא שפעולתו היא התקנת האוכל, דבלא זה לא שייך לאכלו. והמחשבה למצוה בכה"ג היא כמחשבה כהה לגבי הכוונה לתקן האכל ולא דמי לתרומה שאין בהפרשתה התקנת אכל למאכל, עכ"ל.

וביאור הדבר פי' בהערה דשם דבבה"ל סי' תקפ"ח כ' וז"ל ואפשר שהטעם הוא דכיון דקי"ל דצריך כונה לצאת ידי המצוה שציוונו הש"י זה גופא ג"כ חשיב כדברי תורה, ע"ש. ואם כן יש לומר דלא נתחדש אלא כוונה גמורה שעושה לשם המצוה שציוונו השי"ת וזה שייך בתרומה וציצית שעושה כן לשם מצוה אבל שחיטה הרי עיקרה נדרשת לצורך התקנת המאכל וזו עיקר מחשבתו. ועל כן אף אם מכין לשם מצוה הוי מחשבה כהה וקלושה דפתיכא במחשבתו שעושה מצוה אבל אינו מכין להדיא לצאת ידי המצוה שציוונו השי"ת (ואם יהיה שוחט מופלג ביר"ש ויחשוב כן להדיא יהיה אסור לו לשחוט במקום המטונף) משא"כ תרומה וציצית שעיקרם לשם מצוה הרי זו עיקר מחשבתו בעשיית המצוה, ע"ש.

והרואה יראה דבדרכי תשובה גופי' (שם) כתב לחילוקי בין מצות נטילת ארבעת המינים דהוי מצוה חיובית הבאה לרצות במקום מטונף לבין שחיטה. וקמציין למאי דהאריך איהו גופי' לעיל מינה סי' א' (ס"ק א') בגדרי מצות שחיטה, ע"ש היטב. ודוק היטב לפום מאי

דמסבר בזה מרן שליט"א ומינה יש להעיר נמי אמ"ש בספר פקודת אלעזר (סי' פ"ו) בסו"ד דמה חילוק ישנו בין שחיטה לכיסוי הדם ע"ש ולהמבואר בדברי מרן שליט"א י"ל דאיכא לחילוקי בינייהו, ועמ"ש לקמן (סימן נ"ב) ע"ש, ועיין בספר בית מתתיהו לידידנו הרה"ג ר"מ גבאי שליט"א ח"ב (סימן ג') מאי דהאריך להפליא בענין עשיית מצוה במקום מטונף, ע"ש. ועי' בספרנו ענפי משה על סדר שו"ע או"ח חלק ראשון (סי' שמ"ב) מ"ש בענין מי שאינו יכול לקרות ק"ש מחמת שנמצא במקום המטונף סובב הולך אדברי המ"ב סי' ס"ב (ס"ק ט') וע"ש מאי דכתב לן בזה הגרי"מ שטרן שליט"א בעמח"ס שו"ת אמרי יעקב ובתו"ד אייתי למ"ש הדרכ"ת ע"ש. ועי' נמי בספרנו הנזכר (סי' תי"ב) מ"ש בס"ד בענין ברכה על טבילת כלים כשמי המקוה סרוחים ע"ש. וע"ע בס' ענפי משה בהל' ועניני ראש השנה (סי' מ"ג) מ"ש בס"ד בענין תקיעת שופר במקום המטונף (ועי' בס' ענפי משה בהל' ועניני פסח (סי' י"ח) בענין בדיקת חמץ בבית הכסא וי"ל). ועמדנו בזה נמי בכ"מ בתשובותינו גם אני אודך ואכמ"ל.

סח. _____ אם יוצאים ידי הזכרת יצ"מ באמירת עשרת המכות ♦ חובת דבר

סימן מד

אם יוצאים ידי הזכרת יצ"מ באמירת עשרת המכות

כתב המג"א סו"ס ס"ז וז"ל ואיתא בגמרא דף י"ג ע"ב שאם אמר הלכה שמוזכר בה יציאת מצרים יצא ונראה לי דכל שכן אם אמר שירת הים דיצא, עכ"ל.

ובהגהות חת"ס (שם) כתב אהא וז"ל ואני חוכך בזה מפני שלא נזכר בה יום צאתנו מארץ מצרים כי אם קריעת ים סוף, והתורה הקפידה (שמות ט"ז ג') למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים אלא שחכמינו ז"ל הוסיפו גם קריעת ים סוף ומשו"ה עדיף אמת ויציב מפרשת ציצית אבל שירת הים לחוד לא מהני. ועוד נראה לי דאם לא נתכוין לצאת ידי חובתו בקריאת שירת הים הרי לא יצא ידי חובתו דקיימא לן מצוות צריכות כוונה, עכ"ל (ועי' בספרנו ענפי משה על סדר או"ח חלק ראשון (סי' שנ"ט) מאי דכתיבנא בעזה"י לדון במ"ש הגרעק"א ז"ל בהגהותיו אדברי חתנו החת"ס ז"ל ע"ש).

ובהיותי אצל מרן שליט"א (ש"ק פ' וארא תשפ"ו) שמעתי דשאלוהו אם יוצאים ידי הזכרת יציאת מצרים באמירת עשרת המכות דם צפרדע וכו' ואמר מרן שליט"א "הם עדיין לא יצאו" (וביאור הדבר דבעינן לאדכורי את ענין יציאת מצרים ובשעת עשרת המכות טרם יצאו ישראל ממצרים ולא מהני).

סימן מה

אם חידוש בתפילה בעי שיהיה בפיו

שאלתי מקמיה מרן שליט"א בהמבואר בשו"ע או"ח סי' ק"ז גבי חידוש בתפילה אי בעי שיוציא חידוש זה בפיו או דסגי אף במחשבה, ואמר לי מרן שליט"א בתמיהה דמה הצד שיועיל (שלא בפיו) והרי הרהור לאו כדיבור (ובס' ענפי משה על סדר שו"ע או"ח ח"א (סימן תצ"ז) הבאנו מאי דאמר לן מרן שליט"א וציינו למ"ש הברכי יוסף סי' קי"ט (ס"ק ב') וז"ל פרנסה מבקש עליה בברכת השנים וגורי האר"י זצ"ל כתבו שיתפלל במחשבתו על הפרנסה בברכת השנים וישאל מזונותיו בפידוש בשמע קולינו עכ"ל. ולכא' הא קמן גדר תפילה במחשבה וע"ש מאי דהוספנו בזה. ומיהו הערנו דלכאורה יש לחלק בין היכא דהוא גדר תפילה דמיחייב בה מנוסח התפילה לבין תפילה שמוסיף, וגדר חידוש בתפילה הו"ל כתפילה דמיחייב בה, ודוק בזה).

סימן מז

הערות בעניני קידוש בפרק ערבי פסחים

א.

מאי מברך בקידוש דיום

פסחים (ק"ו א') ביום מאי מברך אמר רב יהודה בופה"ג, וכתב עלה מרן שליט"א בגליונותיו וז"ל בל"ע, ברייתא לעיל ק"ה א' אין בהם קדושה על הכוס לכ' פשטא דברכה על הכוס איכא [וע"ש רשב"ם (דבופה"ג לבד מברך)] ומ"ט לא פשטין מהתם קידושא רבא, עכ"ל.

הנה י"ל דהא מידע ידעה גמ' דהכא דבופה"ג מברכין אכסא אלא דמספק"ל לגמ' אי איכא ברכה מיוחדת אכסא ביממא, ועלה קאמר ר"י בופה"ג, ור"ל דלא תקינו לברוכי ביממא ברכה מיוחדת על הכוס מלבד בופה"ג, וכל זה לא הוי ידעין מגמרא דלעיל, דהא התם איתמר רק "שבת ויו"ט אין בהם קדושה על הכוס ויש בהן הזכרה בבהמ"ז", ולא נתבאר כלל לענין ברכה מאי, ומ"ש רשב"ם ז"ל דהתם (ד"ה אין בהן קדושה על הכוס) "כי אם בורא פרי הגפן לבד", לכאורה יליף לה מגמ' דקמן (ק"ו א') דאר"י בופה"ג, ודוק (ויל"ע מעובדא דרב אשי דאיכלע למחוזא וערשב"ם ד"ה ואגיד ביה ע"ש, ומצינו בקמאי דעות אי בקידוש היום מברכים עוד ברכות עי' בכל בו (סימן ט"ל) ובספר העיתים (סי' קמ"ג) ויש בזה אריכות בכמה דוכתי, וי"ל).

ב.

בעובדא דרב אשי דאמרו ליה ליקדיש לן מר קידושא רבא

פסחים (שם) רב אשי איקלע למחוזא אמרו ליה ליקדיש לן מר קידושא רבא אמר מכדי כל הברכות כולן בפה"ג אמרי ברישא אמר בפה"ג ואגיד ביה וכו' ופירשב"ם (שם, ד"ה ואגיד ביה) וז"ל האריך בו לדעת אם יסרהב אחד מהם לשתות ובכך יבין דבורא פה"ג רגילין לומר ותו לא שאל"כ היה אומר לו [לקדש] קידוש גדול של לילה כמנהגן ע"כ. וכתב עלה מרן שליט"א וז"ל ושרי ליה להוציאן ול"ח ברכה לבטלה לדידיה [כמנהגו] ועי' [ואע"ג דלכ' פלוגתא היא] ועי' בפלוגתת הפוסקים בעלמא אי שרי כה"ג [ואי חילוקי מנהגות הוי' (וכנר של יוה"כ) ליכא ראיא, מיהו ג"ז מחודש דחשיב בר חיובא ותפשוט מינה כה"ג בעלמא דשרי להוציא], עכ"ל.

הנה איכא לאתויי דבשו"ת חיים שאל למרן הגר"ח ז"ל ח"א (סימן צ"ט) דן בשליח ציבור מעיד שאין מברכים בר"ח ברכת ההלל ויקר מקרהו דבירך בעיר שמברכין ואשתפוך עליה חמימי מחכם אחר אשר גער בו דבירך ברכה לבטלה, ואחר דנו"נ בהא מייתי הח"ש ראייה דל"ה ברכתו לבטלה ומצי להוציא הרבים יד"ח מסוגיא דפסחים (ק"ו א') בעובדא דרב אשי הנ"ל וכדפירש רשב"ם ז"ל (דעליה קאי מרן שליט"א) ושכ"כ הר"ן, וקמוסיף הח"ש ז"ל למדנו דאע"ג דרב אשי ביום שבת לא היה נוהג לומר קדוש גדול של לילה ומסתמא הכי נהיגי באתריה דרב אשי אפ"ה אם במחוזא היו אומרים גם ביום קדוש של לילה היה אומר להם כמנהגם ולא סגי דלא היה מבטל מנהגם אלא שהיה אומר גם הוא כמנהגם והיה מוציאן ידי חובת ברכת קדוש גדול של יום שהיו נוהגים, עכ"ל.

איברא דבהגהות הגרא"מ הורו"ץ זלה"ה לפסחים (שם) כתב אדברי הרשב"ם ז"ל וצ"ע דאיך היה מברך מה שלדעתו הוא ברכה לבטלה ואולי סבור שלא קידשו בלילה ובוש לישאל מאי ניהו קידושא רבא, עכ"ל. ולפי"ז יל"ד בהאמור, וצ"ע.

ג.

לרב חונא רטעם אינו מקדש היכי הוא לגבי ד' כוסות

פסחים (ק"ו ב') אמר רב חונא טעם אינו מקדש, וכתב עלה מרן שליט"א ז"ל "עי' בליל פסח לענין ד' כוסות", עכ"ל. ויל"ע מאי מספק"ל למרן שליט"א בהא, דהלא אי חזינן דטעם אינו מקדש הגם דפעמים אפשר שיפסיד עי"ז קידוש מדאורייתא (וכגון אי לא כיון בתפילה לצאת ידי קידוש ועמג"א ומ"ב ריש סימן רע"א) אכתי כל שכן דנימא דאי טעם בליל פסח קודם קידוש שיפסיד ד' כוסות דהוו דרבנן. מיהו יתכן דאיכא לדחויי ולימא דשאני קידוש דאי לא קידש בליל שבת אית ליה תשלומין למחר כל היום וכמ"ש בשו"ע סימן רע"א (סעיף ח') ע"ש. ומשא"כ ד' כוסות דלית להו תשלומין. אכן כל דברינו המה רק את"ל דאסור בכל אכילה אם טעם קודם שקידש, אך את"ל דאינו אסור באכילה ואך דאינו יכול לקדש אפשר דכוונת מרן שליט"א לאסתפקי בגדר שתיית ד' כוסות דהא כוס ראשונה מד' כוסות הויא כוס דקידוש (עי' בשו"ע ונו"כ ר"ס תע"ב) וקוב"ה חדי בפלפולא דאורייתא, ועמ"ש מהר"ם חלאוו זלה"ה אגמ' דהתם ע"ש היטב, ויל"ד בכל זה (ועי' בספר מן הפסחים ח"ב (סימן ל"ה) ע"ש).

סימן מז

איסור הוצאה בלקיטת המן

כתב מרן שליט"א (דברי חכמים וחידותם, פ' בשלח) וז"ל עי' תוס' שבת דף ב' א' ד"ה יציאות ד"א אל יצא איש ממקומו" הוא לאסור מלאכת הוצאה כלומר אל יצא עם כלי ללקוט מן, ומשמע דאם עבר על זה והוציא אז במדבר כליו ללקוט מן התחייב משום מלאכת הוצאה, והנה במהר"ם שיף סנהדרין דף פ"ד ב' מבואר שפטור מקלקל בשבת הוא לאו דוקא מקלקל אלא כל דבר שאינו מתקן שאין חיוב במלאכה עד שיהא בה תיקון ממש ומעתה המוציא כלי ללקוט מן לחינם [שהרי לא ירד מן בשבת] יפטר משום מקלקל, וצריך עיון, עכ"ל.

ולפענ"ד נראה דל"ש למפטריה משום מקלקל דמאחר שיודע בבירור גמור שבשבת לא ירד מן (כאשר אמר השי"ת) מוכרח שכל מה שמוציא את הכלי הוי עבור הוצאת הכלי בלבד או עבור שאר צרכיו ולא עבור לקיטת המן, הא למה הדבר דומה למי שיוציא כלי לחוץ בימות החמה ויאמר שמוציאו בכדי לאסוף בו שלג, דבפשטות ל"ש לפוטרו מחמת כוונתו שאינה במציאות, וצ"ע בזה (ועי' בספר מושב זקנים עה"ת שמות (ט"ז, כ"ז וכ"ט), ויל"ע חזקוני לעיל מינה דפי' אהא דיצאו ללקוט המן שחיללו השבת בהוצאת כליהם, ואכמ"ל).

סִמֵּן מַח

בִּאֻפְנֵי מַפִּיס מוֹרְסָא בִּשְׁבַת

בַּמִּשְׁלֵט מֶרֶן שְׁלִיט"א (דְּבַר שְׁבַת, פֶּרֶשֶׁת מִטּו"מ) לְבֹאֵר הָא דַּמְפִּיס מוֹרְסָא חֲשִׁיב פֶּס"ר, דְּלִישְׁנָא דְהֶרָאבִי"ה (שְׁבַת, ס' קצ"ד) מְבֹאֵר דְּאִיכָא אֻפֵּן דְּהוּצָאֵת הַלִּיחָה בְּנֶקֶב שְׁאִין עֲלִיו שֶׁם פֶּתַח, וּבִיָּאֵר מֶרֶן שְׁלִיט"א דְּמִשְׁכַּח"ל הָא בְּתָרִי גּוּוֹנִי חֲדָא לְפִימ"ש הַבִּיאוּהוּ"ל ס' שִׁט"ז (ס"ז, ד"ה נְחֻשִׁים) דִּיש נֶקֶב קֶטֶן וִיש נֶקֶב שְׁמֹרְחִיב הַמְפִּיס אֶת הַפָּה (וְהוּא כְּדֹרֶךְ הַרּוּפָאִים וְכו') וְתוּ לְפִימ"ש בִּסְפָר שׁוֹשֵׁן עֲדוּת לְהַגְר"ז בְּאַסְקוּוּיָן זֶלַה"ה עַמ"ס עֲדִיוֹת דִּיש נֶקֶב שְׁנִסְתָּם מִיד אַחֲרֵי יִצְיָאֵת הַלִּיחָה דְּלֹא הוּי פֶּתַח, ע"ש.

הִנֵּה יֵשׁ לְדוֹן אִם כּוֹנֵת הַשׁוֹשֵׁן עֲדוּת דְּהוּ"ל נֶקֶב בְּלֹא חֲסֵרוֹן וְע"ד מ"ש בְּחֲסָדִי דוֹד אֶתוֹסְפֶתָא דְּעֲדִיוֹת (פ"א ה"ז ד"ה שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְכו') וְז"ל בְּתו"ד וְלִכְאוּרָה קֶשֶׁה דְּמָה בְּכָךְ שְׁאִינוּ מִכּוּיִן אֵלֹא לְהוּצִיא לִיחָה הָא כִּיּוֹן דְּמַפִּיס מִמִּילָא עוֹשֶׂה לֶּה פֶּה וְאִפִּי ר"ש מוֹדֶה בְּפִסְקֵי רִישִׁיָּה, וְתוּ צָרִיךְ בִּיָּאוֹר מֵאִי דִתְנֵן דְּלֹא אֶר"י לֹא הִיתֵר וְלֹא אִיסוּר מ"ט וּמֵאִי הוּא מִסְפֵּק"ל, הִילֵּכךְ פֶּרִישׁ הַכָּא דְּלֹא כָּל הַמְפִּיסִין שׁוּיִן בְּעִיקֵר הַמִּלְאכָה שֶׁהַמְפִּיס שְׁמֹנֶקֶב הַמּוֹרְסָא לְבַד אִין זֶה עוֹשֶׂה פֶּה שֶׁהִרִי הַנֶּקֶב חוּזֵר וְנִסְתָּם אַחֲרֵי אִיזוּ שְׁעָה וְא"כ אִין זֶה אֵלֹא לְהוּצִיא לִיחָה לְפִנֵּי שְׁעָתָא כִּי הִיכִי דְּלֹא לִיצְעָרִיָּה וּפְטוּר וּמוֹתֵר דְּאֶע"ג דָּאִפִּי נְמִי שְׁתִּשְׁאֵר פֶּתוּחָה וְהוּ"ל פֶּה מ"מ הוּאִיל וְלֹא עֲבִיד אֵלֹא נֶקֶב בְּלֹא חֲסֵרוֹן אִין זֶה פ"ר אֲבָל הַמְקַלְף דִּהִינּוּ שְׁמַחְתָּן הָעוֹר סְבִיב סְבִיב הִינּוּ כְּדֹרֶךְ שֶׁהַרּוּפָאִים עוֹשִׂין כְּדִי לַעֲשׂוֹת לֶה פֶּה שְׁאִינוּ יִכּוֹל לְחַזֹּר וְלִיסְתָּם וְלִכְךָ חִיִּיב דְּעוֹשֶׂה פֶּה מִמֶּשׁ ע"י מֵה שְׁמַקְלָף וּמוֹתְנִי נְמִי דִּיִּקָּא דְּמִשְׁ"ה תֵּנֵן אִם וְאִם דָּאֵל"כ הוּ"ל לַעֲשׂוֹת לֶה פֶּה חִיִּיב לְהוּצִיא לִיחָה פְטוּר עַכ"ל וְע"ש בְּכָל דְּבָרֵינוּ, וְע"ש בְּסו"ד דְּלֶהָאִמּוֹר יִתְבָּאֲרוּ דְּבָרֵי הַר"מ ז"ל בְּהִלְכוֹת שְׁבַת (פ"י ה"ז) ע"ש. וְאִמְנֵם יל"ע אִם כּוֹנֵת הַשׁוֹשֵׁן עֲדוּת דְּל"ה שֶׁם דִּפְתַּח עֲלֶה אֵלֹא הִיכָא שְׁנִסְתָּם מִיד, וְכַמ"ש מֶרֶן שְׁלִיט"א מְדַבְּרִינוּ, מִשְׁא"כ לְהַחֲס"ד דָּאִף אִם נִסְתָּם אַחֲרֵי אִיזוּ שְׁעָה וְכִלְיִשְׁנִי דְּמִיִּיתִינֵן כָּל דָּאִין חֲסֵרוֹן בְּהָעוֹר לֹא הוּי גָּדֵר דִּפְתַּח, וְאִין תַּח"י סִפֵּר שׁוֹשֵׁן עֲדוּת לְעִיּוֹנֵי בִיָּה וְצ"ע, וְטַפִּי מִינָה יל"ע אִם כּוֹנֵת הַבִּיאוּהוּ"ל כַּמ"ש הַחֲס"ד, וִיש לְהִתְיַשֵּׁב בְּזֶה, וְע"ע בְּמִרּוּמֵי שְׁדֵה עַמ"ס שְׁבַת (דף ק"ז א', ד"ה וְאִידֵךְ) מ"ש בְּתו"ד לְחִלּוּקֵי בֵּין פֶּתַח רַחֲב לְנֶקֶב בְּעִלְמָא שְׁתִּיכֵךְ נִסְתָּם, ע"ש. וִיש לְהַעֲרִיר דְּלִכְאוּרָה אִף לְהַחֲס"ד אִילוּ יַעֲשֶׂה פֶּתַח גָּדוֹל אִף שְׁלֹא יִהְיֶה בּוֹ חֲסֵרוֹן בְּהָעוֹר מ"מ כִּיּוֹן שְׁאִינוּ יִכּוֹל לִיסְתָּם ל"ה בְּכָלֵל הַהִיתֵר.

עד _____ באופני מפיס מורסא בשבת ♦ חיבת דבר

תו יש לדון בכל הא ממ"ש בסוכה (דף ל"ו א') גבי נקב באתרוג, ועי' בהגהות וחיל' הרש"ש (שם, ד"ה ניקב) מ"ש דנקב אינו נקרא אלא אם נראה וניכר, ועמ"ש מחולין (דף נ') גבי טריפות ומשבת (דף ק"ח) כל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב, ועי' מאי דכתיבנא בהא בס' ענפי משה בהלכות ועניני סוכה ולולב (סימן קכ"ד), ואכמ"ל.

סימן מט

במאי דהיה רבי מפזר ברכות ההבדלה וחוזר וסודרן על הכוס

פסחים (דף נ"ד א') רבי מפזרן רבי חייא מכנסן אמר רבי יצחק בר אבדימי אע"פ שרבי מפזרן חוזר וסודרן על הכוס להוציא בניו ובני ביתו, ע"כ.

וכתב עלה מרן שליט"א בגליונותיו (גליה לדריעה, פ' וירא) וז"ל "ולא חשיבא הפסק לבורא פרי הגפן ידידה", עכ"ל.

ויל"ע אי פשיטא כולי האי דרבי לא הקדים ברכת הבשמים והנר לברכת היין, ושמא ההכרח לזה ממ"ש בגמרינן "להוציא בניו ובני ביתו" דמשמע כסדר הבדלה דילהו, ואי נמי דיל"ע כשמקדים ברכת הבשמים והנר להיין אף כשהכוס קמיה אי מיקרי זה דסודרן על הכוס (ועי' פסחים דף ק"ג א' בשיטתיה דרבי יהושע בר חנניה נה"ק, ועי' בהג' הגרא"מ הורוויץ זלה"ה דהתם ברשב"ם ד"ה ורבה, ע"ש).

והא מיהא צ"ע אי איכא לדיוקי מלישנא דסודרן דנקטה גמ', דהנה בחי' הריטב"א (דנ"ד א') כ' וז"ל כתב הרי"ט ז"ל נראה לי שאין ברכת הבשמים בחזק (אולי צ"ל בחזרה) זו דההיא ברכת הנהנין הוא וכבר יצא ולא דמי לברכת היין של קידוש דהתם קידוש גורר אותה לעשותה חובה משא"כ בזה דאפשר להבדלה בלא עצי בשמים ואעפ"י שחוזר מריח בו, מ"מ נראה כאוכל לבטלה כדי שיברך, אבל מה אעשה שכבר נהגו העולם לחזור ולסדר ברכת עצי בשמים להוציא בניו וב"ב, ויש לי לומר דכשחוזר ומריח אינו נראה כמריח לבטלה, כיון שעושה כך להוציא אחרים והנאה חשובה היא זו מפני גרם מצוה שמוציא אחרים, ע"כ. והא חזינן דאע"פ דבגמ' אמרו "וסודרן" ס"ל להריטב"א ז"ל דרבי לא חזר אברכת הבשמים, ולפי"ז יל"ד נמי למאי דקמן.

תשובת מרן רבינו שליט"א

והן עתה זיכנו השי"ת שעלו דברינו על שלחן מלכים מרן רבינו שליט"א אשר כתב אדברינו בכת"ק וז"ל "לשון וסודרן היא כסדר הרגיל, ואי לא עביד כן היה לו לומר אומרן על הכוס", עכ"ל.

עו. _____ במאי דהיה רבי מפור ברכות ההבדלה וחוזר וסודרן על הכוס ♦ **חיבת דבר**

ונדפסה תשו' מרן שליט"א אדברינו בגליון אהלי העמוד היומי (גליון קכ"ט) וביארו שם בהערה וז"ל דהרי מה שאמרו בגמ' דרבי מפזרן היינו לאפוקי מדר' יהודה דאמר סודרן על הכוס, והיינו ודאי כסדר הרגיל, וא"כ כשאמרו חוזר וסודרן היינו כי הא ד"סודרן" דאמר ר' יהודה, ואף הריטב"א דאייתי' הרב השואל שליט"א לא קאמר אלא לענין ברכת הבשמים דר' יהודה לא איירי בה, אבל ברכת מאורי האש פשיטא דהיא בכלל "וסודרן" ודוקא בסדר הרגיל, עכ"ל.

סימן נ

העמדת בעלי חיים כלחי דופן ומחיצה

בשו"ע או"ח סי' שס"ב (סעיף ב') כתב דבכל עושים מחיצה וכו' ואפילו בבעלי חיים ובלבד שיהיו כפותים, ע"ש. ועי' בשו"ע סי' שס"ג (סעיף ג') דכתב גבי לחי דכשר אפילו מבעלי חיים שיקשרנו שם בחבלים לכתלי המבוי ביתדות שיוצאים מן הכתלים בענין שאינו יכול לרבוץ כדי שלא יתמעט גבהו מעשרה טפחים, ע"ש. ועיין נמי בשו"ע סימן תר"ל (סעיף י"א) דכתב גבי העמדת בהמה כדופן לסוכה דעושים מחיצה מבעלי חיים שיקשור שם בהמה לדופן, ע"ש.

ושאלתי ממרן שליט"א מה ההיתר להעמיד בהמה כלחי ומחיצה ודופן לסוכה והא אית ליה צער מהא (שאינה יכולה לזוז משם) והו"ל צער בעלי חיים, ואמר לן מרן שליט"א דכנראה שלצורך מותר וכדחזינן דרוכבים על גבי בהמה וכי זה לא צער לה, ועיין בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני עירובין (סימן נ"ו) מה שהארכנו בעזה"י בהאי ענינא, ע"ש.

עַח _____ אִם לְמַצְרִים הָיָה דִּינָא דְרִשּׁוֹת הַיַּחֲדָד ♦ חֵיבַת דָּבָר

סימן נא

אם למצרים היה דינא דרשות היחיד

בדרשות חתם סופר (דרוש לשבת הגדול ח"ב דף רל"ו ע"ב ד"ה ובזה יובנו) כתב בתו"ד וז"ל וכ' הלבוש שע"י ששמרו ישראל שבת כבר במצרים כמ"ש במדרש [שמו"ר א' ל"ב] ישמח משה במתנת חלקו שברר להם יום השביתה ביום השבת כידוע, ויו"ד ניסן היה אז בשבת, והם חללוהו עפ"י צוואת השי"ת ליקח כבשים לפסח ולקשרם ולהעבירם בר"ה ע"י זה הרגישו המצרים ושאלו מה היום שאינכם משמרים יום השבת והשיבו כן ציונו השי"ת ועי"ז נתקדש שם שמים עכ"ל.

ושאלתי מקמיה מרן שליט"א דבפשטות מצרים היתה מוקפת חומה והו"ל דינא דרה"י (ועי' סוטה י"ב א') דיוכבד נולדה בין החומות ומבואר בכ"מ דלמצרים היו שומרים בכדי שלא יוכלו לברוח הימנה וכו').

ואמר לן מרן שליט"א דאפשר שהיו מקומות פרוצים בלא חומה ובהם היו שומרים (וביאור דבריו דאין הכרח שהחומה הקיפה את מצרים מכל כיווניה באופן דהו"ל למצרים דינא דרה"י דיתכן שאמנם היו מקומות פרוצים בחומה ומה שלא יכלו לברוח הוא מחמת שהיו שם שומרים וממילא תו אית למצרים דינא דרה"ר, ועיין בספרנו ענפי משה בהל' ועניני עירובין (סימן נ"א) מה שכתבנו בכל זה והתם הבאנו לדברי מרן שליט"א הנ"ל, ע"ש).

סִימָן נב

אם כיסוי הדם בעי כוונה למצוה

במאי דכתב גאון ישראל מרן הגר"ד לנדו שליט"א (דבר המקדש, פרשת חיי שרה – תולדות) בתו"ד וז"ל וכן המכסה דם חיה ועוף ואינו מכוסה לשם מצות כיסוי הדם כאילו לא כיסה ומבטל מצוה שאין החיוב אלא קיום מצות כיסוי הדם ועשיית המעשה ללא קיום המצוה לאו כלום הוא וכן כיוצא בשאר מצוות, ע"ש.

הנה הן אמת דהכי משמע בביאורו"ל סי' תצ"ח (סי"ח, ד"ה אפילו דם בהמה) דאי לאו דמכוסה למצות כיסוי הדם מבטל בידים המצוה לפי הכלל דמצוות צריכות כוונה, ע"ש (ומרן שליט"א אייתי בדבריו הנ"ל להביאורו"ל ועמ"ש להעיר אדבריו).

איברא דמצאתי בספר יד יהודה מהג"מ יהודה ליבש לנדא זלה"ה האב"ד סדיגורא הלכות שחיטה סימן כ"ח (פירוש הארוך ס"ק ה' ד"ה מי ששחט הוא יכסה) דבריש דבריו כתב "ואי בעינן כונה למצות כיסוי הנה גבי שחיטה א"צ כוונה וכן גבי טבילה א"צ כוונה אך צריכין שיבואו מכח אדם דוזבחת וכן כאן חייבה התורה נמי שמי ששחט יכסה אבל אין צריך כונה לזה" וע"ש דנו"נ בזה ממ"ש הרמב"ן בחידושי חולין (דף ל"א ע"ב) ע"ש והדר כתב עלה דמצונו דכיסוי הדם קיל טפי במאי דכסהו הרוח כל זמן שלא נתגלה פטור מכיסוי.

תו כתב היד יהודה (שם) דנפק"מ מהא אי כיסה חש"ו, והוכיח דמדלא אמרו זולת כיסהו הרוח חייב לכסות ולא השמיעונו יותר רבנותא דאם כסהו חש"ו חייב לכסות מבואר דאם כיסו חש"ו הוי כיסוי וא"צ לכסות עוד אף אם נתגלה כיון שהם נמי בכלל שפיכה וגם הם נמי הוו בכלל בני"י הוי כיסויים כיסוי וקמוסיף נמי "ומכאן מוכח דא"צ כוונה כלל גבי כיסוי דגם אם עשה כמתעסק מהני אם רק נעשה מכוחו", ואייתי משו"ת בשמים ראש (סימן י"ח) דמתיר אף לכתחילה לומר לקטן שיכסה, אך דהיד יהודה גופיה כתב דלכתחילה אין נכון לעשות המצוה ע"י קטן אלא שאם נעשה המצוה ע"י בודאי דמהני. ובסו"ד נקט דגבי עכו"ם כיון שאינו בכלל זביחה הוי ככיסוהו הרוח ואי חזר ונתגלה חייב לכסות, ע"ש היטב.

ועי' ביד יהודה (פירוש הקצר, שם סק"ה) דכתב בהא "ונראה דהגם דבכיסוי צריך שיתן הוא וגם הוא מצוה החיובית ואינו דומה לשחיטה מ"מ משמע שבזה נמי דומה לשחיטה שא"צ שום כוונה רק שיבוא הכיסוי מכח אדם ואף אם עשה כמתעסק נמי מקיים המצוה וא"צ

פ. _____ אם כיסוי הדם בעי כוונה למצוה ♦ חִיבַת דָּבָר

לחזור ולכסות גם אם נתגלה מפני שכתוב ושפך וכסה א"כ הוא דומה לשפיכה". ועמ"ש גבי כיסוי חש"ו, ע"ש. ועי' בדרכי תשובה (שם, ס"ק ס"ב) מ"ש בדעת הפוסקים אי מהני כיסוי הדם על ידי חש"ו ע"ש בכל דבריו.

ויש לעיין אי לדברי היד יהודה מצי לברוכי על כיסוי הדם היכא דעביד להמצוה באופן דבלא כוונה (והיינו בתוך כדי דיבור), ואמנם הראני ידידנו הרה"ג ר"א הכהן טוויל שליט"א דבכה"ח יו"ד סי' ג' (ס"ק ב') כתב אהא דשחיטת חולין א"צ כוונה "ומיהו אע"ג דלא בעינן כוונה לשחיטה מ"מ לא מצי ברוכי ואפילו תוך כדי דיבור דהא לא נתכוין לשחוט, זבח תודה אות א'". ועמ"ש הכה"ח לקמיה (שם, ס"ק ב') ועיין נמי מ"ש המג"א סי' קנ"ח (ס"ק י"ג) גבי נט"י ובמ"ב (שם, ס"ק ל"ב) ע"ש בזה, וצ"ע אם יש לחלק בין שחיטה לכיסוי הדם, וי"ל.

סימן נג

מ"ט לא מייתי בשו"ע להא דפת של כותים אסורה

שאלתי ממרן שליט"א מאי טעמא לא הזכיר השו"ע בהל' מאכלי עכו"ם להא דפת של כותים אסורה (דעיין בערך למהריק"ש ז"ל סי' קי"ב דמייתי מהפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ח) דהוא חרם מימות עזרא שאסור לאכול פת כותים, ושבספר כפתור ופרח (פ"ה ד"ה על שתי האשרות) כתב שאפילו היכא שפת של גוי מותרת, של כותי אסורה, ועיין בילקוט שמעוני מלכים ב' (פרק י"ז) ועי' תוס' גיטין (דף י' ע"א ד"ה מצת) דמייתי לפדר"א הנ"ל). ואמר לן מרן שליט"א שאין היום כותים, ובגמרא חולין (דף ו' ע"א) מבואר דעשאום כגויים גמורים, ופסקו הרמב"ם להלכה (עי' ברמב"ם הלכות אבות הטומאות (פרק ב' ה"י) דכתב אחד הנכרי ואחד הכותי או גר תושב שחיתתן נבילה, ובכסף משנה (שם) מייתי לגמ' דחולין הנ"ל אמ"ש הר"מ ז"ל ואחד הכותי, ע"ש ועי' בפמ"ג יו"ד סימן ב' (שפתי דעת סק"ב) ע"ש). ועיין בספרנו ענפי משה בהל' מאכלי עכו"ם (סימן ב') מ"ש בזה.

סימן נד

ברעת התוס' אם בנישואין מקדשין לפני הברכה

כתבו התוס' בפסחים (ק"ב ב' ד"ה שאין) וז"ל וברכת אירוסין ונישואין נהגו לומר על שתי כוסות וטעמא וכו' ונהגו לקרות כתובה בינתיים והוי הפסק, וכתב עלה מרן שליט"א בגליונותיו (גליה לדרעיה, פ' משפטים) וז"ל מעשה קידושין וי"ל. שו"ר דזה אינו דדעת תוס' כפי הנראה דמקדשין לפני הברכה וכמנהג שהזכיר בהגה"מ פ"ג מאישות אות ס', עכ"ל.

ויל"ע מ"ט כתב זה מרן שליט"א בלישנא דכפי הנראה, דהא הכי כתבו התוס' פסחים (דף ז' ע"א, סוד"ה בלבער) בהדיא וז"ל ותדע שהרי ברכת אירוסין אינו מברך אלא אחר אירוסין, ע"כ. ועי' במרדכי פסחים (סי' תקל"ט) דכ' בסו"ד ועוד אומר רבינו תם דכל היכא דאחד מברך והמברך אינו עושה המצוה מברך לאחריו תדע דהא גבי ברכת אירוסין מברך לאחר אירוסין, ע"כ. ומייתי להו מרן הב"י ז"ל באהע"ז סי' ל"ד, ע"ש.

ודחיקא למימר דס"ל למרן שליט"א דתוס' דקמן לא ס"ל כתוס' דלעיל, דהא הוי בחדא מסכתא, ועי' בשה"ג להגר"ח ז"ל (ערך תוספות) מש"כ בכע"ז, ויש מזה בכמה דוכתי, ושמא י"ל דשאני מס' פסחים דמבואר דהויא כשתי מסכתות (ועי' בחי' המאירי ריש מס' פסחים ור"פ תמיד נשחט מ"ש בהאי ענינא). מיהו צ"ע אי הוו כשתי מסכתות נמי לענין זה. ותו העירני ידידנו הרה"ג ר"א הכהן טוויל שליט"א דחזינן במרדכי דמייתי תוספות אחריני לפ' ערבי פסחים, ע"ש. ולפי זה אפשר דהוי משני בעלי התוס', ועיין בקובץ מנורה בדרום (גליון פ"ב, עמוד ע"ד) מ"ש להוכיח דתוס' דפרק ערבי פסחים מבעה"ת אחרינא נינהו, ע"ש היטב, והוא סייעתא להמבואר, וכתבתי כל זה בדרך אפשר בביאור לישניה דמרן שליט"א, וצ"ע.

ועיין נמי בספר הישר לר"ת חלק השו"ת (סי' מ"ה ס"ה וסי' מ"ז ס"ז וסימן מ"ח ס"ח) מאי דנו"נ ר"ת ורבינו משולם בענין ברכת אירוסין ונישואין על כוס אחת או על ב' כוסות ומ"ש בזה מרש"י ז"ל, ע"ש, ואכמ"ל.

סימן נה

צוואות אב ואם הסותרות זו לזו למי יקדים

מייתי מרן שליט"א (דברי חכמים וחידותם, פ' ויגש) דבשו"ת רעק"א (סימן ס"ח) השיב בעסק צוואת אִם שהיתה נגד צוואת האב שלאיזה שירצה יקדים, והרי זה כגרושה של"ש לומר אתה ואמך חייבים בכבודו ה"נ במתה אמו המוות יפריד ביניהם, ומה הפרש יש בין פירוד גירושין לפירוד מיתה. ואייתי עלה הגרעק"א ז"ל מס' לזית חן (פ' ויגש) דכתב עה"פ (בראשית מ"ו א') ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק (וערש"י שם) לחלק שבחיי אביו מחוייב בכבוד אבי אביו יותר מכבוד אביו, ואתה ואבך חייבים בכבוד אבי אביו, אבל אחר מיתת אביו לא, ע"ש.

והעיר מרן שליט"א דלכאורה יש הפרש בין גירושין למיתה למ"ש התוס' בב"ב (דף ק"ד ב' ד"ה מה) דלאחר מיתה מיקרי האשה שארו דבעל [ואף דבמתים חפשי קרינן בה ואינה חייבת במצוות, הרי מה שאמרו אתה ואמך חייבים בכבודו אין זה מצד מצוה שמה"ת אין אשה חייבת בכבוד בעלה ואינה משועבדת לשמשו ועל כרחך סברא היא שראוי שתכבד את בעלה ומאי שנא אחר מיתה], (ובהערה דשם מייתי דתו' דיבמות (נ"ה ב' ד"ה לאחר) פליגי אתוס' דב"ב וכו' "ודבריהם תמוהים כמו שתמה עליהם הרש"ש שם עיי"ש"). ואמנם כתב מרן שליט"א דסברא היא שאין חיוב מצות כבוד אלא בדרה עמו ולא לאחר מיתה וה"נ בדוגמת אביו ואבי אביו דודאי בנו הוא לאחר מיתה שהרי יורשו בקבר להוריש לבניו וכמ"ש בב"ב (שם) ומ"מ אין מוטל עליו כבוד אביו אחר שמת, אתו"ד.

והנה אמנם מדברי תוס' דבב"ב הנ"ל נראה דס"ל דמיקרו הבעל והאשה שארו זה לזה אף לאחר שמתו שניהם (ויל"ע מסוגיא דיבמות), איברא דיתכן דכל זה דייקא להנידון דהתם דמיירי בנחלות דבזה היה שייכות דשאר כשמת הבעל כלפיה, וירושתה מיתלא תליא עדי מיתתה, וכה"ג יתכן שירשנה במותה מהאי טעמא, ברם בענינים הנוגעים אחר שמתו שניהם נראה דתו אין שום שארות ביניהם וממילא בנידון הגרעק"א ז"ל י"ל דשפיר אינו צריך לבכר את רצון האב.

מיהו שבת וראיתי בצמח דוד על שו"ת רעק"א (שם) דכתב לחילוקי בין גירושין למיתה דבנתגרשה חייב הבן לעשות מה שציותה האם משום רצונה של עתה, ועתה אינה חייבת בכבוד אביו ואף כי ציותה מקודם מ"מ כיון שעומדת עתה ברצונה ובציוויה א"כ הרצון של

פר.....צוואות אב ואם הסותרות זו לזו למי יקדים ♦ **חייבת דבר**

עכשיו עושה על הבן התחייבות וכיון שעתה אינה חייבת בכבוד אביו שניהם שווים "אבל בצוואה לאחר מיתה כיון דעתה ליכא רצון האם שיחייב אותו עתה ורק משום רצונה שלפני מיתתה יכול לחייבו כיון שהיתה אז חייבת בכבוד אביו אין רצונה של אז שהוא נגד רצון האב יכול לחייבו. נהי לאחר מיתתה אינה חייבת בכבודו מ"מ אינה רשאה לצוות בחייה לעשות לאחר מיתתה דבר שהוא נגד רצון בעלה לפי שעוברת בשעת הצוואה על רצונו, ועתה אינה רשאה לעבור על רצונו", ע"ש.

ואפשר דהגרעק"א ז"ל סבירא ליה דכל שאינה עוברת בפועל על רצונו בחייו שפיר רשאה להחיל בחייו "רצון" שיתברר אחר מיתתם למעשה בפועל נגד רצונו.

תו יש לעיין אי בנידון הגרעק"א ז"ל מת האב קודם ואי בכה"ג שייך דין קדימה משום צוואתו דקדמא (עי' בענינא דכבוד אבי אביו מ"ש רמ"א ז"ל בשו"ע יו"ד סי' ר"מ (סעיף כ"ד) ומ"ש הנו"כ דהתם, ואכמ"ל).

סִימָן נו

בְּשִׁטַּת הָרֵמֶב"ן ז"ל גְּבִי חֲמוּתוֹ אַחֵר מִיתָה

אֵייתִי מֶרֶן שְׁלִיט"א (דְּבָרֵי חֲכָמִים וְחִידוּתָם, פֶּרֶשֶׁת כִּי תִבָּא) לְדַעְתִּיהָ דֵּהֶרֶמֶב"ן ז"ל (יְבֻמוֹת דף צ"ח) שְׁחֲמוּתוֹ אַחֵר מִיתָה אֵין בֶּה לֹאֹ וּמִיתָה אֵלֶּא רַק אִיסוּר אֲרוּר (ע"י דְּבָרִים כ"ז כ"ג) וְכַתֵּב מֶרֶן שְׁלִיט"א דצ"ע אִם גָּדֵר אִיסוּר אֲרוּר הוּא כְּאִיסוּר לֹאֹ לְכָל דִּינֵי הַתּוֹרָה, תוּ דֵּן אֵי גַם הִיא מוֹזֶהֶרֶת בְּזֶה וְצִידֵד דְּסִתְמָא דְּמִילְתָּא מִשְׁמַע דֶּאֱפֵי הִיא בְּכָלֵל הָאִיסוּר, וְסוּ"ד דֵּן לר"ע דִּישׁ מִמְזֵר בְּחִי"ל (יְבֻמוֹת מ"ט) וְנִחְלָקוּ בְּדַעְתּוֹ בְּחִיבֵי עֲשֵׂה מֶה דֵּין חֲמוּתוֹ אַחֵר מִיתָה שֶׁהִיא בְּאֲרוּר וְקִמְצִיין לְסוּגִיָּא דְּקִידוּשִׁין (דף ס"ח) אֲתוּ"ד.

הִנֵּה יֵשׁ לְדוֹן בְּזֶה דְּבִשׁוּ"ת חֲתָם סוֹפֵר חֶלֶק שִׁישִׁי (סִימָן ק"ב) מֵייתִי לְדִגְמִ"ר (אֲהַע"ז סִימָן ט"ו) מ"ש עֲפִ"ד הָרֵמֶב"ן וְכַתֵּב עֲלֶה הַחֲתָ"ס בְּתוּ"ד וְז"ל וְהִנֵּה מִשְׁכַּח דְּבִחְמוּתוֹ לִכְאֵ אֵלֶּא אִיסוּר בְּעֵלְמָא וּמִבּוֹאֵר דְּעכ"פ אֲרוּר הוּא אִיסוּר עֲשֵׂה אוּ יוֹתֵר מִמֶּנּוּ דֹּאֲלֵת"ה תִּיקְשָׁה בְּקִידוּשִׁין ס"ח ע"א דְּקֹאֲמֹר מִי כְּתִיב תִּהְיֶינָה לִכְהֵן וְנִדְחָק שְׁבָקִינֵן לְקֹרֵא וְכו' אֲמַאי לֹא מִתּוֹקֵם לִיה בְּחֲמוּתוֹ אַחֵר מִיתָת אֲשֶׁתּוֹ אֵלֶּא ע"כ דְּעכ"פ אִיסוּר עֲשֵׂה [מִיָּהָ הוּא] וְאֵין קִידוּשִׁין תּוֹפְסִין לר"ע, עכ"ל. וְדוּק בְּגִדֵּר הָאֵי אִיסוּרָא וְכֵן נִמִּי בְּמַאי דְּקִמְצִיין מֶרֶן שְׁלִיט"א לֵהֵא דְּקִידוּשִׁין מִמ"ש הַחֲתָ"ס ז"ל (וְעִי' בִּשְׁו"ת אֲבָנֵי נֹזֵר חֲאֹו"ח ח"ב (ס' ש"ט"ז סק"ג) מ"ש לִמ"ד הַבַּעֲרָה לֵלֹאֹ יִצְאֵת מִמִּילָא בִּיּו"ט דְּמִלְאכָה בְּלֹאֹ הַבַּעֲרָה הוּיָא אִיסוּרָא בְּעֵלְמָא וְעוֹד פְּחוּת מִלֹּאֹ וּבְמוֹסָגֵר הָעִיר דְּכַע"ז חֲמוּתוֹ לֵאחֹר מִיתָה לְקַצֵּת פּוֹסְקִים דֵּהוּא אֲרוּר בְּעֵלְמָא, ע"ש).

וְהִנֵּה לְכֹאֲוֹרָה יֵשׁ לְצַדֵּד דֶּאֱפֵי אִיהִי קִיִּימָא בְּאֲרוּר דֵּהִנֵּה בְּסִנְהֶדְרִין (דף ע"ו ב') אֵי רְבֵּא אֲמֹר חֲמוּתוֹ לֵאחֹר מִיתָה אִיכָא בִּינִיָּהוּ ר"י סִבֵּר חֲמוּתוֹ לֵאחֹר מִיתָה בְּשִׁרְפָה וְר"ע סִבֵּר אִיסוּרָא בְּעֵלְמָא, וְהִר"מ ז"ל בִּהַל' אִיסוּרֵי בִיָּאָה (פ"ב ה"ח) כְּתֵב וְז"ל בֹּא עֲלֶיהָ לֵאחֹר מִיתָת אֲשֶׁתּוֹ הִרִי אֵלֹ בְּכֹרֶת וְאֵין בֵּהֵן מִיתָת ב"ד שְׁנֵאֲמֹר בֹּאֵשׁ יִשְׂרָפוּ אוֹתוֹ וְאֲתֵהֵן בְּזִמָּן שְׁשִׁתִּיהֵן קִיִּימוֹת שֶׁהֵן אֲשֶׁתּוֹ וְזוֹ שְׁבֹא עֲלֶיהָ הִרִי הוּא וְהָעֵרֹוה נִשְׂרָפִין וּבְזִמָּן שֶׁאֵין שְׁתִּיָּהן קִיִּימוֹת אֵין שֵׁם שִׁרְפָה, ע"כ. וְעִי' בְּמ"מ (שם) דְּמ"ש הִר"מ ז"ל דֵּהִרִי אֵלֹ בְּכֹרֶת הֵיִינוּ דְּקִמְפְּרֵשׁ דְּזֵהוּ מ"ש ר"ע בְּגִמ' דֵּהִתֵּם אִיסוּרָא בְּעֵלְמָא, ע"ש. וּמִבּוֹאֵר מִדְּבָרֵי הִר"מ ז"ל דְּכָל שֶׁאֵין שִׁרְפָה "הִרִי אֵלֹ בְּכֹרֶת" וְהֵיִינוּ דִּתְרוּוִיָּהוּ בְּכָלֵל הָא. וּמִיָּנָה לְכֹאֲוֹרָה דֵּהִנֵּה רְבוּתָאֵי דְּפִלְגִי עַל הִר"מ ז"ל וְסִבֵּרֵי דְּמ"ש ר"ע אִיסוּרָא בְּעֵלְמָא הֵיִינוּ אֲרוּר, דֹּאִית לָן לְמִימֵר דִּלֹא שְׁנֵא וְקֹאֵי אֲתִירוּוִיָּהוּ.

סימן נו

בדינא דאמר לחתנו שילמד עם בנו וישלם לו דפטור

כתב מרן שליט"א (דברי חכמים וחידותם, פ' שמות) וז"ל בנתיבות סי' פ"א סק"א כתב שמי שאמר לחתנו תלמד עם בנך ואני אשלם לך, פטור, שהרי זה כמו שיאמר עשה תפילין לעצמך שאין חיוב שכירות בפעולה שהיא לטובת הפועל, ולכא' לא דמי, דכאן סו"ס הוא גם לטובת אחר היינו נכדו, וכל שבלי הבטחת שכר לא היה עושה הרי זו שכירות ונתחייב לשלם עכ"ל, וע"ש בכ"ד.

ואפשר דיש לומר דמאחר שאין להקטן חיוב ללמוד מדנפשיה זולת מה שהאב חייב ללמוד ממילא זה לא מיקרי טובה לאחר לענין דנימא דיתחייב חותנו למיחב לו שכר משו"ה, דאין כאן אלא מצוה דאב ללמד את בנו ודיינינן ליה כתפילין גביה, זולת אי נימא דיל"ד בזה מדין חינוך וגדרו, ודוק היטב (ועי' בספר ראשון לציון להאווה"ח הק' הל' מלמדים סימן רמ"ה ס"ד מ"ש גבי אי חייב להשכיר מלמד לבן בנו, ע"ש, ואכמ"ל).

ובעיקר מאי דכ' הנתיב"מ דהיכא דחייב לעשות הדבר אין בזה חיוב שכירות, הקצוה"ח (שם) פליג אהא, ובמילואי חושן על הקצוה"ח (שם) כתב דלכאורה פלוגתייהו כפלוג' דהרמב"ן והריטב"א ביבמות (דף ק"ו א') דהרמב"ן כ' שרופא יש לו שכרו משלם כי חכמתו מכר לו והיא שוה דמים הרבה, וי"מ דטעמא דמתני' משום דחייב להצילו מדין השבת אבידה, ולדבריהם אין לרופא אלא שכר בטלה ולא מסתברא וכו', והריטב"א כתב כדעת הי"מ, ועמ"ש להעיר מקידושין (דף ח' ב') בעי רב מרי כלב רץ אחריה וכו' ודבאבני מילואים סי' כ"ז (ס"ק י"ח) כתב דביאור איבעיא דגמרא אי כה"ג שחייב לעשות הדבר איכא להא תורת כסף וא"כ הוי ספיקא דדינא, וצ"ב ממ"ש איהו גופיה בקצוה"ח הנ"ל, וע"ש.

ומ"ש מרן שליט"א בשלהי דבריו וז"ל ועל דרך דרוש יש להביא מהכתוב בדברי בת' ליוכבד היליכי את הילד הזה, ופירש"י הי שליכי, והיניקיהו לי ואתן שכרך משמע שיש דין שכירות הגם שעשתה עבור עצמה, עכ"ל.

לכאורה יל"ע בזה דהן אמת דבתיה נתנבאה ולא ידעה מה שנתנבאה באמרה "היליכי", איברא דמאי דאמרה "ואתן שכרך" זהו לפום מאי דלא ידעה שהיא אִם הילד (ור"ל דמילת היליכי לבדה היא בנבואה), ואולי דמרן שליט"א מפרש דואתן שכרך נמי הוי כחלק

חיבת דבר ♦ סימן נו. _____ פז

מהנבואה, אמנם בסוטה (י"ב ב') ובמדרש רבה שמות (א' כ"ה) משמע דהווי תרי מימרי, וצריך עיון בזה.

ובהיותי אצל מרן שליט"א (ש"ק פ' וארא תשפ"ו לפ"ק) שמעתי דשאל לו ידידנו הרה"ג רי"מ אקוקה שליט"א דאעיקרא דמילתא צ"ע מאחר שאשה אינה חייבת להניק את בנה ואך שמשועבדת לבעלה בזה, והשיבו מרן שליט"א שהיא נהנית מזה (ואם כן הו"ל כעושה לעצמה).

פח _____ ערל שהזיק אי מיפטר מתשלומין לשי' ר"נ בן הקנה דאין כרת ותשלומין ♦ **חיבת דבר**

סימן נח

ערל שהזיק אי מיפטר מתשלומין לשי' ר"נ בן הקנה דאין כרת ותשלומין

כתב מרן שליט"א (דברי חכמים וחידותם, פרשת לך לך) וז"ל שיטת הראב"ד (ריש הל' מילה) שכל יום שלא מל את עצמו הוא עומד באיסור כרת, ולכ' הכונה בכל רגע ורגע, ולפי זה נמצא שלר' נחוני' בן הקנה שיש פטור קלב"מ על חיוב כרת ערל שהזיק פטור מתשלומין, שפטור קלב"מ הוא גם בעונש שלא בא על מעשה, כמו שכתב ההפלאה (כתובות ס"ג ד"ה המורד) שאם היה לוקה על לא יגרע, לא היה המורד באשתו חייב בתשלומין, מפני שאינו לוקה ומשלם, וגם אם נאמר שאם מל אח"כ נפטר מכרת, הרי מ"מ בשעת ההיזק היה עונשו כרת, ולכל הפחות אם לא ימול בסוף, יפטר מחיוביו, וצ"ע, עכ"ל.

ולפענ"ד יש ליישב זה בהקדים דהנה הר"מ ז"ל הל' מילה (פ"א ה"ב) כתב נתעלם מב"ד ולא מלו אותו כשיגדיל הוא חייב למול את עצמו וכל יום ויום שיעבור עליו משיגדיל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצות עשה אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד, ע"כ. והראב"ד ז"ל כתב עלה וכי משום התראת ספק פוטרינ אותו מן השמים וכל יום עומד באיסור כרת, ע"כ. ונחזי אנן דהן אמת נראה דהראב"ד ז"ל קאתי לפלוגי אדברי הר"מ ז"ל גבי עונש כרת והוא כדמתמה דאטו משום דהוא כגדר התראת ספק (דהא בידו למול עצמו) נימא דלא מיחייב כרת אמן שלא מל עצמו, ואיברא דאת"ל דכוונת הראב"ד ז"ל למימר דמיחייב בכרת גמור ככל כרת מ"ט לא נקט בלישניה וכל יום "חייב" כרת ואך דכתב דכל יום "עומד" באיסור כרת (ופוק חזי דאף הר"מ ז"ל נקט בלישניה אבל אינו חייב כרת עד וכו', ע"ש).

אכן י"ל בזה לפימ"ש מרן ז"ל בכסף משנה (שם) [ושכ"כ מרן ז"ל בב"י הל' מילה סימן רס"א] וז"ל ודעת הראב"ד שמיום שגדל ולא מל הוא חייב למות בקיצור שנים אלא שאם מל נפטר מהחיוב ההוא וזהו שכתב ובכל יום עומד באיסור כרת כלומר ראוי הוא בכל יום ליכרות ולמות בקיצור שנים כלומר דאע"ג דדמי לעושה דבר שאפשר שיבא לידי חיוב ועדיין לא בא לידי חיוב שאני זה שבכל יום הוא עובר בודאי על מצוותו של מקום ואע"פ שאינו מתחייב כרת לגמרי מ"מ באיסור כרת הוא עומד בכל יום וראוי ליכרות. ומה שהזכיר התראת ספק לדוגמא בעלמא נקטה דהא התראה אין לה ענין אלא בדיני אדם ולא בדיני שמים, והיינו לומר שאפילו למ"ד התראת ספק לא שמה התראה לא אמר כן אלא לפוטרו

מדיני אדם אבל מ"מ חיוב שמים יש עליו מפני שעשה מעשה שיוכל להמשך ממנו חיוב מיתה וזה שמביא עצמו למקום שאפשר לו להתחייב כרת ועוד שהוא עובר בכל יום על מצות הבורא דין הוא שיתחייב בכל יום למות בקיצור שנים, ע"כ. ומדברי מרן ז"ל נראה דפירושי קמפרש לדברי הראב"ד ז"ל דל"ה חיוב כרת לגמרי ואך דעומד הוא באיסור כרת וכדמסבר לה באר היטב, ומהשתא אפשר דכל מאי דפטר ר"נ בן הקנה הוא דייקא אהיכא דאית ליה חיוב כרת גמור ומשא"כ בנד"ד דל"ה כרת גמור תו לא מיפטר מתשלומין, ויש להתיישב בזה היטב, וה' שנותינו יאריך (ועי' בספר אדבר דבר לידידנו הרה"ג רא"ד ברנד שליט"א חלק א' (סימן ל') מש"כ בזה, ע"ש).

סימן נט

הצלת אוהב או שונא

בהיותי אצל מרן שליט"א (ש"ק פ' וארא תשפ"ו לפ"ק) שמעתי דנשאל מידידנו הרה"ג רא"ש דונט שליט"א היכא שיש לו אפשרות להציל אוהב או שונא במה יבחר (דבב"מ (דף ל"ב) מבואר גבי מצות פריקה וטעינה שיבחר בשונא דלכופ יצרו עדיף).

ואמר מרן שליט"א דהשונא הרי הוא עבריין (עי' פסחים דף ק"ג ב') וע"כ דיש להציל את האוהב (וכדיני קדימה דאיתאמרו בהוריות דף י"ג א') [והובא זה נמי מרשימותינו בגליון אמתחת בנימין (גליון ס"ה), וע"ש עוד מזה].

ואיכא לאוסופי עלה דבשו"ת שבט הלוי חלק י"א (סימן ע"א ס"ק ג') כתב להגרש"א שטרן שליט"א וז"ל ואשר שאל למ"ד בש"ס ב"מ לענין פריקה וטעינה דאוהב ושונא דמצוה להקדים השונא לכופ יצרו, ושאל כבודו אם כן הדין גם בצדקה כששני עניים לפניו אחד אוהב ואחד שונא, לענ"ד דאינו דומה למצות פריקה וטעינה שהוא דין ממון או צער בע"ח, משא"כ צדקה שנוגע להחיות נפש מישראל הלא איכא דרגות למי קודם להחיות וכמבואר ביו"ד סי' רנ"א ס"ט, ואם באמת שני עניים שוין ממש בדרגא יתכן ששייך מה ששאל כב', אבל גם צל"ע, ועי' מש"כ בס' אהבת חסד לבעל הח"ח דיני הלואה פ"ד אות ג', עכ"ל.

ובספר ידיו אמונה לידידנו הרה"ג ר"ש ויסברג שליט"א (עמוד קכ"ג) מייתי דראה במכתב כ"י דשאל הגרש"א שטרן שליט"א ממו"ר מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל למ"ש באהבת חסד (פ"א ס"ד) דמה שמצינו בב"מ (ל"ב ב') קדימת שונא בפריקה וטעינה לכופ יצריה אינו רק במצוה זו אלא ה"ה בקדימה בהלואה, ויל"ע אם ללמד על הכלל כולו יצא ואף לענין הצלת נפשות יש לנו לומר דיש קדימה בשונא או"ד דלא מצינן למילף מפריקה רק על הפסד ממון וגמ"ח בממון אבל לא לענין תורת הצלת נפשות, והשיבו מו"ר מרן הגר"ח זצוק"ל דדברי הח"ח חידוש וגם לדבריו יתכן דלענין פיקו"נ שוין הן ע"ש. והא מיהא משמע מדברי מו"ר מרן זצוק"ל דלענין הצלה אפשר דאין עדיפות לאוהב על שונא ושונים הם, וע"ע בידיו אמונה (שם) מ"ש דבקובץ עיון הפרשה גליון מ"ה (עמוד ס"ט) שאלו למו"ר מרן זצוק"ל במי שיש לו ב' קיתונות מים ויכול ליתן א' מהם רק לא' מב' בני לויא שעמו ואחד מהם שונא אם יקדימו לכופ יצרו והשיב עי' בחזו"א חו"מ בליקוטים (סי' כ' לדף ס"ב א') עי"ש, ועמ"ש נמי מגליון אמתחת בנימין (גליון ס"ח) משמיה דמרן רבינו שליט"א ואכמ"ל.

סימן ס

באיסורא דגונב נפש

כתב מרן שליט"א (דברי חכמים וחידותם, פ' יתרו) להעיר אמ"ש החזו"א ב"ק (סי' י"ט סק"ג ד"ה ובזה, במוסגר) גבי חיובא דגונב נפש "וגם צריך גנבה דמיטמר מאינשי דלא מצינו דין גונב נפש בגוזל נפש" דצ"ע בזה ממ"ש החזו"א גופיה לעיל מינה (ד"ה שם תוד"ה עבדי) ואפי' נכנס מעצמו והחזיק בו הוא בכלל גונב נפש, ע"ש. והרי כה"ג בממון אין לו שם גניבה אלא גזילה, תו אייתי מרן שליט"א דבשו"ת ר"ב אשכנזי ח"ג (סימן ט"ל) כתב דליכא חיוב מיתה רק בגונב נפש ולא בגוזל נפש. "אבל אם תקף באחד מישראל לפני אחיו ונשתמש בו ומכרו אינו חייב והיינו טעמא דעשוין בעלי זרוע ליפול וכיון שידעו בו ישראל דנמכר עכ"פ יפדוהו והרי אינו אבוד משא"כ בגונב דלא ידע בו אדם בגניבתו והרי הוא אבוד לעולם", ושכ"כ המנ"ח (מצוה ל"ו בסו"ד) אתו"ד.

ולפענ"ד יש ליישב זה בהקדים מאי דקחזינא מטין מספר מנחת סולת מהגרד"צ זעמאן זלה"ה הי"ד (מצוה ל"ו) דכתב דלדעת ר"ב אשכנזי ז"ל (דמייני מרן שליט"א) דטעמא דגוזל נפש לא מיחייב משום שקרוביו יודעים ממנו ואינו אבוד מהם, אכתי ליסטים מזויין שגנב נפש פטור לכו"ע, דאף אי דינו כגנב מ"מ קרובי הנגנב יודעים שנלקח ואינו אבוד מהם, ע"ש היטב. ומהשתא יש ליישב נמי מאי דהעיר מרן שליט"א אדברי החזו"א, והיינו די"ל דכל שנכנס מעצמו תו הוי ליה כגניבה מה"ט דהוא כמעשה דמיטמר מאינשי ולא ידעו מהא קרוביו, ול"ד לגזילה דעלמא, וע"ע במ"ש הגר"י פערלא זלה"ה בביאורו לסה"מ דרס"ג (כרך ב', ל"ת צ"א, דף קכ"ח א' מדפי הספר, ד"ה ובעיקר) ע"ש היטב, ודוק למאי דקמן.

ועי' בצפנת פענח הל' מתנות עניים (פ"ה ה"א) דכ' בתו"ד "ועי' בירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב גבי גונב נפש דמשמע שם דרק גונב ולא גזלן" וכו'. והכי איתא בירו' דהתם "הידינו גנב הידינו גזלן אמר רבי הילא גנב בפני עדים גנב בפני הבעלים גזלן הוא", ע"כ. ולכאורה כונת הצ"פ דמהא דדיינין בירושלמי מה בין גנב לגזלן, והא הירושלמי קאי אהך מתניתא דגונב נפש, ש"מ דדייקא גונב נפש הוא דמיחייב ולא גוזל נפש.

סימן סא

בענין הגנוב נפש ונשתטה הגנוב

והתעמר בו כשהוא בשטותו ושוב נתרפא ומכרו והמסתעף

כתב מרן שליט"א (דברי חכמים וחידותם פ' כי תצא) דבחיוב גניבת נפש איכא ג' ענינים גניבה עימור ומכירה, ואמנם הגניבה והמכירה איסורי לאוין ניהו, וצריכים התראה, דהמיתה באה על שניהם, משא"כ עימור דאין בו לאו ואי"צ התראה אלא הוא תנאי בעלמא ומספק"ל למרן שליט"א בגוונא שלא היה בר חיובא בשעת העימור וכגון שנשתטה בין גניבה למכירה והתעמר בו [ונתרפא קודם המכירה] אי מיחייב, וקמוסיף וז"ל ועי' לפי הגירסא ברמב"ם שם [=פ"ט מגניבה] ה"ב שאם הגנוב ישן בשעה שנשתמש בו חייב וכ"כ המאירי סנהדרין פ"ה ב', עכ"ל, וע"ש. ובמאירי דהתם כתב אפילו היה הגנוב ישן בשעה זו שקבל התשמיש ממנו כגון שכסהו הגנוב או שעשה לו איזה תשמיש בתוך שנתו של גנוב חייב, ע"ש.

ויש לעיין היכי מיירי האי גוונא דישן הגנוב וכסהו הגנוב אם זהו דוקא כשאמר לו הגנוב להנגב שיכסנו לכשישן, דאז אע"פ שישן הוא מ"מ מתייחסת פעולת העימור לגביו מאחר שציוה עליה כשהיה ער, דאת"ל דמיירי אף כשלא ציווהו צ"ע מה גדר עימור יש בזה והא הנגב אדעתיה דנפשיה קעביד, ובפשטות כל היכא דעביד מדנפשיה לא מיקרי "והתעמר" דהא לא נתעמר בו. ולפי"ז יל"ד נמי בספיקא דמרן שליט"א בנשתטה בין גניבה למכירה והתעמר בו [ונתרפא קודם מכירה] אי מיחייב, היכי מיירי, דהא ניחא אי אמר לו מקודם שנשתטה שיעשה עבורו מלאכה, ושוב נשתטה, ועשה הגנוב המלאכה עבורו דבכה"ג אפשר דשפיר הו"ל מעשה עימור מחמת הגנוב אע"פ שהשתא הגנוב לאו בר דעת, אך את"ל דאומר לו בתוך כדי שטותו שיעשה עבורו מלאכה לכאורה חסר בהדרך דמשעבד ומשתעבד מאחר דבהווא זימנא איהו לאו בר דעת (ועי' בלישנא דהר"ח ז"ל שבת (דף קנ"ג א') גבי שוטה דכ' וזה כיון שאין לו דעת כבהמה חשוב ע"ש).

ומאי דכתיבנא דדרך עימור הוי ענין דמשעבד ומשתעבד לכאורה כן הוא בסברא דהא בפשטות כשאומר אדם לחבירו שיעזרוהו להחזיר ספר לארון וכל כה"ג לאו שמייה דעימור עלה אלא דמבקשו שייטיב עמו חסדו, ולחסד ייחשב, ואך דכשאומר זה הדבר למי שנמצא תחת בעלותו הרי קחשיב מעשה עימור דמצווהו דרך אדנות, ויתכן דיהיה בזה נ"מ אילו יאמר הגנוב לנגב שישלם לו על מעשהו דאפשר דזה לא הוי דרך עימור גרידא רק דרך

חיבת דבר ♦ סימן סא _____ צג

עבודה בשוק, מיהו אפשר דאי לא מצי לסרב תו הו"ל ככל עימור, ויל"ע היכי שמשכנע הגנב את הנגנב במתק שפתיו שיעשה עבורו מלאכה ונתרצה הנגנב אי זהו נמי הו"ל ככל עימור או דשאני היכי דעביד זה בריצוי, ותליא במאי דכתיבנא לעיל גבי היכא דעביד מדנפשיה.

ויש להסתפק כשאומר הגנב לנגנב לעשות פעולה עבור עצמו וכגון שיכסה עצמו בשמיכה והגנב שוכב לצידו באופן דלכשיכסה הגנב עצמו יתכסה עמו נמי הגנב אי מקרי עימור או"ד דהנגנב מכסה עצמו והגנב ממילא מתכסה, וטפי מינה יל"ד אם מתעמר בנגנב לצורך הנגנב כגון שמצווהו להכין עבור עצמו מאכל, וצריך עיון בכל זה. (עי' סוגי' דזבחים (ק"ב ב') בעי רב אשי נטמא בינתים מהו בשעת זריקה ובשעת הקטרה בעינן והאיכא או"ד עד שיהא טהור משעת משעת זריקה ועד שעת הקטר חלבים תיקו, ע"ש).

סימן סב

בדינא ד"והתעמר בו" אי עבד ביה ובאחר מלאכה בזה יכול וזה יכול

כתב מרן שליט"א (שלחן מלכים, פרשת כי תצא) וז"ל ויש להסתפק לענין דינא דוהתעמר בו אי עבד ביה ובאחר מלאכה בבת אחת בזה יכול ובזה יכול מאי [ויל"ע סנהדרין פ"ה ב'] וכן לגבי לאו דולא תתעמר בה, עכ"ל.

והנה בהא דוהתעמר בו פירש"י (דברים כ"ד ז') על פי מ"ש בסנהדרין (פ"ה ב') וספרי (פי' רע"ג) דאינו חייב עד שישתמש בו וגבי לא תתעמר בה (דברים כ"א י"ד) פירש"י (שם) "לא תשתמש בה בלשון פרסי קורין לעבדות ושימוש עימראה, מיסודו של רבי משה הדרשן למדתי כן", ע"כ. וערמב"ן (שם) מ"ש דהוא אזהרה שלא ישתמש בה כשפחה כלל וע"ש בכ"ד, ולפי"ז נראה דהאי לאו מיישך שייך אף אם מעביד למי שגנב או להיפ"ת עם אחר בב"א בזה יכול וזה יכול, דסו"ס השתמש בהם באופן דעבדות ושליטת חירותם, ושפיר מיקרי עימור.

(ומצינו דדנו נמי גבי מצוה דעבידו שנים בב"א באופן דזה יכול וזה יכול וכגון ששני לויים יטלו ידי כהן אחד, אי חשיב מעשה מצוה שלם לכל חד מינייהו או מחציתו או דלידייניה באופ"א, ובמק"א הארכנו בעזה"י).

סימן סג

אי כבוד הבריות מדרחה לאו דלפני עור

בגליון היכל החתם סופר (ליומא דהילולא תשפ"ו לפ"ק) הובא להעיר ממרן שליט"א דבשו"ת חתם סופר חלק יו"ד (ס' של"ח) נשאל מעיר אחת שהרופא כהן ומנימוסי המדינה שאין המתים נקברים עד אחר שבדקו הרופא ומעיד עליו שנתייאש, והרופא הוא מהמון הפריצים, ושאלו אם מותר דנכשל בטומאת מת. והשיב נ"ל אם אי אפשר להם לסלקו הרי המתים מוטלים בבזיון בלי קבורה והוי ליה מת מצוה שאין לו קוברים שכהן מטמא לו, ונהי שאין זה היתר והתנצלות להכהן (ע"ש בהחת"ס שפי' דזהו מה"ט שיכול הרופא למסור אומנות זו לאחר ולא יהיה מת מצוה) מ"מ כיון שהוא אינו שומע לקול מורים ואין בידינו לסלקו א"כ לדין הו"ל מת מצוה ומותר וזה היתר ברור. ומקשי מרן שליט"א וז"ל וצ"ע היכא אשכחן דכבוד הבריות דוחה לאו גמור דלפני עור [ואמנם עי' כע"ז במשנ"ב תקכ"ו ל"ב מיהו כו'], עכ"ל.

הנה בעיקר דברי מרן החת"ס ז"ל עי' בחידושי הגה"ק רבי אליהו גוטמכר זלה"ה עמ"ס חגיגה (דף י"ג א' תוד"ה אין מוסרין והמלמדו עובר אלפני עור וכו') דבריש דבריו מייתי דהפמ"ג ז"ל בפתיחתו הכוללת לאו"ח (בחלק החמישי אות ד') חקר אם שייך לפני עור אם הנותן אינו מצווה ועמ"ש הגרא"ג ז"ל לדון בזה והדר כתב וז"ל ויש נפ"מ בזה מה שנשאלתי מהרב דפיירסקרעטשאם נ"י אם מותר לקרא רופא מומר בן כהן לראות המת, ולתת כתב רשיון לקברו תוך ג' ימים כחוקי המדינה, אם יש בזה לפני עור, ואלו לדברי הפמ"ג בהערה שלו יהיה כאן פשיטות להיתר אם ישראל יקרא אותו יען דבישראל ליכא טומאת מת אינו עובר אבל להתוס' (=עמ"ש בדברי הגרא"ג ז"ל) וכפי הנראה גם מסקנת הפמ"ג הוא להחמיר יהיה גם בזה לפני עור, דהאף שכתב הש"ך ביו"ד (ס' קנ"א ס"ק וי"ו) דאף אנו מצווין במומר להפרישו היינו דוקא היכי דליכא משום לפני עור, כגון דאינו בתרי עברי דנהרא ויכול מעצמו ליקח דאין כאן רק חיוב דרבנן שמחוייבין למחות בעוברי עבירה ע"ז אמרינן דנכרי ומומר אין אנו אחראין, אבל היכא דאם לא יקרא לו לא יבא ודאי גם במומר שייך לפני עור, דהלא אף בנכרי איכא לפני עור וכמ"ש המגן אברהם (בס' שמ"ז ס"ק ד') ובנידון הנ"ל לא שייך להתיר מחמת שכתב הרמ"א שם ביור"ד (סעי' א') שאם יכול להגיע לאחרים כיוצא בו ליכא לפני עור, וא"כ לכאורה היה אפשר לטמא עצמו לכל מת שרוצה זה אינו לכאן דכי רצה המומר לטמא את עצמו למתים בעקיפין או מחמת נחת ודאי אם אין קוראין אותו לבא

לראות אינו בא והוי לגמרי ככל לפני עור, אם קוראים אותו, ואין לומר משום דהוי לעסק מצוה שלא להלין את המת, דהא מבואר במג"א (סי' תקכ"ו ס"ק ב') דביו"ט ראשון אף אם יסריח המת לא יתעסקו בו רק עממין אבל לא ע"י קראים משום לפני עור אלמא דמשום לפני עור לא אמרינן ליה שיעבור בשביל שלא ילין את המת דרק לגבי יו"ט שני כחול שווי' רבנן נגד מת אבל לא יו"ט ראשון א"כ אין אני רואה בזה שום היתר, עכ"ל. וע"ש בכל דבריו ודמסיק דאין בזה היתר ואית בקריאתו משום לפני עור, ע"ש.

ומ"ש מרן שליט"א בסו"ד מהמ"ב סי' תקכ"ו (ס"ק ל"ב) עי' בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני יום טוב (סימן קכ"ה) מה שכתבנו בעזה"י לדון בזה ומייתנין דשאלנו מקמי' מו"ר מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל דבשו"ע סי' תקכ"ו (סעיף ה') כ' החופר קבר למת ביו"ט שני מותר לו ליטול שכר ובמ"ב (שם, ס"ק ל"ב) כ' מיהו אם אין החופר רוצה לחפור אא"כ יקצצו עמו דמים או יתנו לו כסף מזומן ביו"ט אע"פ שעבירה היא בידו מ"מ יש לקרובי המת ליתן לו דיו"ט שני לגבי מת כחול שוויהו, וצ"ב היאך שרי לקרובי המת להענות לדרישותיו של החופר והא מכשילין אותו בכך באיסור והו"ל לפני עור, והשיבנו מו"ר מרן זצוק"ל בכת"ק "אם מותר להם אין לו איסור מכשיל", עכ"ל, ויש לעיין בכל זה.

תו איכא לציוני בזה דבשו"ע יו"ד הל' ריבית סי' ק"ס (סעיף כ"ב) כ' דמותר ללוות בריבית מפני פיקוח נפש, והק' הט"ז (שם ס"ק א') דמאי קמ"ל, ובשער דעה (שם, סק"ח) והו"ד בספר שיעורים בהלכה (עמוד מ"ו) תי' דמיירי ברשע שאינו חפץ להלוות אלא בריבית קצוצה ע"ש, והנה גדול המחטיאו יותר מן ההורגו, וקס"ד דאף בפקו"נ אסור מה"ט דמחטיאו למלוה וקמ"ל דשרי וסו"ד נשאר שם בתימה מנא לן דבכה"ג שרי ודילמא מה"ט דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו יהיה אסור ועי' בשיעורים בהלכה (שם) מש"כ בזה, ע"ש.

סימן סד

אי מ"ש בקרא "לכלב תשליכון אותו" הוי מצוה

במ"ש מרן שליט"א (גליה לדרעיה, פרשת שופטים) אמ"ש ברש"י פסחים (כ"ב א' ד"ה אותו) הו"א קרא למצותיה איצטריך שאין הקב"ה מקפח שכר וכו' דבפנ"י מבואר דמצוה להשליך לכלבים ובשפ"א נקט דזהו להו"א ברם למסקנא דכתיב אותו ממילא משתמע דלאו מצוה הוא רק היתר הנאה בעלמא וקמציין דבדרכ"ת סי' כ"ט (ס"ק ב') דין בזה, ותו כתב מרן שליט"א דלכאורה ל"ש מצוה רק באופן דאינו שוה אלא דבר מועט (דאי שויא טפי יכול למכרו) ועתוס' ע"ז (דף כ' א' ד"ה ורבי) ע"ש בכ"ד.

עי' במנ"ח (מצוה ע"ג סק"ג) מ"ש מתוס' יומא (דף ל"ו ב' ד"ה לאו דנבילה) דמבואר התם דאיכא מצות עשה גבי טריפה להשליך לכלב ומ"מ ל"ה טריפה לאו הניתק לעשה ולפי"ז כתב דהאוכל טריפה עובר בלאו ועשה וגם מצוה עליו בקו"ע להשליך לכלב, ותו מייתי מסוגי' דפסחים הנ"ל דאייתי מרן שליט"א, והמנ"ח גופיה כתב דלא ראה למוני המצוות שימנו למצות עשה זו ועמ"ש מפיוט אתה הנחלת, ע"ש. ובהערות בשולי המנחה על המנ"ח מייתו דהראב"ע ז"ל בספרו יסוד מורא על מנין המצוות (שער ב') תמה על מי שמנה מצוה זו דכוונת הכתוב רק בדרך רשות שמותר להשליכו לכלב ודיבר הכתוב בהווה שהוא שומר על הצאן ומצוי להשליך לו הטריפה וע"ש מה שדנו בכל זה מדרשה דמכילתא גבי שכרו של הכלב וכו', ע"ש.

איברא דיש לעיין בכל זה נמי מהא דאיתא בירושלמי תרומות (פ"ח ה"ג) מעשה בטבח בציפורי שהיה מאכיל ישראל נבילות וטריפות פ"א שתה יין בער"ש ועלה לגג ונפל ומת והיו כלבים מלקקין בדמו אתון ושאלון לר"ח מהו מירמיתיה מן קומיהון א"ל כתיב ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו וזה היה גוזל את הכלבים ומאכיל את ישראל (אמר לון) ארפונון דמדידהון אינון אכלין, ע"כ. ופשטות לישנא דירושלמי מורה ובא דהאי טבח גזל מהכלבים מה דשייך להם על פי דין תורה דלכלב תשליכון אותו, ומשמע דהוי מצות עשה ואיהו קעבר בלאו, וי"ל. וצ"ע אי איכא בזה פלוגתא דבבלי וירושלמי (להסוברים בבבלי דל"ה מצוה למסקנא דמילתא וכדציין מרן שליט"א מהשפ"א) ויל"ע נמי אי ממ"ש בירושלמי יל"ד במ"ש מרן שליט"א אי לא שייך מצוה רק באופן דאינו שווה אלא דבר מועט, דבפשטות בטבח משכח"ל דהו"ל טריפות בשופי, ויל"ד בזה.

צח _____ אם גרסינן בסוגיא דפסחים (ק"י א') רב יהודה או רבי יהודה ♦ **חיבת דבר**

סימן סה

אם גרסינן בסוגיא דפסחים (ק"י א') רב יהודה או רבי יהודה

פסחים (ק"י א') ת"ר שותה כפלים דמו בראשו אמר רב יהודה אימתי בזמן שלא ראה פני השוק אבל ראה פני השוק הרשות בידו וכו' וע"ש עובדא דרב חנניא בר ביבי, ע"ש. ומרן שליט"א בגליונותיו לפסחים (שם) כתב אמ"ש בגמ' "רב יהודה" וז"ל "רב או רבי [וסגנון הל' נראה רבי] ובדפוס ונציה איתא ר' ", עכ"ל.

ובעזה"י איכא לאתויי תנא דמסייע לדברי מרן שליט"א ממ"ש בספר יחסי תנאים ואמוראים לרבינו יהודה ב"ר קלונימוס משפירא (ערך חנניה בר ביבי) דכתב וז"ל גרס' בערבי פסחים בתחילת גמרא לא יפחתו לו מד' כוסות ת"ר השותה כפלים דמו בראשו, א"ר יהודה אימתי בזמן שלא ראה פני השוק אבל ראה פני השוק הרשות בידו, אמר רב אשי חזינא לרב חנניה בר ביבי דאכל כסא וכסא הוה נפיק וחזי אפי שוקא ולא אמרן אלא לצאת לדרך אבל לביתו לית לן בה, תימא דלא פסיק הל' כר' יהודה דהא דברי הכל מסקינן בשלהי פ' חלון במס' עירובין (פ"א ב') ובסנהדרין פ' זה בורר (כ"ד ע"ב) דבברייתא אמרינן מקום שא"ר יהודה אימתי ובמה לחלוק בא אבל במשנה דברי הכל אימתי לפרש והכא ברייתא היא וקתני אימתי ואפילו הכי רב (חיננא) [חנניא] בר ביבי עביד כיחידאה וי"ל דהל' למעשה עדיף ומעשה אתא לאשמעין, ע"כ (והו"ד בקובץ שיטות קמאי לפסחים, ע"ש). וממאי דאקשי מסוגי' דעירובין וסנהדרין מבואר דגריס הכא "רבי יהודה" וכמ"ש מרן שליט"א, ודוק היטב.

סִימָן סו

בפסחים (ק"ב ב') ואיכא דאמרי דלא תינסב גיורתא

פסחים (ק"ב ב') ואיכא דאמרי דלא תינסב גיורתא, ופירשב"ם (שם, ד"ה לא תינסב גיורתא) וז"ל משום דאמרינן גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה (סנהדרין צ"ד ב') ע"כ. וכתב עלה מרן שליט"א בגליונותיו גליה לדרעיה (פ' ויקהל פקודי) וז"ל "וא"כ יש בו קשר כל שהוא לגיורת", עכ"ל.

ולכאורה כוונת מרן שליט"א דקשר זה הוא ענין מציאותי ולא דיני, וביבמות (דף כ"ב א') אמרו דגר שנתגייר כקטן שנולד, מיהו יל"ד בגדר זה, ומצינו שינוי מציאות בגר שנתגייר למ"ש בחזו"א יו"ד סי' צ"ט (ס"ק ד') גבי גיורת שיש לה וסת מימי גיורתה אי הוי וסת לאחר גירות וז"ל והעיקר נראה דהטומאה והטהרה יפעלו גם בטבע, וימי הטהרה הם בעצמותם אינם אות לראיית יום הזה בימי טומאה, כי הטבע תלוי במזל ע"פ השגחת ד', ואף אם ראתה ראייה שאינה מטמאה, לא תראה ראייה המטמאה, ולפ"ז נתגיירה בטלה לה וסת, ע"ש. ויש לחלק בין דא להא.

מיהו אפשר דיש לדון בזה למאי דכתב הראב"ן ז"ל בתשובה (סימן נ"ח) בסו"ד וז"ל אי נמי בגיורת לית לה לכולי עלמא כקטן שנולד דמיעטה רחמנא מפטר רחם בישראל כדפרישית, ע"כ. ועי' בכלי חמדה פ' תולדות (אות ג') מ"ש בדבריו. ועי' בלבוש יו"ד (סי' רס"ט ס"א) דכ' בהדיא דגיורת שנתגיירה כקטנה שנולדה דמיא, ע"ש (ועי' בספר משנת הגר סי' ע"א וע"ב).

ולדברי הראב"ן ז"ל יש מקום לפרש הא דאמרו בגמרא דלא תינסב גיורתא ולא אמרו כן לאשה דלא תנשא לגר, די"ל דגר שנתגייר כקטן שנולד ומשא"כ גיורת שנתגיירה דל"ה כקטנה שנולדה (ולאסוברים דאף גיורת הו"ל כקטנה שנולדה, י"ל דמ"ש בגמ' לא תינסב גיורתא ולא נקטי איפכא דדרך היא דאיש מחזר אחר אבדה שלו ועי' קידושין דף ב' ע"ב).

ועיין בספר חִיבַת דָּבָר חלק ראשון (סימן מ"א) מש"כ בעזה"י בענין גר שנתגייר כקטן שנולד, ע"ש היטב.

והן אמת דבהג' הגריעב"ץ ז"ל לברכות (דף ח' ב', ד"ה וא"ד דלא תנסבו גיורתא) כתב לפרש כ"ז באופ"א וז"ל נ"ב י"ל משום שהנבעלת לעו"ג קשה לפרוש כמ"ש ז"ל (ב"ר, פ' י"א) ואם אפילו בישראלית הזהירו (פסחים ק"ב) אל (תשתה בכוס ששתה) [תבשל בקדירה שבישל]

ק. בפסחים (ק"ב ב') ואיכא דאמרי דלא תינסב גזירתא ♦ חזית דבר

חברך מטעם שאין כל כו' שוות כ"ש בעו"ג שבדאי אינו שוה, ועוד מפני שרגילה אצלו בימי נדותה שכיח לה פריצא ורוצה בקב ותיפלות ופריצות, ולפ"ז אין האזהרה אלא בנשואה, או שמא אף במי שיודעת מ"ז אפילו רק מספק, אבל קטנה שלא באה למדה זו, ל"ש בה, ואולי י"ל הטעם משום הזרע שנשאר בו רושם מטבע השורש וכמ"ש (ירושלמי הוריות פ"ג ה"ה) אל תאמן בעבד עד י' (צ"ל י"ו) דורות [ועי' רשב"ם בפסחים קי"ב ב'] ולשני הטעמים יקשה מרחב ורות ואשתו של טורנוסרופוס ודכוותיה, אלא שאין מביאין ראיה מנביאים וחכמים ששימשו ברוה"ק והושע נצטוו לקחת אשת זנונים, ובשלהי הוריות (י"ג א') אמרו מ"מ הכל רצין לישא גזירת כו' (עמ"ש במטפחת ח"ב) עכ"ל. וע"ע מ"ש הגריעב"ץ ז"ל בהג' להוריות (י"ג א' ד"ה הכל) לדון בענין לקחת גזירת ואשר לא כל הגזירות שוות, ויהושע ובוועז וזולתם יוכיחו שהניחו בנות ישראל ובחרו להם בגזירות ואפשר שכבר נשאו נשים גם מבנות עמם (ולמ"ש איהו גופיה בהג' לברכות י"ל נמי דשאני יהושע ובוועז דהוו נביאי וכמבואר).

אכן בהג' הגריעב"ץ ז"ל לפסחים (ק"ב ב') כתב אדברי הרשב"ם הנ"ל וז"ל ולי נראה משום דקשים גרים לישראל, לפי שאין מדקדקין במצוות (יבמות מ"ז ב' ותו' שם ד"ה קשים ושי"נ) ושמא תכשילהו בדבר האסור במאכל שלא תזהר בו כהרגלה, וכן בשמירת עת נדתה וזיבתה, ובימי חז"ל נוסף על זה אזהרת שמירת טהרות, עכ"ל, וע"ש.

אמנם יל"ע בהאי פי' דהגריעב"ץ ז"ל למ"ש תוס' קידושין (ע"א א' הנמשך מדף ע' א') משמיה דר"א הגר דהתם מבואר דאדרבה גרים מדקדקים במצוות טפי ועמ"ש הב"ח (שם) מהא דפסחים (דף צ"א) ע"ש היטב מיהו י"ל דכתב זה לפום שאר פי' דאיתאמרו התם, ואכמ"ל.

סימן סז

היאך היה מותר ליעקב אבינו ע"ה להשתמש בבגדי עשו החמורות שלא מדעתו

מייתי מרן שליט"א (דברי חכמים וחידותם, פ' תולדות) לקושיית העולם היאך היה מותר ליעקב אבינו ע"ה להשתמש בבגדי עשו שלא מדעתו ושלא מרצונו והא שואל שלמ"ד הוי גזלן, וכתב לדון בזה דבשו"ע חו"מ סי' שפ"ח (סעיף י"ג) איכא מ"ד דאסור לאבד ממונו של מוסר אע"פ שמותר לאבד גופו שהרי ממונו ראוי ליורשיו וכת' יכין רשע וילבש צדיק (והוא מגמ' דב"ק דף קי"ט א') ולכ' כל זה לענין לאבד ולגזול ממונו אבל להשתמש בלא רשות (וכהא דשואל שלמ"ד) באופן שאין השימוש מקלקל את החפץ יהא מותר שהרי עדיין ראוי הוא ליורשיו של מוסר, ואת"ל דמומר כמוסר בענין זה אכתי מותרת גם בממונו שאלה שלמ"ד וכיון שעשו כופר בעיקר היה (ב"ב ט"ז ב') ועובד ע"ז (רש"י בראשית כ"ה כ"ז) ועי' קידושין (י"ח א') דעשו ישראל מומר היה א"כ היה מותר להשתמש בבגדיו שלמ"ד שלא ברשותו, אתו"ד.

ויש לעיין בזה למ"ש החינוך (מצוה רכ"ט) ובגמ' אמרו ז"ל שאפי' אנשים שמותר לאבד גופם כגון המינין אסור לאבד ממונם ולגזול או לגנוב מהם ואמרו בטעם זה שמא יצא מהם זרע ראוי ויהיה ממונם להם, ועוד אפ"ל שכוונתם ז"ל בהרחיקם זה כדי שלא ירגיל האדם טבעו בכך כי גריעות יהיה בנפש בהרגילה במידות הפחותות והרעות והוא חבל חזק למשון בהם העון, ע"כ, וע"ש. ולכאורה לפום טעמא בתרא דהחינוך נראה דאף שאלה שלמ"ד ובאופן שיהיה ראוי ליורשיו של מוסר נמי אסירא.

תו יש לעיין בזה למ"ש בשו"ת הרא"ש (כלל ל"ב סק"ד) בההיא סבתא ושתי בנותיה שנשבו ועזבו קרקע ומטלטלין ויצאו מכלל ישראל ונישאו לעכו"ם מה יעשו בממונם והתם האריך בזה מסוגיא דב"ק הנ"ל וכמדו' דכמה הלכתא גבירתא מצינן למילף מדבריו למאי דקמן.

קב. _____ בהא דיצק יעקב אבינו ע"ה שמן על המצבה ♦ חִיבַת דְּבַר

סימן סח

בהא דיצק יעקב אבינו ע"ה שמן על המצבה

כתב מרן שליט"א (דברי חכמים וחידותם, פ' ויצא) עה"פ (בראשית כ"ח י"ח) וישם אותה מצבה ויצק שמן על ראשה וז"ל ובתרגום יונתן, ואריק משחא על רישה, ויש להעיר דלקמן ל"ה י"ד עה"פ ויצב יעקב מצבה כו' ויצק עליה שמן, תרגם יונתן משח זיתא. ויש לבאר לפי דברי הפרקי דרבי אליעזר שהביא כאן הרמב"ן, שירד לו שמן מן השמים משא"כ להלן שנתן שמן זית ממש, עכ"ל.

והנה ברשב"ם (שם, כ"ח י"ח, ד"ה ויצק שמן על ראשה) כתב וז"ל משח אותה לקדשה להקריב עליה קרבנות בשובו כדכתיב במשכן וכליו וימשחם ויקדש אותם (במדבר ז' א') וכו', ע"ש. (וע"ע בחזקוני ובספורנו מש"כ כע"ז וערש"י לקמן פל"א פי"ג ד"ה משחת שם) ולמאי דמייתי מרן שליט"א מהרמב"ן משמיה דהפדר"א שירד לו שמן מן השמים אכתי צ"ל שהיה שמן הראוי למשוח בו וכדבעינן למימשח בשמן המשחה (עי' סוגיא דשבועות דף ט"ו א') ובשמן המשחה גופי' דעביד משה למימשח ביה חזינן דאיתעבדו כמה ניסים (עי' כריתות דף ה' ב'), ובגמ' מנחות (דף ס"ט ב') בעי ר"ז חיטין שירדו בעבין מאי, ועתוס' (שם, ד"ה חיטין) דקמפרש שירדו על ידי נס, ע"ש. אלא דהא מיהא יל"ד בגדר משיחה זו דעביד יעקב אבינו ע"ה דהא בשבועות (שם) מבואר דכל כלי המקדש שעשה משה במדבר לא נתקדשו אלא במשיחתן בשמן המשחה ודבר זה אינו נוהג לדורות דבשירות הם מתקדשין (ועמ"ש הר"מ ז"ל בהל' כלי המקדש פ"א הי"ב). ומיהו אפשר דהוי זה כגדר הוראת שעה וצ"ע. ומ"ש מרן שליט"א מהמדרש תנחומא (ר"פ בהעלותך) אי שאר שמנים כשרים למנחות, עי' מאי דכתיבנא בעזה"י בספר חִיבַת דְּבַר חלק ראשון (סימן מ"ז) ע"ש. וע"ע בגליון מנחת דבר לפ' ויצא תשפ"ו לפ"ק מאי דהביאו ממרן שליט"א עה"פ ויצק שמן וגו', ע"ש. ועי' בספר מנחת חיים לידידנו הרה"ג ר"ח מלין שליט"א (פ' ויצא) מש"כ בזה דברים נפלאים, ע"ש.

סימן סט

בדברי הרמב"ן ז"ל אקרא (בראשית ל"ז כ"ב) אל תשפכו דם וגו'

כתב מרן שליט"א (דברי חכמים וחידותם, פ' וישב) דהרמב"ן ז"ל (בראשית ל"ז כ"ב) כ' אל תשפכו דם בידכם כו' שאין עונש הגורם כעונש השופך דם בידיו, ומקשי מרן שליט"א דאף דבדיני ישראל אין הרוצח חייב אלא אם הרגו בידים (עי' רמב"ם הל' רוצח פ"ב) מ"מ הא חיוב רציחה בב"נ אינו כן, דאע"פ שהם חייבים אף על גרמא מ"מ אין עונש הגורם כעונש העושה ביד ועמ"ש הר"מ ז"ל הל' מלכים (פ"ט ה"ד).

ויש ליישב בס"ד דהרמב"ן ז"ל גופיה סבירא ליה דהאבות היו כישראל ולא כבן נח, וכמ"ש הפרשת דרכים (דרך האתרים דרוש ראשון) מהרמב"ן ז"ל פ' אמור דכ' וז"ל כי מעת שבה אברהם בברית היו ישראל ובגויים לא יתחשבו וכמ"ש בעשו ודילמא ישראל מומר שאני, וע"ש בפרשת דרכים מאי דנו"נ בכל זה, ואתי שפיר.

והנה הרה"ג רח"מ דרורי שליט"א כתב ליישב נמי כדברינו דהרמב"ן ז"ל לשיטתיה וקמציין נמי להפרשת דרכים שצייננו, וזכה שהשיבו מרן שליט"א (אהלי טהרות פ' שמות תשפ"ו לפ"ק) וזל"ק "עי' הכתוב על הפרשת דרכים בספר על סנהדרין עמוד ע"א" והתם כתב מרן שליט"א וז"ל לכ' שחיטה מתרת רק למצווים עליה ולא לישראל שאינו מצווה [וכל מה שנהגו בדיני תורה מקודם לא מהני להפקיע דין אבר מן החי שנצטוו עליו], עכ"ל.

ומאי דהעיר מרן שליט"א מקרא (בראשית ל"ז כ"ו) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו, דחזינן דהחשיב גרמא זו כהריגה ממש, עמ"ש הרמב"ן ז"ל (שם) והנה ראובן לימד זה שלא ישפכו דם בידם אבל ישליכוהו בבור וימות שם שאין עונש הגורם כעונש השופך דם, ובא יהודה ואמר גם זה יחשב לנו לרציחה כאילו אנחנו הרגנוהו, וכן הדבר באמת. וכענין שאמר הכתוב (שמואל ב' י"ב ט') ואותו הרגת בחרב בני עמון ודינא רבא ודינא זוטא איכא בינייהו ושניהם אמרו אמת, ע"כ. ולכאור' המכוון בזה לסוגיא דקידושין (דף מ"ג א') ע"ש, ודוק בזה.

סימן ע

אם יתרו מל עצמו מקודם שנתגייר

כתב מרן שליט"א (דברי חכמים וחידותם, פ' חיי שרה) אמ"ש בסנהדרין (צ"ד א') ויחד יתרו שהעביר חרב חדה על בשרו, ופירש"י (שם) שמל את עצמו וכו' וצ"ב מ"ט לא מל מקודם והא בני קטורה נצטוו על המילה, ונו"נ אי יתרו היה מבני קטורה או מצרי (עי' גלין הש"ס בסנהדרין שם ושאג"א סי' מ"ט) ויישב מרן שליט"א דיתכן לפרש הכתוב בפריעה שלא ניתנה לאאע"ה (ועי' סוגי' דיבמות דף ע"א) תו כתב דאולי הכוונה להטפת דם ברית דגירות דאע"ג שמל בגיותו מדין בני קטורה מ"מ בעי השתא מילה לגירות, אתו"ד.

ולקושטא דמילתא עי' במהרש"א (שם, ד"ה שהעביר) דעמד בזה וכתב ליישב נמי די"ל דלענין פריעת המילה קאמר הכא שהעביר חרב חדה על בשרו להעביר ציצין המעכבין הפריעה דאאע"ה לא נצטוו על הפריעה וכסוגי' דיבמות דקמציין מרן שליט"א.

וע"ע בחת"ס עה"ת (פ' יתרו ד"ה אחר שלוחיה) דבתו"ד אייתי נמי לקו' מהרש"א ז"ל וכתב ליישב בזה וז"ל ולפע"ד לק"מ נהי מצות כריתות ערלה יצא מ"מ לענין גירות במה יכנס תחת כנפי שכינה ואמינא כשהרגיש החדודים שבבשרו על אבידת מצרים הבין שעדיין לא נכנס תחת כנפי השכינה דאלולי כן לא התפעל בשר הקודש מאבידת הקליפה ועל כן העביר חרב חדה להטיף דם ברית כנלפע"ד, עכ"ל, וע"ש.

מיהו כמדומה דלכל הדברות יש להעיר דפשוטות לישניה דרש"י ז"ל "שמל את עצמו" משמע טפי דעביד מעשה מילה כפשוטו ואי היה זה פריעה או הטפת דם ברית כל כי האי הוי ליה לפרושי, וראיתי מטין מספר ישבב סופר עמ"ס סנהדרין (רש"י ד"ה חרב) דכתב נמי דמלישנא דרש"י ז"ל משמע טפי דקעביד מעשה מילה כפשוטו, ובאחד מהדרכים ביאר דרש"י ז"ל לשיטתו בסנהדרין (נ"ט ב' ד"ה בני קטורה) שרק בני קטורה גופיהו נצטוו על המילה ולא בניהם לעולם ועל כן עד שלא בא להתגייר לא מל עצמו, וא"ש.

שבתי וראיתי בצפנת פענח עה"ת (ר"פ יתרו) דכתב וז"ל עי' סנהדרין דף צ"ד, ור"ל מכיון דמדינים ג"כ מלים לשיטת הרמב"ם בהל' מלכים רק דצריך פריעה והטפה ולזה צריך חרב חדה מאד עי' שבת דף קל"ה וברי"ף שם וזה לשון חרב חדה דגמ' וא"ש, עכ"ל. והא קמן דבחדא מחתא נקיט הצ"פ דהא דמל יתרו היינו דקעביד פריעה והטפה, ואמנם הרואה

חיבת דבר + סימן ע. _____ קה

יראה דהצ"פ נקט זה לפום שיטתיה דהר"מ ז"ל, אך אה"נ דלרש"י דפליג אהא צ"ל דהך מילה דהכא היינו כפשוטו וכדכתיבנא לעיל (ועי' זבחים ס"ב ב' בני קטורה ובמהרש"א שם).

[מיהו יש לדון בכל זה מי נימא דיתרו מל עצמו מקודם שנתגייר מה"ט דלא שמר אמה דנצטוו בני קטורה וכדחזי' דלא הניח עבודה זרה שלא עבד לה (ועי' רש"י שמוות י"ח א') וכעין זה העיר ידידנו הרה"ג רי"מ אקוקה שליט"א, וצ"ע].